

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Martin Krompolc

**Metodika vyšetřování trestného činu znásilnění
a jeho specifika**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jiří Mulák, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31. 7. 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 194 172 znaků včetně mezer.

Martin Krompolc

V Praze dne 31. 7. 2022

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval panu JUDr. Jiřímu Mulákovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, poskytnutí cenných rad a podnětů a za čas, který konzultacím věnoval. Taktéž děkuji svému nejbližšímu okolí za trpělivost a podporu, kterou mi v průběhu studia poskytlo.

Obsah

Úvod	6
1. Trestný čin znásilnění	9
1.1. Historický exkurz v českém právním řádu	10
1.2. TČ znásilnění v právním řádu České republiky	12
1.2.1. Objekt TČ znásilnění	14
1.2.2. Objektivní stránka TČ znásilnění	14
1.2.3. Subjektivní stránka TČ znásilnění	20
1.2.4. Pachatel	20
1.3. Kriminologická charakteristika znásilnění	21
1.4. Společenské mýty o znásilnění	24
2. Typické způsoby spáchání	27
2.1. Znásilnění mezi dospělými	27
2.2. Znásilnění mezi dospívajícími	29
2.3. Znásilnění na mládeži	29
2.4. Znásilnění homosexuálním pachatelem	31
2.5. Znásilnění – žena jako pachatel	33
3. Osoba pachatele	35
3.1. Nedevariantní pachatelé	35
3.2. Sexuálně deviantní pachatelé	36
3.3. Recidiva	37
3.4. Věk	38
3.5. Vliv návykových látek	39
4. Osoba oběti	40
4.1. Viktimologie	40
4.2. Previktimní faktory	41
4.3. Chování a pocity oběti během znásilnění	42
4.4. Rape trauma	43
4.5. Sekundární viktimizace	45
4.6. Věrohodnost výpovědi oběti	47
4.7. Problematika falešných obvinění	49
5. Specifika zahájení vyšetřování	52
5.1. Zvláštnosti předmětu vyšetřování	52
5.2. Specifika podnětů k zahájení vyšetřování	53
5.3. Typické vyšetřovací situace	54
6. Zvláštnosti počátečních úkonů	56

6.1.	Výslech oznamovatele	56
6.2.	Ohledání místa činu	58
6.3.	Prohlídka těla	59
6.4.	Pátrání po pachateli	60
7.	Typické stopy	62
7.1.	Stopy ve vědomí	62
7.2.	Materiální stopy	63
7.2.1.	Biologické stopy	63
8.	Zvláštnosti následných úkonů	65
8.1.	Výslech obviněného	65
8.2.	Problematika nevhodných otázek kladených oběti	66
8.3.	Výslech dítěte	68
8.4.	Rekognice	70
8.5.	Prověrka výpovědi na místě	71
8.6.	Vyšetřovací pokus	72
8.7.	Rekonstrukce	73
8.8.	Expertízy	73
9.	Prevence znásilnění	76
10.	Problematika souhlasu	78
	Závěr	80
	Zdroje	83
	Abstrakt	88
	Abstract	89

Úvod

Problematika sexuálně motivovaných deliktů je součástí historie lidského společenství od nepaměti. Vždy patřily v určité podobě mezi ty prohřešky, kterým se dostávalo zásadní pozornosti od norem právních, morálních, či církevních. Pro svou práci jsem se rozhodl zaměřit na ten společensky nejškodlivější – znásilnění. Přestože dnes již žijeme ve společnosti moderní, blahobytné, technologicky i (relativně) morálně vyspělé, téma znásilnění je stále do značné míry tabuizováno, což má za následek zkreslené povědomí veřejnosti, které je stále opřeno o nespočet mýtů. V současnosti jsme svědky postupné medializace problému, vzhledem k tomu, že se nejen v Česku dostávají na povrch početná obvinění mnohdy známých a vysoce postavených osob, což zároveň dává prostor k nahlédnutí do onoho povědomí naší společnosti. Pročítáním nejen internetových diskusí lze odhalit postoje a předsudky početné části obyvatel, která tyto pro oběť silně traumatizující zážitky nezřídka banalizuje, přehlíží, či zavinění přisuzuje samotné oběti.

Trestný čin znásilnění patří mezi ty s vůbec nejvyšší latencí, což je z velké části zapříčiněno právě vědomím oběti o postoji společnosti, tím spíše, když oběť zpravidla nemá k dispozici dostatek přesvědčivých důkazů a má tak důvodné obavy ze sekundární viktimizace jejího okolí, ze ztráty zaměstnání, nebo z rozvratu manželství. Pokud se i přesto oběť rozhodne znásilnění orgánům činným v trestním řízení oznámit, učiní tak často s časovým odstupem, což následný sběr důkazů ještě více ztíží. Středobodem mé práce je tak kriminalistická metodologie vyšetřovatelů a specifika s tímto velmi citlivým trestným činem spojená, stejně jako kriminologická charakteristika pachatelů a obětí znásilnění. Pozornost věnuji také druhé straně mince. Každému trestnímu oznámení by měla být přikládána náležitá vážnost a důležitost, za současného dodržování zásady presumpce nevinny. V jedné z kapitol tak rozebírám problematiku falešných obvinění, jejich četnost, možnosti jejich rozpoznání a nejčastější motivy za nimi skryté, neboť přestože jsou případy křivého obvinění ve značné menšině, mají na křivě obviněného neblahý sociální dopad, a to i poté, co mu vina není prokázána.

Cílem mé práce bude poskytnout vhled do komplexní práce orgánů činných v trestním řízení a poukázat na možné nedokonalosti vyšetřovacího procesu s apelem na zvýšenou potřebu empatie společnosti i vyšetřovatelů samotných vůči oběti, za současného dodržování principu presumpce nevinny. Zároveň chci zjistit kriminologická fakta, empirické poznatky a zákonitosti ohledně typických pachatelů, typických obětí (pokud tedy existují) a jiných kriminogenních okolností. V neposlední řadě chci také ukázat, že znásilnění má ve velké míře

jinou podobu, než jakou si laik obvykle představí, a to jak z hlediska pachatelů, obětí i situací, ve kterých se odehrávají. Věřím, že čím lepší bude povědomí společnosti o tom, co to vlastně znásilnění je a jak vypadá, tím spíše se četnost tohoto trestného činu bude zmenšovat.

V první kapitole vymezím, co to vlastně znásilnění je, jaká je jeho právní definice a jaká je jeho interpretace v judikatuře. Dále se pokusím aktuální právní úpravu zasadit do historického kontextu a poukážu na to, co bylo za znásilnění považováno dříve a jak se objektivní stránka tohoto trestného činu postupně měnila. První kapitolu završím problematikou společenských mýtů o znásilnění, které se i v dnešní době stále hojně vyskytují, a to nejen mezi laickou veřejností, ale oběť se s nimi může snadno setkat i v kontaktu s policií nebo dokonce při soudním líčení, a které bývají často původcem vzniku sekundární viktimizace oběti.

Další část práce bude kriminologicky zaměřená, věnovat se budu jednotlivým typům spáchání znásilnění a základním rozdílům mezi jednotlivými kategoriemi, ať už jde o znásilnění mezi dospělými osobami, znásilnění na dětech, ale také o případy, kdy je pachatelem žena nebo homosexuál. Platí totiž, že znásilněn může být kdokoliv bez rozdílu pohlaví, věku, sexuální orientace, způsobu života a osobních poměrů. V této části budu dále analyzovat osobu pachatele, budu hledat odpovědi na otázky, zda existují určité typy osob, u nichž je vyšší pravděpodobnost, že v životě znásilnění spáchají. Také budu pátrat po tom, jakou roli hrají poruchy sexuální preference, zda je mýtus o typickém deviantním pachateli znásilnění opodstatněný, nebo zda nemá reálný podklad. Zkoumat budu mimo jiné i vliv návykových látek na páchaní sexuálně motivované trestné činnosti, neboť mnoho případů znásilnění je hlášeno v souvislosti se situacemi, kde dochází ke konzumaci alkoholu a jiných omamných látek. Ještě důkladnější pozornost budu věnovat osobě oběti. Chci zjistit, zda existují určité charakterové a sociální rysy, které u osoby zvyšují pravděpodobnost znásilnění nad hranici náhody. Věnovat se budu pocitům a chování oběti během samotného znásilnění a její bezprostřední traumatické reakci. Co ovlivňuje chování oběti při a po činu? Existuje účinná prevence znásilnění a účinné způsoby obrany, pokud už se tedy oběť do této situace dostane? Jak by měly orgány činné v trestním řízení a okolí oběti postupovat, aby se trápení oběti ještě neprohloubilo? Pro případy znásilnění je relativně typické, že k jejich oznamování dochází mnohdy se značnou časovou prodlevou. V mediálním prostoru se pak často setkáme s argumenty, které situaci bagatelizují a ptají se – proč tedy tak najednou? Co oběti celou dobu bránilo přihlásit se dříve? Část společnosti pak takové oznámení rovnou označí za smyšlené a oběti nevěří. Falešným obviněním se budu věnovat také a budu hledat způsoby, podle kterých lze jejich věrohodnost vyloučit, nebo potvrdit.

Třetí část již bude ryze kriminalistická, věnovaná specifické metodice vyšetřování tohoto trestného činu a jednotlivým aspektům, na které musí brát vyšetřovatelé zřetel. I zde bude kladen apel na šetrné a citlivé zacházení s obětí během jednotlivých vyšetřovacích úkonů, jako je výslech, výslech dítěte, prohlídka těla nebo rekognice. Samostatnou kapitolu věnuji problematice typických stop znásilnění, které jsou ze své podstaty často znehodnoceny časovou prodlevou mezi spácháním činu a oznámením činu, neboť zejména biologické stopy podléhají rychlé zkáze a jejich absence pak pro oběť negativně ovlivňuje osud celého případu. V závěrečných kapitolách se budu zamýšlet nad tím, co lze v rámci prevence dělat pro to, aby se četnost znásilnění co nejvíce zmenšila a co je to pojem „souhlas“, jak vypadají jeho projevy a jaká je jeho relevance, neboť toto téma je aktuálně ve veřejném prostoru poměrně žhavé a zaznívají hlasy, které volají po změně skutkové podstaty v trestním zákoníku.

1. Trestný čin znásilnění

Sexuální vztahy odjakživa patří mezi neodmyslitelnou součást lidského soužití a pohlavní styk, jakožto akt nezbytný pro zachování rodu, kmene či národa, hrál v historii praktickou i symbolickou roli, na což při běhu dějin reagovaly také příslušné právní, morální a církevní normy dané doby a kultury. Některé normy určité chování zakazovaly, přikazovaly a některé určité chování trestaly, avšak ať už byly normy a sankce sebestřísnější, ze společnosti se nežádoucí chování, jako nevěry a znásilnění, nikdy zcela vymýtit nepovedlo.¹ Zvláštní a smutnou roli odedávna hrály ženy v rámci válečných konfliktů, kdy představovaly v očích vítězů trofeje a součást zasloužené kořisti, což mimo jiné sloužilo jako symbolické ponížení poraženého. Tento aspekt války bohužel není reliktem minulosti, ale provázal ozbrojené konflikty i v dobách nedávných, např. při masakrech v Jugoslávii nebo při genocidě ve Rwandě.²

Postoj společností v tom, co je a není normální a obecně přijatelné se však v průběhu času dramaticky proměnil. Ze všeho nejvíce se proměnilo postavení ženy a její práva. To, co je v dnešní moderní společnosti přijímáno jako neoddiskutovatelný fakt, by jen stěží našlo oporu v očích veřejného mínění a práva starověkých společností, kde bylo na ženu před zavedením institutu manželství a před nástupem křesťanství pohlíženo spíše jako na věc, respektive na majetek muže. V tomto období nebyly neobvyklé únosy žen, které sloužily jako snadný způsob obstarání si takového majetku. Není pak překvapením, že etymologie anglického slova „rape“ - znásilnění, vychází z latinského slova „rapere“ – unést, zmocnit se.

Určitá proměna přišla až se zavedením institutu manželství, avšak i poté figurovala žena zejména jako předmět vlastnictví se kterým otec disponoval a pro který hledal vhodného zájemce, aby mohl upevnit své postavení a moc. Na akt znásilnění tak bylo ve starověku zpravidla nahlíženo jako na útok proti muži a jeho vlastnictví, které bylo tímto znehodnoceno, proti čemuž pak směřovaly sankce, rozdílné dle příslušné společnosti. Některé civilizace trestaly znásilnění trestem smrti. V mnoha případech však trest představoval povinnost vzít si znásilněnou ženu za manželku, zabít byl násilník teprve pokud této povinnosti nebyl schopen z důvodu již existujícího manželského svazku dostat. Například v Asýrii a Babylonii měl otec znásilněné dcery dokonce právo rozhodnout o tzv. „odplatném znásilnění“ sestry pachatele.³

¹ WEISS, P., *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, s. 511

² KOVÁŘ, P. a kol. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. 1. vydání. Praha: Maxdorf, 2008, s. 17

³ Tamtéž, s. 10

Ve středověku pak hrálo hlavní roli v regulaci sexuálního života křesťanství, které jako fundamentální společenská ideologie umístilo do popředí hodnoty svátosti manželství a věrnosti. Pachatelé sexuálně motivovaných zločinů byli trestáni drakonicky, za zmínku stojí předpisy ze stavovského období jako *Constitutio criminalis Theresiana* (1768), který ztrátou hrdla trestal nejen pachatele, ale i toho, kdo pachateli při činu pomáhal a *Hrdelní řád Josefa II.* (1787), který mimo stětí požadoval pro pachatele i vpletení do kola. Druhý zmiňovaný předpis byl však oproti prvnímu přelomový, neboť vylučoval možnost soudců trestat podle volné úvahy, vymezoval taxativní výčet hrdelních provinění a trestů, čímž na našem území poprvé uplatňoval moderní zásady *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*.⁴

1.1. Historický exkurz v českém právním řádu

Roku 1852 pak nabyl účinnosti *Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích*, který na tyto zásady navazoval, na našem území platil dlouhých 102 let až do roku 1950 a za násilné smilstvo již neukládal trest smrti, nýbrž těžký žalář.

§ 125

Násilné smilstvo

Kdo osobu ženskou nebezpečným vyhrožováním, skutečně vykonaným násilím nebo lstivým omámením smyslů učiní neschopnou, by mu odpor činila, a v stavu tomto jí zneužije k mimomanželské souloži, dopustí se zločinu násilného smilstva.

§ 126

Trest

Trestem násilného smilstva jest těžký žalář mezi pěti a deseti lety. Vzešla-li z toho násilí osobě, jíž ublíženo, důležitá škoda na zdraví, nebo dokonce na životě, prodloužen buď trest na deset až i do dvaceti let. Byla-li osobě, jíž bylo ublíženo, zločinem tím způsobena smrt, tresce se těžkým žalářem doživotním.

§ 127

Mimomanželská soulož, předsevzatá s osobou ženskou, která bez přičinění pachatelova jest bezbranná nebo bez sebe, anebo, která ještě nedokonala čtrnáctý rok věku svého, budiž též pokládána za smilstvo násilné a potrestána buď podle § 126.

⁴ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003, s. 194-199

Oproti dnešní právní úpravě tak stále nebylo možné kvalifikovat donucení nebo zneužití bezbrannosti k souloži v rámci manželského svazku jako zločin, zároveň připouštěl jako možnou oběť pouze ženu, respektive dítě do 14 let, když v § 127 soulož s takovým považoval rovněž za smilstvo násilné. Skutkové podstaty se navíc vztahovaly pouze na soulož a jiné formy pohlavního styku tak zákon neupravoval. Trestněprávní sankce se však již začaly přibližovat aktuální podobě. Za zmínku dále stojí § 129, který upravoval „smilstvo proti přírodě“, na jehož základě byla trestná mimo jiné soulož mezi osobami stejného pohlaví. Jak jsem již zmínil, tato právní úprava byla účinná až do roku 1950, neboť ji převzal i právní řád nově vzniklého Československa. Další změna přišla až s nabytím účinnosti Trestního zákona č. 86/1950 Sb., který dosavadní úpravu v mnohém kopíroval, avšak skutková podstata již nevymezovala předmět TČ z hlediska rodinného stavu. Obětí tak poprvé mohla být i manželka pachatele, stále však ne manžel, ani žádná jiná osoba mužského pohlaví. Zároveň došlo ke změně názvu tohoto trestného činu do podoby, v jakém ho známe dnes – TČ znásilnění. Trestní právo se zanedlouho poté dočkalo nové rekonstrukce v podobě trestního zákona č. 140/1961 Sb., který však mnoho změn kromě upravení trestních sazeb nepřinesl. Zásadní proměnu objektivní stránky trestného činu přinesla až jeho novelizace zákonem č. 144/2001 Sb., úprava příslušných ustanovení vypadala následovně:

§ 241

Znásilnění

(1) Kdo násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.

(2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě mladší než osmnáct let.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, nebo

b) spáchá-li takový čin na osobě mladší než patnáct let.

4) Odnětím svobody na deset až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

Jak z uvedeného znění § 241 vyplývá, poprvé v historii na našem území zákon předmět útoku nevymezil podle pohlaví. Donucení k souloži násilím, pohrůzkou bezprostředního násilí, nebo zneužití bezbrannosti jiného k souloži se tak stalo trestným i v případě, kdy byl obětí muž, případně také hermafrodit. Nezáviselo ani na věku znásilňované osoby, a tak mohlo být předmětem útoku i dítě útlého věku, což byla podmiňovalo použití vyšší trestní sazby podle odst. 2 a odst. 3 písm. b) § 241. Zákon také poprvé pamatoval vedle soulože i na jiný obdobný pohlavní styk, avšak interpretace tohoto pojmu byla v praxi sporná. Nesporně se jednalo o případy orálního a análního sexu. V případech jako vsunování penisu mezi stehna, prsa, do podpaží, nebo u vzájemného tření pohlavních orgánů apod. bylo takové jednání posuzováno jako znásilnění podle intenzity provedení, kdy při intenzivnějším provedení mohlo takové jednání způsobit oběti obdobnou fyzickou a psychickou újmu jako soulož.⁵

1.2. TČ znásilnění v právním řádu České republiky

K dnešnímu dni je právní úprava TČ znásilnění obsažena v zákoně č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku, který nabyl účinnost dne 1.1.2010. Je upraven v hlavě třetí – Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Již samotná systematika zvláštní části zákoníku demonstruje zvýšený důraz zákonodárce na ochranu lidské důstojnosti v sexuální oblasti a na ochranu práva člověka svobodně o svém sexuálním životě rozhodovat, neboť v předchozí právní úpravě byl TČ znásilnění až součástí hlavy osmé, oddílu druhého – Trestné činy proti lidské důstojnosti. Je však nutno brát v potaz politicko-historický kontext při tvorbě Trestního zákona z roku 1961, kde se v systematické zvláštní části dostaly do popředí hlavy upravující trestné činy proti republice, státu, mezinárodní organizaci a trestné činy hospodářské. Postavení nově vzniklé hlavy III. tak zároveň reflektuje porevoluční politické směřování, které do popředí staví ochranu jednotlivce, jeho života, zdraví, svobod a osobnosti. Aktuální znění ke dni uzavření rukopisu zní takto:

§185

Znásilnění

⁵ ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní zákon*, 6. vydání. Praha: 2004, s. 1410-1411

- 1) *Kdo jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.*
- 2) *Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1*
 - a) *souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží,*
 - b) *na dítěti, nebo*
 - c) *se zbraní.*
- 3) *Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán*
 - a) *spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let,*
 - b) *spáchá-li takový čin na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, nebo*
 - c) *způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.*
- 4) *Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.*
- 5) *Příprava je trestná.⁶*

Jak jsem již zmínil, TČ znásilnění patří mezi trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Ze systematiky hlavy III. pak vyplývá, že je z těchto trestných činů tím společensky nejnebezpečnějším a nejzávažnějším a v kontextu celého trestního zákoníku je společně s vraždou tím nejzávažnějším sexuálně motivovaným trestným činem vůbec. Oproti předchozí právní úpravě je skutková podstata značně rozšířena zejména odstavcem 1 – nyní již lze jako znásilnění právně posoudit i jednání, která byla před nabytím účinnosti tohoto zákona posuzována jako TČ vydírání, přestože taková jednání měla nesporný sexuální kontext. Pohlavní styk tak ve smyslu § 185 odst. 1 TZ představuje „*jakýkoli způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby, ať stejného či odlišného pohlaví. Jde o široký pojem, který zahrnuje jednání vyvolaná pohlavním pudem, jejichž podstatou je fyzický kontakt s druhou osobou, tj. dotyk, který směřuje k ukojení sexuálního nutkání.*“⁷ Jednání, které v předchozí právní úpravě spadalo pod pojem znásilnění, tedy spáchání TČ znásilnění souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží, pak naplňuje znaky kvalifikované skutkové podstaty § 185 odst. 2 a je tak zvláště přitěžující okolností pro činy spáchané podle odstavce 1.

⁶ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁷ ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní zákoník. Komentář*, 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1836

1.2.1. Objekt TČ znásilnění

Prvním znakem skutkové podstaty trestného činu - objektem, tedy společenským zájmem, který zákon chrání, je u TČ znásilnění právo člověka svobodně se rozhodovat o svém pohlavním životě.⁸ Tato ochrana je poskytována všem fyzickým osobám bez rozdílu pohlaví, věku, mentální vyspělosti, způsobu života (předmětem útoku tak bude např. i osoba živící se prostitucí) nebo rodinného stavu, avšak § 163 odst. 1 trestního řádu podmiňuje zahájení trestního stíhání souhlasem poškozeného pro případ, že byl k pachateli ve vztahu manželském nebo partnerském, a to buď v době spáchání činu nebo v době, kdy se má řízení vést. Zmíněné ustanovení se však vztahuje pouze na první dva odstavce § 185 TZ, a tak by souhlasu nebylo třeba, pokud by byla činem například způsobena těžká újma na zdraví. Další situace, kdy souhlasu poškozeného manžela nebo partnera není třeba, upravuje § 163a TŘ, mimo jiné jde o případy, kdy je z okolností „zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.“⁹

1.2.2. Objektivní stránka TČ znásilnění

Druhý znak skutkové podstaty trestného činu – objektivní stránku, tvoří způsob spáchání trestného činu a jeho následky. Spočívá v tom, že pachatel jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku nebo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti. Pro TČ znásilnění je význačná dvoufázovost jednání – první fází je zmíněné užití násilí, pohrůžky násilí, pohrůžky jiné těžké újmy nebo zneužití bezbrannosti. Druhá fáze pak spočívá ve vykonání pohlavního styku. Pro dokonání tohoto trestného činu je tedy nezbytné, aby k pohlavnímu styku došlo. V případě, že by si pachatel vykonání pohlavního styku po překonání vážně míněného odporu dobrovolně rozmyslel, trestnost pokusu znásilnění ve smyslu § 21 odst. 3 TZ by zanikla, nikoliv však odpovědnost pachatele za to, čeho se již do té doby dopustil – typicky může jít o TČ vydírání (§ 175 TZ), TČ těžké ublížení na zdraví (§ 145 TZ), TČ ublížení na zdraví (§ 146 TZ).¹⁰

Pojem násilí obsahuje použití fyzické síly pachatele za účelem překonat kladený nebo zamezit očekávaný vážně míněný odpor oběti. Může směřovat přímo proti osobě, která je k pohlavnímu styku nucena, ale také proti jiné osobě (např. bije dítě, aby se mu oběť podvolila), kdy takové násilí útočník použije jako prostředek ovlivnění vůle oběti. Není

⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 614

⁹ zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád

¹⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 615-616

přítom podstatné, jak velkou intenzitu musí pachatel vyvinout, zejména pokud je z důvodu fyzické převahy nebo psychické závislosti oběti pro překonání odporu dostačující i menší intenzita útoku (např. posouvání nebo přidržování hlavy, ruky).¹¹ Stejně tak může násilí směřovat i vůči věci, neboť rozbití věci nebo pohrůžka rozbití takové věci může fungovat jako způsob dosažení útočnickova záměru, tedy přivolení k pohlavnímu styku.¹² Za násilí se však nepovažuje pouze použití fyzické síly, ale ve smyslu § 119 TZ také uvedení oběti do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným obdobným způsobem a následným vykonáním pohlavního styku. Zpravidla se bude jednat o úmyslné podání léků, omamných nebo psychotropních látek, s jejichž účinky již měl pachatel zkušenosti a na jejichž základě předpokládá, že oběť přivedou do stavu bezbrannosti, čímž dojde k zamezení očekávaného odporu (např. tvrdý spánek, bezvědomí, duševní porucha).¹³

Ke spáchání TČ znásilnění není nutné násilí vůbec použít, neboť § 185 alinea 1 TZ stanovuje také to, že může být pachatelovým jednáním v první fázi i pouhá pohrůžka násilí. Tento pojem obsahuje jak bezprostřední pohrůžku, tedy že pokud se oběť pachateli nepodvolí, je připraven násilí okamžitě použít, ale obsahuje také pohrůžku násilí směřující do budoucnosti. Taková pohrůžka budoucího násilí nemusí být učiněna při osobním kontaktu pachatele s obětí (nýbrž i po telefonu, e-mailem, SMS zprávou atd.), je však nezbytné zopakovat, že pro dokonání TČ znásilnění musí být z povahy jeho dvoufázovosti uskutečněna i druhá fáze, kterou je vykonání pohlavního styku. Pokud již byla výhrůžka učiněna v minulosti, např. právě některým z distančních způsobů komunikace, není pak již podstatné, zda pachatel při osobním kontaktu výhrůžky zopakuje a zda oběť klade další odpor, zvláště pokud oběť pachatelovu osobnost zná a nepochybuje o tom, že by jednání opravdu uskutečnil. I zde platí, že předmětem útoku, kterým pachatel vyhrožuje, nemusí být samotná oběť znásilnění, ale i jiná osoba, zpravidla osoba oběti blízká. Není ani nutné, aby byla pohrůžka pachatelem vyjádřena slovně – pohrůžkou násilí je i konkludentní jednání ze kterého je zřejmé, že útočník násilí užije, nebude-li mu vyhověno.¹⁴

Vedle pohrůžky násilí předmětné ustanovení upravuje také pohrůžku jiné těžké újmy. Zákonodárce tak velmi vhodně pamatuje na to, že pachatel může na vůli oběti působit i jinak, než jen hrozbou újmy na životě a zdraví. *„Pohrůžka jiné těžké újmy může spočívat v hrozbě způsobení majetkové újmy, vážné újmy na cti a dobré pověsti, směřovat k rozvratu manželství*

¹¹ rozsudek Vrchního soudu v Olomouci, sp. zn. 6 To 3/2013

¹² WEISS, P., *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, s. 517

¹³ ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní zákoník. Komentář*, 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1307

¹⁴ BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 44.

*nebo rodinného života apod. Jinou těžkou újmou může být i zahájení trestního stíhání v důsledku oznámení trestného činu, jímž pachatel poškozenému hrozí, a nutí ho tak něco konat, opominout nebo trpět. Je přitom nerozhodné, zda se poškozený trestné činnosti, jejímž oznámením se hrozí, dopustil či nikoli.*¹⁵ Jde tak o pojem velmi obecný a různorodý, který zahrnuje širokou škálu potenciálních jednání pachatele, která jsou s to obět' skutečně poškodit (zveřejnění intimních fotografií, sdělení nežádoucích informací rodině nebo zaměstnavateli atp.).

Nyní je podstatné upřesnit, co zákon za pohlavní styk považuje, neboť zejména tato část objektivní stránky odlišuje TČ znásilnění od ostatních trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, zejména od TČ sexuálního nátlaku (§ 186). Jak jsem již dříve zmiňoval, skutková podstata oproti dřívější právní úpravě obsahuje širší okruh jednání. Nová úprava v § 185 odst. 1 zahrnuje ta jednání, která byla dříve postihována jako TČ vydírání, a to i přes jejich nespornou sexuální povahu, načež ani trestní sazby, které předchází právní úprava stanovovala, nebyly odpovídající vzhledem k závažnosti takových jednání (základní skutková podstata TČ vydírání připouštěla trest odnětí svobody na tři léta). V případě, že k pohlavnímu styku nedojde, přestože k tomu pachatel obět' nutil, je takové jednání postihováno nikoliv jako vydírání, ale již jako pokus znásilnění ve smyslu § 21 TZ.¹⁶

Za pohlavní styk je judikaturou považován jakýkoli způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby, ať stejného či odlišného pohlaví. Jedná se o pojem široký a rozporuplný, podstatný je zde však fyzický kontakt pachatele s obětí – dotyk, který směřuje k pohlavnímu uspokojení pachatele, přičemž je irelevantní, zda k takovému uspokojení v dané situaci skutečně dojde. Pojem tak mimo soulož zahrnuje i jiné druhy pohlavního styku provedené způsobem srovnatelným se souloží, zejména pokud podobnost provedení spočívá v napodobení pohybů pohlavních údů při souloží. Typicky se tak jedná o orální pohlavní styk, anální pohlavní styk, digitální penetraci, ale také třeba o vsouvání předmětu připomínajícího pohlavní úd. Mimoto se za pohlavní styk považují jednání, která sice nemají srovnatelný způsob provedení se souloží, avšak stejně tak směřují k ukojení pohlavního pudu pachatele. Zde si lze představit například osahávání genitálií, vsouvání pohlavního údu muže mezi prsa nebo stehna ženy či jiného muže, ale třeba také osahávání prsou ženy.¹⁷

Tato méně závažná jednání naplňují skutkovou podstatu prvního odstavce § 185. Systematika předmětného ustanovení je odděluje od společensky nebezpečnějších a

¹⁵ ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní zákoník. Komentář*, 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1838

¹⁶ Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. trestní zákoník

¹⁷ ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní zákoník. Komentář*, 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1837

závažnějších způsobů vykonání pohlavního styku, kterými jsou soulož a pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží v odstavci druhém. Došlo-li tedy k pohlavnímu styku některým z těchto způsobů, jednání je třeba posoudit nikoliv pouze podle § 185 odst. 1, ale zároveň i podle kvalifikované skutkové podstaty § 185 odst. 2 písm. a), neboť tyto způsoby provedení představují zvlášť přitěžující okolnost a podmiňují použití vyšší trestní sazby v rozmezí dvou až deseti let. Zákonodárce tak i samotným rozmezím trestních sazeb zřetelně rozlišuje společenskou nebezpečnost jednotlivých druhů nuceného pohlavního styku, když jednání postihovaná podle prvního odstavce kvalifikuje jako přečiny, kdežto jednání podle druhého odstavce jsou dokonce zvlášť závažnými zločiny a ve spojení s § 185 odst. 5 tak bude v případě vykonání pohlavního styku souloží nebo způsobem srovnatelným se souloží trestná i příprava.

Jakkoliv je vhodné, že je jako sexuálně motivovaný trestný čin postihována širší škála jednání, mezi odbornou veřejností nepanuje ohledně neuzavřenosti pojmu shoda. Je nesporné, že výraz pohlavní styk v očích laické veřejnosti přirozeně evokuje zejména spojení pohlavních orgánů muže a ženy, a tak si člověk, který se rozhodne ohmatat prsa nebo hýždě cizí ženy bez jejího svolení, často není vědom, že se tím dopustí trestného činu znásilnění, neboť tyto části těla fakticky pohlavními orgány nejsou. Je tak sporné, zdali je taková interpretace společensky vhodná, neboť intenzita zásahu do tělesné integrity člověka je v takovém případě nižší než u soulože nebo orálního a análního pohlavního styku, na druhou stranu však může oběť takový zážitek pocítovat jako velmi nepříjemný a ponižující.¹⁸ Od těchto méně závažných forem pohlavního styku je potřeba odlišit chování, při kterém nedochází k fyzickému kontaktu – dotyku mezi pachatelem a obětí, kdy pachatel násilím, pohrůžkou násilí nebo jiné těžké újmy donutí oběť k pohlavnímu sebeukájení, obnažování nebo jinému srovnatelnému chování. Takové chování již naplňuje znaky skutkové podstaty TČ sexuálního nátlaku podle § 186.

Spáchání TČ znásilnění dále obsahuje prvek donucení, případně zneužití bezbrannosti. Donucením se rozumí překonání vážně míněného odporu oběti, který může mít mnoho podob, zpravidla odvislých od dané situace, fyzických schopností oběti ve srovnání s pachatelem nebo od vzájemných poměrů mezi nimi. Donucením je tak i stav, kdy oběť od počátku nevyvíjí relativně intenzivní odpor, či v průběhu útoku od odporu pro jeho zřejmou beznadějnost upustí, zejména pak proto, že má útočník značnou fyzickou převahu nebo je

¹⁸ HRUŠKA, J., VOLEVECKÝ, P., *Několik poznámek k trestným činům proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti podle trestního zákoníku*, in *Trestní právo č. 2*, 2010, s. 5-6

jeho osobnost oběti dobře známa, a tak má odůvodněný strach, že v případě, že se útočníkovi nepodvolí, násilné výhrůžky skutečně zrealizuje.

„Na uvedených fotografiích je obžalovaný zachycen, jak rukou drží hlavu poškozené při felaci, nebo drží poškozenou za ruku při tření jeho pohlavního údu. Mimika poškozené, její emoce (pláč) a odvrácení tváře od obnaženého těla obžalovaného tak, jak je to dokumentováno výše zmíněnými fotografiemi, svědčí o zcela zřejmém a zřetelně vyjádřeném nesouhlasu nezletilé s jednáním obžalovaného. Přidržování hlavy nebo rukou nezletilé obžalovaným je za této situace nutno považovat za použití fyzické síly, která v daném případě sloužila jako prostředek k zamezení jejího odporu. Je zcela pochopitelné, že intenzita použité fyzické síly byla úměrná věku a fyzické vyspělosti nezletilé. Nízký věk poškozené, její psychická závislost na obžalovaném, se kterým žila ve společné domácnosti a který byl druhem její matky, jakož i celková fyzická převaha obžalovaného, představují faktory, které musely zcela jistě ovlivnit vůli nezletilé bránit se jednání obžalovaného. Z uvedených důvodů nemuselo ze strany obžalovaného dojít k použití násilí větší razance, ale k zamezení případného odporu nezletilé dostačovalo i násilí dosahující malé intenzity.“¹⁹

Fundamentálním prvkem donucení je tedy vážně míněný nesouhlas oběti. Donucením tak není situace, kdy potenciální oběť odpor pouze předstírá v rámci jakési sexuální hry, typicky v rámci partnerského vztahu. Stejně tak nelze za donucení považovat ani situaci, kdy osoba vážně míněný odpor sice zprvu klade, ale v průběhu času svůj postoj změní a s pohlavním stykem nakonec dobrovolně souhlasí. Vzhledem k tomu, že vzájemné poměry pachatele k oběti jsou pro vznik trestní odpovědnosti nepodstatné, tedy že TČ znásilnění může spáchat manžel/manželka, partner/partnerka nebo osoba, která již s obětí pohlavní styk v minulosti měla, je posuzování vážnosti odporu mnohdy problematické. Obecně se omyl pachatele ohledně souhlasu poškozeného posuzuje podle pravidel o skutkovém omylu ve smyslu § 18 TZ.²⁰ Pokud se tedy pachatel důvodně domnívá, že je odpor oběti pouze hraný, tedy že není vážně míněný, jde o skutkový omyl negativní ve smyslu § 18 odst. 1, čímž je vyloučena jeho odpovědnost za úmyslný trestný čin, dotčena však není jeho odpovědnost za nedbalostní trestný čin.

Trestného činu znásilnění se dále může dopustit i ten, kdo násilím nebo pohrůžkou násilí nebo jiné těžké újmy donutí jiného k pohlavnímu styku s jinou osobou. Donucení může směřovat vůči oběma osobám nebo jen vůči jedné z nich. Pokud má v takovém případě druhá

¹⁹ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci, sp. zn. 6 To 3/2013

²⁰ Šámal, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s.614-615

osoba pohlavní styk s obětí dobrovolně, bude její jednání zpravidla posuzováno podle ustanovení § 23 TZ o spolupachatelství.

Vedle donucení se lze dopustit znásilnění také zneužitím bezbrannosti (§ 185 odst. 1, alinea 2). Bezbranností se rozumí takový stav, ve kterém není oběť schopna klást odpor nebo není s to vůbec projevit svou vůli. Příčin takového stavu může být mnoho. Osoba se může nacházet ve stavu absolutní bezbrannosti, kdy zcela postrádá schopnost kontroly vlastního těla i projevu vůle a na jednání pachatele tak není vůbec schopna reagovat. Typicky se jedná o případy, kdy je osoba v bezvědomí, v hlubokém spánku, v mdlobách, v hypnóze nebo kdy je intoxikována silnou dávkou drog či alkoholu.

Stav bezbrannosti však může být i relativní, tedy že osoba okolní svět sice vnímá, ale její duševní a rozumový stav není v danou chvíli na takové úrovni, aby byla schopna dostatečně zpracovat význam nastalé situace a adekvátně na ni reagovat. Není přitom rozhodné, zdali je takový stav u osoby trvalého či přechodného rázu. Obvykle se jedná o osoby trpící určitou duševní poruchou, o osoby mentálně zaostalé, ale také o osoby příliš mladé nebo staré. Podstata bezbrannosti takových osob tkví v tom, že z důvodu nedostatečných rozpoznávacích schopností či nedostatku patřičných životních zkušeností nedokáží pochopit význam pachatelova požadavku, a tedy na něj neumí ani správně odpovědět, respektive projevit odpor. Bezbranná však není nezletilá osoba, která je dostatečně fyzicky a duševně vyspělá na to, aby pachatelovo jednání pochopila a mohla mu klást odpor.

Bezbranností se v neposlední řadě rozumí také stav, kdy osoba, leč vědoma si okolní situace, není schopna buď vůbec, nebo dostatečně účinně projevit odpor, a to i přesto, že by jej projevit chtěla. Typicky jde o osoby tělesně indisponované – ochrnuté, handicapované, spoutané, či z různých důvodů velmi vysílené. Zneužití některého ze zmíněných druhů bezbrannosti spočívá v tom, že si je pachatel stavu, ve kterém se osoba nachází, vědom, a právě proto na ní vykoná pohlavní styk, neboť předpokládá, že se z důvodu její indispozice nebude schopna účinně bránit.²¹

Od zneužití bezbrannosti je třeba odlišit situace, kdy pachatel oběť do stavu bezbrannosti sám přivede, a to buď lstí nebo jiným obdobným způsobem, neboť takové jednání se ve smyslu § 119 TZ považuje za spáchání TČ znásilnění násilím. Zpravidla tak lze říci, že o zneužití bezbrannosti nejde, pokud osobu do stavu bezbrannosti přivede sám pachatel, ledaže pojme úmysl vykonat na ní pohlavní styk až poté, co se stane bezbrannou, tedy pokud ji do stavu bezbrannosti původně neuváděl proto, aby na ní ukojil svůj sexuální

²¹ ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní zákoník. Komentář*, 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1840

pod. V praxi může nastat i situace, kdy se pachatel, zpravidla na základě vzájemných poměrů, domnívá, že by druhá osoba k pohlavnímu styku nesouhlas nevyjádřila, pokud by ve stavu bezbrannosti nebyla (např. spí). Obecně lze říci, že pokud byla taková domněnka mylná, pachatel trestní odpovědnosti zbaven není, situaci je však nezbytné posoudit podle specifických okolností případu, a to v souladu s § 30 odst. 2 TZ o svolení poškozeného po spáchání činu, který stanoví, že je takový pachatel beztrestný, bylo-li mu svolení uděleno zpětně a mohl-li důvodně předpokládat udělení předběžného souhlasu vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům. Za splnění těchto podmínek by šlo o okolnost vylučující protiprávnost.²²

1.2.3. Subjektivní stránka TČ znásilnění

Znásilnění je vždy úmyslným trestným činem, nelze jej tedy spáchat z pouhé nedbalosti. Přesto však v praxi dochází k situacím, kdy pachatel důvodně nepředpokládá okolnosti naplňující znaky skutkové podstaty tohoto trestného činu. Pokud se obviněný vzhledem k menší intenzitě odporu druhé osoby, se kterou má v úmyslu mít pohlavní styk, domníval, že jde o odpor předstíraný a že ve skutečnosti osoba s pohlavním stykem souhlasí, šlo by o skutkový omyl negativní, spočívající v tom, že obviněný nevěděl o okolnostech naplňujících znaky TČ znásilnění, a byla by tím vyloučena jeho odpovědnost za úmyslný trestný čin. Odpovědnost pachatele však není vyloučena, pokud napadená osoba vyvíjí méně intenzivní odpor z důvodu opožděného vývoje své osobnosti a pachateli je tento stav znám.²³ Weiss²⁴ uvádí, že v dnešní době liberalizace sexuálního a koketního chování mezi mladistvými dochází často k situacím, kdy pachatel určité chování důvodně považuje za souhlas k intimnějšímu sblížení, avšak mladé dívky nezřídka svůj postoj „ante portas“ změni, což sexuálně navnaděného muže přiměje k použití násilí a překonání náhle se objevivšího odporu, přestože se do té doby k takovému jednání nezamýšlel uchýlit. Dochází tak často ke znásilněním předem nekalkulovaným.

1.2.4. Pachatel

Pachatelem TČ znásilnění může být osoba fyzická i právnická. Stejně jako v případě oběti znásilnění, na pohlaví pachatele nezáleží, a tak tedy může tento trestný čin spáchat jak

²² ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní zákoník. Komentář*, 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 424

²³ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23.01.1978, sp. zn. 2 Tz 26/77 (R 63/1978 tr.)

²⁴ WEISS, P., *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, s. 518

pachatel muž (na ženě i na muži), tak pachatel žena (na muži i na ženě), za předpokladu, že svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná (§ 22 TZ). Trestně odpovědná však není osoba, která v době spáchání činu nedovršila patnáctý rok věku (§ 25 TZ). Trestně odpovědná nebude ani osoba, která se dopustí činu jinak trestného a která z důvodu duševní poruchy v době spáchání činu nemohla rozpoznat jeho protiprávnost nebo z tohoto důvodu své jednání nemohla ovládat, tedy osoba nepřičetná ve smyslu § 26 TZ. Zvláštní předpoklad pro vznik trestní odpovědnosti zákon stanovuje pro případy mladistvých pachatelů. Tím je požadavek dostatečné rozumové a mravní vyspělosti při spáchání činu, na jejímž základě by takový pachatel mohl rozpoznat jeho protiprávnost a ovládat své jednání (§ 5 odst. 1 ZSVM).

Jak jsem již zmínil, pachatelem TČ znásilnění může být i osoba právnická. Ne vždy tomu tak v našem právním řádu bylo, jelikož až do novelizace zákonem č. 141/2014 Sb. byl tento trestný čin uveden v § 7 TOPO, který poskytuje taxativní výčet trestných činů, na které se zákon nevztahuje. Změny nabyly účinnosti 1.8.2014 a z důvodové zprávy k zákonu č. 141/2014 Sb. lze vyčíst, že potřeba novelizace byla zapříčiněna požadavky stanovenými ve směrnici Evropského parlamentu a Rady 2011/93/EU o boji proti pohlavnímu zneužívání, pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii z 13.12.2011. Nová právní úprava však dodnes vyvolává kontroverzi ve značné části odborné veřejnosti, která v ní vidí prolomení zásady subsidiarity trestní represe a kolektivizaci trestní odpovědnosti.²⁵

1.3. Kriminologická charakteristika znásilnění

Pojem kriminologie má latinsko-řecký původ. Je tvořeno spojením latinského slova „crimen“ (zločin) a řeckého slova „logos“ (věda). Zjednodušeně řečeno tak lze kriminologii chápat jako vědu zkoumající zločinnost, respektive kriminalitu. Jde však o pojem, na jehož kompletním vymezení se celá odborná obec neshodne, zejména proto, že lze rozlišit kriminalitu v jejím legálním pojetí a sociologickém pojetí. První zmíněné je v zásadě v rámci konkrétního právního systému nesporné, neboť je tvořeno protiprávními činy, které zákonodárce ve zvláštní části příslušného trestního zákona označuje za trestné. Druhé, sociologické pojetí, je poněkud rozsáhlejší a zahrnuje i ty činy společensky nepřijatelné, které nejsou právním systémem trestány. Pro účely této práce je však zásadní pojetí legální,

²⁵ VÁLOVÁ, I. (2014), Trestní odpovědnost právnických osob je destrukcí trestního práva, *Česká Justice*. [online; cit. 2022-03-19]. Dostupné z <https://www.ceska-justice.cz/2014/06/trestni-odpovednost-pravnickych-osob-je-destrukci-trestniho-prava/>

zjednodušeně tak můžeme kriminologii označit za vědu o kriminalitě (zločinnosti), o jejích pachatelích, o jejích obětech a o její kontrole.²⁶

Znásilnění je pojem, který je i přes přibývající se počet studií stále něčím, co je opřeno mnoha mýty a setkává se s nepochopením v rámci širší veřejnosti. Jedním z takových mylných předpokladů je to, že znásilnění je sexuálně motivovaný čin, a že tedy pachatel jedná na základě jím nekontrolovatelného sexuálního pudu. Ačkoliv se toto vysvětlení z povahy znásilnění nabízí, Groth²⁷ ho zásadně rozporuje a označuje ho za „pseudosexuální jednání“. Považuje ho totiž za komplexní projev jednání, jehož primárním původem je zpravidla buď agrese, nepřátelství, touha po kontrole nebo sadistické sklony. Typy znásilnění tak rozděluje do tří základních kategorií na základě těchto aspektů:

- I. „*power rape*“ – sexuální agrese je u takového znásilnění projevem kontroly pachatele nad obětí a demonstrací moci
- II. „*anger rape*“ – původem sexuální agrese je frustrace pachatele, kterou tímto způsobem ventiluje a oběť mu slouží jako prostředek k „vybití“ této frustrace
- III. „*sadistic rape*“ - agresivní jednání je v takovém případě sice primárně směřováno k ukojení pachatelova sexuálního pudu, avšak důležitý je právě specifický způsob provedení (násilný), který uspokojí deviantní potřeby takového jedince

Pokud tedy společnost vnímá znásilnění jen jako sexuálně motivované jednání, je takový pohled nejen značně nepřesný, ale také krátkozraký a nebezpečný, neboť pak může snadno dojít k přesvědčení, že na znásilnění má svůj neodmyslitelný podíl i oběť, která svým vzezřením nebo chováním pachatelovo jednání podnítila, čímž společnost podvědomě z části zmenšuje pachatelovu odpovědnost. Na Grothovo vymezení dále navazuje Dianiška²⁸, který připouští existenci pachatelů, jejichž hlavní motivací je pouhé dosáhnutí sexuálního uspokojení a u kterých je agrese pouhým nástrojem pro překonání odporu, ať už agresor takové situace vyhledává, nebo je jen „situačním pachatelem“, kterého ke spáchání znásilnění vede jeho impulzivita. Osobě pachatele se budu dále věnovat v jedné z následujících kapitol.

Specifikem znásilnění je, že patří mezi trestné činy, které mají vůbec nejvyšší míru latence, a tak je velmi obtížné odhadnout, jak často k němu ve společnosti dochází, neboť oběti se ho z mnoha důvodů často rozhodnou nenahlásit příslušným orgánům činným

²⁶ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. A kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 23-25

²⁷ GROTH, N. *Men Who Rape: The Psychology of the Offender*. New York: Plenum, 1979, s. 2-3

²⁸ DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 211-212

v trestním řízení.²⁹ Některé odhady hovoří o tom, že je ohlášeno pouze 10-30% případů znásilnění³⁰, nevládní nezisková organizace Persefona na základě svého sociologického výzkumu³¹ dokonce uvádí pouhých 5%. Tato čísla jsou skutečně alarmující a je nezbytné zamyslet se nad tím, zdali společnost dělá dostatek pro to, aby bylo pro oběti vytvořeno prostředí, ve kterém se budou cítit v mnoha ohledech dostatečně bezpečně tak, aby tento silně traumatizující zážitek nahlásily. Ze zmíněného výzkumu mimo jiné vyplývá to, že 15% společnosti nevnímá vynucení si pohlavního styku proti vůli manželky/manžela jako skutečnost způsobitou způsobit vážnou újmu, 21 % společnosti uvažuje stejně v situaci, kdy byl sexuální kontakt zpočátku konsensuální a jedna ze stran posléze přestala mít zájem a celých 51 % dotázaných neshledávalo nežádoucí intimní dotyky, polibky a objetí jako okolnost, která může oběti způsobit vážnou újmu. Barlow³² uvádí následující důvody, které oběť vedou k neoznámení nevyžádaného pohlavního styku nejčastěji:

I. oběť považuje znásilnění za svou osobní a soukromou věc

II. oběť se obává možné odvety pachatele

III. oběť nedůvěřuje orgánům činným v trestním řízení a jejich postupům

IV. oběť se obává, že neexistuje dostatek usvědčujících důkazů

V. oběť skutek oznámila někomu jinému než orgánu činnému v trestním řízení

Důvodů však mohou oběti pociťovat mnohem více, jako je třeba stud, strach ze sekundární viktimizace nebo strach z ekonomických dopadů pro případ, že je oběť na pachateli finančně závislá.³³ V případech, kdy je pachatelem osoba požívající jistou společenskou prestiž, pak může oběť pociťovat, že by se jí nepovedlo okolí přesvědčit o tom, že ona oblíbená osoba je ve skutečnosti sexuální násilník.³⁴

²⁹ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. A kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 302

³⁰ Tamtéž

³¹ Persefona, z. s. (2016). *Sexuální násilí nebo obtěžování zažilo 39% Čechů*. [online; cit. 2022-03-25]. Dostupné z http://www.persefona.cz/source/pdf/TZ_Persefona_vysledky_vyzkumu.pdf

³² BARLOW, H. D. *Introduction to Criminology*. 7. vyd. Edwardsville: Harper Collins College Publishers, 1996, s. 118.

³³ KUTÁLKOVÁ, P., KOBOVÁ, L., DOUŠOVÁ V. *Sexuální násilí: proč se nikdo neptá?*. Praha: In IUSTITIA, 2014, s. 25

³⁴ Anketa reportérů serveru Deník.cz (2021) [online; cit. 2022-03-26]. Dostupné z https://www.denik.cz/z_domova/znasilneni-sexualni-nasili-zeny-anketa-police-20211209.html

Významný prvek také představuje okolnost, zda oběť pachatele znala. V případě že ne, oběť zpravidla méně pocítuje věc jako svou osobní a soukromou a má větší vůli se s ní svěřit, zároveň jsou její obavy z odvety menší.³⁵

1.4. Společenské mýty o znásilnění

Podle všeho výše zmíněného mám za to, že existuje jasné pojitko mezi chováním (zejména) oběti a postoji značné části společnosti k problematice znásilnění. Téma je to složité, do jisté míry tabuizované, chybí širší společenský diskurs osvětlující empirická fakta, jako by snad lidé před existencí tohoto škodlivého společenského fenoménu zavírali oči. Není pak divu, že jejich povědomí o tom, co to znásilnění je, jak vypadá, kde se odehrává, kdo bývá pachatelem a kdo obětí, je zkreslené a do jisté míry ovlivněné, například z televizních obrazovek. V této kapitole se tak pokusím osvětlit ty nejčastější z mýtů a vysvětlit, proč jsou v rozporu s realitou, či na nich lze najít opodstatnění.

1. *Pachateli jde při znásilnění jen o sex.*

Jak jsem již v předchozí kapitole uvedl, existují sice pachatelé, kteří znásilňují jen ze sexuálních motivů, avšak ve většině případů je pachatel motivován touhou ovládnout oběť, vybit svou frustraci nebo ukojit své sadistické sklony.

2. *Pachatel je sexuálně deviantní jedinec.*

I tento mýtus je z části nepravdivý a nepřesný. Přestože se ve společnosti nesporně sexuálně deviantní osoby nacházejí, Blatníková³⁶ uvádí, že podíl těchto osob na páčání sexuální agrese odpovídá zhruba jedné pětině. Další, neopomenutelnou skupinu však tvoří jiné psychopatologické osoby, zejména osoby se specifickou poruchou osobnosti, jako je porucha disociální, smíšená nebo narcistická. Autorka uvádí, že podíl osob s touto diagnózou na páčání znásilnění je okolo dvou pětín. Vedle nich existuje další skupina osob, které sice nesplňují veškerá kritéria MKN-10³⁷ pro určení diagnózy poruchy osobnosti, ale jisté osobnostní rysy mají nápadně zvýrazněné. Tyto osoby dle Blatníkové tvoří další pětinu pachatelů. Ačkoliv nelze vyloučit, že někteří z pachatelů jsou sexuálně

³⁵ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. A kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 302

³⁶ BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 121-125

³⁷ *Mezinárodní klasifikace nemocí*. In: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, [online; cit. 2022-03-26]. Dostupné z <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F60-F69>

deviantní i psychopatologické osoby zároveň, je zřejmé, že většina z nich jsou sexuálně zdravé osoby, avšak u značné části z nich hrozí sexuálně nekonformní chování z důvodu jejich osobnostních rysů, jako jsou nezdrženlivost, explozivita nebo agresivita.³⁸ Zbytkovou část pak tvoří osoby psychicky i sexuálně zdravé, které tak konají na základě toho, že zkrátka „mohou“, neboť se k tomu nacházejí v příhodné situaci, ať už třeba v pozici mocenské nadřazenosti v zaměstnání, v rodinné hierarchii nebo na vojensky dobytém území.

3. *Oběť si za to může z velké části sama.*

S tímto názorem se lze setkat velmi často. Výzkumy Amnesty International z let 2015 a 2018 ukazují, že si 42 % Čechů myslí, že je oběť spoluodpovědná, pokud se chovala koketně, 36 % si myslí totéž, pokud byla opilá a podle 31 % Čechů nese oběť část viny, pokud byla vyzývavě oblečená. Dalších 28 % připisuje část viny oběti, pokud šla sama bez doprovodu nebezpečným místem a 26 % dotázaných uvedlo, že je oběť znásilnění spoluodpovědná, pokud je veřejným tajemstvím, že měla v minulosti mnoho partnerů.³⁹ Jakkoliv pro mě, díky znalosti naší společnosti, nejsou uvedené výsledky příliš překvapivé, v implikacích, které taková čísla poskytují, marně hledám racionální opodstatnění. Předpoklad toho, že pokud se jedna osoba nachází ve zranitelné situaci nebo se třeba přitažlivě oblékla, vzniká jakési právo druhé osoby narušit její tělesnou a duševní integritu, je pochopitelně absurdní. Přesto tyto implikace napovídají, že zhruba třetina společnosti (dle výzkumu zejména muži, lidé nad 55 let a lidé méně vzdělaní), vnímají některou z těchto okolností jako něco, co pachatele, byť jen morálně, částečně zbavuje odpovědnosti za znásilnění. Mimo to statistiky ukazují, že způsob oblékání není ani zdaleka tak rozhodný, ale že si pachatel vybírá oběť spíše podle její schopnosti odporu. I proto bývají mezi mužskými oběťmi hojně zastoupeni chlapci do 15 let.⁴⁰

4. *Muž nemůže být znásilněn. Obětí je vždy žena a pachatelem vždy muž.*

Zjednodušeně lze říci, že v drtivé většině případů je skutečně pachatelem muž a obětí žena. Zejména ženy pachatelky tvoří velmi malou část. Oproti mužům častěji útočí v početní

³⁸ BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 121

³⁹ KNĚŽÍNEK, J. (2018). Vyzývavě oblečená nebo opilá? Může si za znásilnění sama, míní tři pětiny Čechů. *iRozhlas.cz*. [online; cit. 2022-03-26]. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/znasilneni-sexualni-obtezovani-istanbulska-umluva-amnesty-international-nasilni_1811061701_gak

⁴⁰ BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 132

převaze nebo se zbraní, případně se znásilnění odehrává v rámci partnerského vztahu, kde si muž často nechce připustit, že k něčemu takovému skutečně dochází⁴¹. Díky tomu a také kvůli obavě ze silné sociální stigmatizace je míra ohlášení takových případů ještě mnohem menší, než když je obětí žena. Muž je obětí zhruba v 10% všech případů znásilnění⁴², mnohdy však homosexuálních, mimo jiné také ve vězeňském prostředí.

5. *Znásilnění se dějí přepadáním na odlehlých místech pachateli, které oběti neznají.*

Jde o klasický mýtus, pravděpodobně ovlivněný tím, jak je znásilnění předkládáno ve filmech a jiných příbězích. Ve skutečnosti se však nadpoloviční většina případů znásilnění odehrává ve vnitřních prostorech, a to zpravidla v takových, které oběť bezpečně zná. Za zmínku stojí, že se v drtivé většině případů pachatel nemusí do takového prostoru dostat násilím, což značí, že oběť pachatele zná, mnohdy důvěrně.⁴³ Pachatelem může být kamarád, soused, spolužák, kolega z práce, partner nebo manžel.⁴⁴

⁴¹ Persefona z. s., *Muži jsou také obětmi partnerského násilí*. 2020, [online; cit. 2022-03-26]. Dostupné z <https://www.persefona.cz/muzi-jsou-take-obetmi-partnerskeho-nasili>

⁴² BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 132

⁴³ BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 49

⁴⁴ CIPROVÁ, K. Pod hladinou: akta a mýty o znásilnění. Praha: Gender studies, 2010, s. 9

2. Typické způsoby spáchání

Popis, hodnocení a vysvětlení významu jednotlivých prvků zjištěných při objasňování konkrétní události spadá do kriminalistické charakteristiky trestného činu, jejíž nejzásadnější a nejobsáhlejší částí je způsob páchaní trestného činu.⁴⁵ Způsob páchaní obsahuje mnoho komponentů, které jsou cenné pro kriminalistickou praxi i teorii. Patří zde komponenty, které mají úzký vztah s osobou pachatele a s jeho chováním před spácháním trestné činnosti, při páchaní trestné činnosti i po jejím spáchání. Spadá zde tedy příprava pachatele k provedení úmyslného trestného činu, jako je výběr místa činu, sbírání relevantních informací o dispozicích a zvycích potenciální oběti, plánování úniku a zahlazování stop z místa činu.

Stejně tak do způsobu páchaní patří i konkrétní činnosti a postupy, které pachatel vykonal při samotném páchaní trestného činu, jako jsou konkrétní pohyby, tedy např. chůze, běh, hmaty, údery, jaké zbraně a předměty při páchaní použil, případně v jakém byl psychickém rozpoložení, zdali například čin páchal pod vlivem omamné látky. V neposlední řadě zde spadá i jednání pachatele po spáchání trestného činu, jako je útěk, zahlazení stop, následné výhrůžky vůči oběti atp.⁴⁶

V kriminalistické teorii se pro klasifikaci způsobů páchaní znásilnění zpravidla používá hledisko věku pachatele a oběti, podle nějž jsou děleny na znásilnění mezi dospělými, na dospívající mládeži a mezi dospívající mládeží. Dalším hlediskem pro klasifikaci je pohlaví pachatele, tedy znásilnění páchaná muži, ženami a specifickou kategorií jsou znásilnění páchaná homosexuálními pachateli. Každá z těchto kategorií se zpravidla od ostatních v některých komponentech páchaní více či méně liší.

2.1. Znásilnění mezi dospělými

Ze všech případů znásilnění je nejvíce právě těch, kde je pachatelem i obětí dospělá fyzická osoba, tedy osoba starší 18 let. Lze je rozdělit do tří kategorií:⁴⁷

1. Mezi pachatelem a obětí existuje určitý vztah

V takovém případě pachatel daného vztahu a dříve nabyté důvěry zneužije, aby oběť vylákal na místo činu, případně využije toho, že se již na příhodném místě s obětí

⁴⁵ STRAUS, J., PORADA, V. a kol. *Teorie, metody a metodologie kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. s. 57

⁴⁶ Tamtéž, s. 57-58

⁴⁷ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. s. 242

vyskytuje. Jak jsem již v předchozí kapitole uvedl, ve většině případů znásilnění se pachatel s obětí zná, navíc zhruba 60% všech znásilnění je spácháno v interiéru, často na místě, kde se oběť cítí bezpečně, nezná přímo u ní doma. V tomto prostředí si pak pachatel snaží násilím, hrozbou bezprostředního násilí nebo hrozbou jiné těžké újmy vynutit pohlavní styk. Vzhledem k tomu, že se osoby znají, mnohdy spolu na takovém „bezpečném“ místě požívají např. alkoholické nápoje, čehož se pak pachatel může snažit využít k tomu, aby oběť přivedl do stavu bezbrannosti (záměrné přivádění do silné podnapilosti či přimíchání omamné látky do nápoje), případně pohlavní styk vykoná poté, co se oběť do takového stavu bezbrannosti přivede sama. Tyto případy znásilnění často provází velmi vysoká latence a pozdní oznamování, zejména pokud je oběť na pachateli finančně či existenčně závislá, nebo se obává reakce blízkého okolí (př. sekundární viktimizace), či se domnívá, že neexistuje dostatek důkazů a nikdo by ji nevěřil. Často je totiž pachatelem takového činu manžel, partner, kamarád, rodinný přítel, ale známé jsou i případy, kdy je pachatelem jiná důvěryhodná osoba (např. kněz nebo lékař)

2. Mezi pachatelem a obětí existuje povrchní známost

V takovém případě neexistuje mezi pachatelem a obětí žádné déle trvající pouto, poznali se teprve v onen den. Pachatel v takovém případě naváže kontakt například na večírku, v baru, v dopravním prostředku nebo oběť přijala pachatelovu nabídku ke svezení autem, k doprovodu domů (popř. stopovala u silnice). Pachatel si určitou chvíli buduje u oběti důvěru, konverzuje s ní a poté využije vhodné příležitosti k pokusu o pohlavní styk, v případě odporu použije násilí, pohrůžku bezprostředního násilí nebo jiné těžké újmy. Vzhledem k tomu, že navázání kontaktu často probíhá na místech typických pro lidské seznamování, bývá i v těchto případech běžně přítomen faktor alkoholu a jiných omamných látek.

3. Pachatel přímo útočí na neznámou oběť

Jedná se o případy, které si v rámci předsudků a mýtů většina společnosti představí jako ono typické znásilnění. Pachatel s obětí kontakt vůbec nenaváže – buď ji záměrně před útokem sleduje, nebo čeká na odlehlém místě na kolemjdoucí oběť a ve vhodnou chvíli zaútočí. Takové útoky se zpravidla vyznačují silnější intenzitou, a tedy také vážnějšími následky oběti. Není tak překvapením, že se tento způsob spáchání vyskytuje častěji u

mladších, tedy fyzicky zdatnějších, mužských pachatelů.⁴⁸ Tyto případy se oproti předešlým vyznačují nižší latencí – absence bližšího vztahu k pachateli je faktorem, na jehož základě je oběť častěji rozhodnutá čin oznámit.

2.2. Znásilnění mezi dospívajícími

Zde patří případy, kdy je pachatel adolescentem, tedy osobou ve věku 15 až nedovršených 18 let. Obětí může být jak osoba starší, tak mladší 15 let, druhé případy jsou však typičtější. Specifické u těchto případů je to, že je při páchání méně častěji použito násilí, zejména oproti případům znásilnění mezi dospělými. Mezi osobami bývá obvykle blízké kamarádké, či partnerské pouto a nezřídka je v dané situaci přítomen alkohol. Typicky se skupina kamarádů sejde na volném bytě nebo chatě jednoho z nich, kde si uspořádají večírek. S postupem večera pak dochází k pohlavnímu styku mezi osobami staršími 15 let a mladšími 15 let. V takových případech často chybí odpor oběti a s jednáním tak panuje konsensus. Kriminálníisté se však pochopitelně setkávají i se situacemi, kde i onen konsensus chybí a na podobných večírcích může dokonce docházet k hromadnému znásilňování. Další, neméně častou situací představuje vztah, kdy se dívka či chlapec mladší 15 let zamiluje do o pár let staršího chlapce či dívky a v rámci tohoto vztahu pak dochází k pohlavnímu styku.⁴⁹

2.3. Znásilnění na mládeži

Velmi citlivou kategorií představují znásilnění, kterých se dospělý pachatel dopustí na dítěti mladším 15 let. Citlivé jsou nejen proto, že jsou páchány na lidských bytostech, které se z důvodu nedostatku fyzických sil nejsou schopny adekvátně bránit či nejsou s to adekvátně pochopit význam takového jednání, ale také proto, že tyto trýznivé a traumatizující prožitky mívají velmi často zásadní vliv na psychický rozvoj mladého člověka. Na základě výpovědí osob, které byly v dětství vystaveny sexuálnímu násilí je zřejmé, že si nezřídka následky nesou po celý svůj život, mimo jiné se zvyšuje i pravděpodobnost jejich budoucího kriminálního chování.⁵⁰ Již záhy se dítě následkem znásilňování stává depresivní, pasivní, apatické, přestává komunikovat se svým okolím, je nadměrně agresivní, horší se mu školní

⁴⁸ BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 50

⁴⁹ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. s. 243

⁵⁰ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. A kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 129

prospěch, mnohdy utíká z domova a v nejhorším případě se pokusí o sebevraždu.⁵¹

Z trestněprávního hlediska jde v případě vykonání pohlavního styku na dítěti mladším 15 let o okolnosti použití vyšší trestní sazby ve smyslu § 185 odst. 3 písm. a) TZ. Je otázkou, zdali je při zvážení těchto faktorů horní hranice trestní sazby, která je oproti odst. 2 vyšší pouze o dva roky, dostatečně reflektující společenskou nebezpečnost takového jednání, respektive míru ovlivnění kvality života člověka, který má celý život před sebou.

Oproti znásilněním mezi mladistvými je zde opět typická agrese a pohrůžky, které dospělí pachatelé používají k překonání odporu dospělých obětí, v tomto případě však dětí. Typické je autoritativní postavení agresora, závislost dítěte na něm, navádění dítěte k sexuální aktivitě pomocí darů, ale i trestů. Často však k trestání nemusí vůbec dojít, neboť se dítě dospělému v autoritativní pozici většinou raději podvolí. Z kriminalistické praxe lze kategorizovat zejména následující způsoby páčání:⁵²

- Mezi pachatelem a obětí je blízký vztah (rodič, příbuzný, vedoucí sportovního kolektivu, učitel, kněz apod.) a pachatel využije závislosti oběti či svého autoritativního postavení. Pachateli pro překonání případného odporu zpravidla stačí pouze hrozba trestem. „*Dva bratři ve věku 9 a 11 let byli dva roky nuceni matkou, aby s ní souložili, svlékala se před nimi. Drážděním rukou jim navodila erekci, sama si jejich penisy zaváděla do pochvy. Kdyby jí nevyhověli, hrozil jim výprask vařečkou. Starší syn o zážitcích odmítl vypovídat, mladší řekl, že se při tom cítil vždy hnusně. Starší měl ve škole zhoršené chování i prospěch, mladší, psychicky odolnější, až po odchodu matky z domácnosti měl náhle pocit, že mu jde lépe učení. Oba byli rádi, že matka odešla.*“⁵³
- Pachatel si přízeň dítěte získává poskytováním dárků a jiných výhod, poté ho zavede na soukromé místo a zneužije. Začátkem letošního roku Slovenskem otřásla kauza katolického kněze, který měl tímto způsobem přimět mladou dívku k pohlavnímu

⁵¹ ČIHÁK, F. (2011). Psychické reakce dětských obětí sexuálního zneužívání a znásilnění. *Pediatric pro praxi 12(5)*, s.325-327. [online; cit. 2022-04-08]. Dostupné z <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2011/05/08.pdf>

⁵² KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. s. 243-244

⁵³ ČIHÁK, F. (2011) Psychické reakce dětských obětí sexuálního zneužívání a znásilnění. *Pediatric pro praxi* [online; cit. 2022-04-08]. Dostupné z <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2011/05/08.pdf>

styku. Dívka vypověděla, že ji nosil různé dárky, mimo jiné CD její oblíbené skupiny, zval ji na palačinky, na kolotoče a do kina. Pak ji na faře přiměl k orálnímu sexu.⁵⁴

- Pachatel zneužije ochoty a důvěry dítěte, požádá dítě o pomoc nebo nějakou službu, načež dítě odvede na jím určené místo, kde ho zneužije.⁵⁵
- Pachatel na základě milého chování přivede dítě k sobě domů. Kontakt může probíhat jak jednotlivě, tak ve skupinách, kdy dospělý pachatel navozuje přátelské a pro děti výhodné vztahy mj. v rámci kolektivu, ve kterém je sám autoritou.
- Náhodný útok pachatele. Ačkoliv je pro sexuální útoky vůči nezletilým typická existence důvěrného vztahu, kriminalistická praxe se setkává i s tímto typem útoku. Přestože je takový pachatel ve značné fyzické výhodě, nezřídka bývá ozbrojen. Do dnešního dne si pamatuji případ z mého rodného města, kdy muž ve výtahu, ozbrojený dlouhým kuchyňským nožem, nutil pod pohrůžkou jeho použití zhruba desetiletou dívku, aby se svlékla a vykonala určité sexuální praktiky.⁵⁶

2.4. Znásilnění homosexuálním pachatelem

Jak jsem již dříve zmínil, znásilnění je jedním z trestných činů s naprosto nejvyšší mírou latence. Procento oznámených činů, v nichž je předmětem útoku muž je dokonce ještě nižší, než když je obětí žena. Jde o problematiku dodnes nepříliš probádanou, které se v médiích a ve společenském diskursu dostává jen velmi málo prostoru, což je z velké části způsobeno mnoha mýty, stereotypy a celkovým vnímáním muže v patriarchální společnosti.

- 1) *Muž nemůže být znásilněn.*
- 2) *Jen homosexuální muži jsou oběťmi nebo pachateli znásilnění na muži.*
- 3) *„Opravdový muž“ se znásilnění zvládne ubránit.*
- 4) *Mužům znásilnění nevadí.*
- 5) *Homosexuální a bisexuální muži si zaslouží být znásilněni, protože jsou zvrhlí.*

⁵⁴ VILČEK, I. Kněz na Slovensku měl zneužívat dívku a pak ji hned poslal ke zpovědi. *Novinky.cz*, 2022, [online; cit. 2022-04-08]. Dostupné z <https://www.novinky.cz/zahranicni/clanek/knez-na-slovensku-mel-zneuzyvat-divku-pak-ji-hned-poslal-ke-zpovedi-40386357>

⁵⁵ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. s. 243

⁵⁶ ŠARMANOVÁ, Š. (2010). Policie má podezřelého ze série znásilnění. *Zlínský deník*. [online; cit. 2022-04-08]. Dostupné z <https://zlinicky.denik.cz/zlociny-a-soudy/policie-obvinila-muze-ktery-na-morave-3735.html>

6) Muži jsou znásilňováni jen ve vězení.

7) Pokud dojde u muže při znásilnění k erekci, tak se mu to musí líbit.⁵⁷

Přestože se sexuální útoky na muže dějí výrazně méně často než na ženy, nejde o případy ojedinělé, ani vyhrazené pro striktně mužské společnosti (př. věznice). Stejně jako u žen je obětí nejčastěji osoba mezi 20. a 30. rokem věku. I zde může být pachatelem partner, kamarád, člen rodiny, ale i osoba naprosto neznámá. Stermac⁵⁸ uvádí, že heterosexuální oběti častěji zažijí znásilnění osobou, kterou neznají, naopak homosexuální muži jsou častěji znásilněni mužem, kterého znají, ačkoliv třeba pouze po krátkou dobu (př. po prvním rande). První zmíněnou skupinu příkladů ilustruje nedávný případ mladého heterosexuálního muže z Klatovska, který byl cestou domů přepaden a znásilněn cizím mužem, který mimo jiné využil jeho indispozice způsobené předešlou dopravní nehodou.⁵⁹

Studie naznačují, že stejně jako u žen, je i u mužů většinou reakcí na znásilnění pocit strnulosti, který oběti brání ve vyvinutí patřičného odporu a i v těchto případech tak místo použití násilí často stačí jen pohrůžka bezprostředního násilí.⁶⁰ Na základě dat z mnoha provedených studií, které obsahovaly i rozhovory s pachateli i oběťmi, lze dojít k závěru, že přestože je sexuální motivace agresora přítomna, je ve většině případů pouze sekundární a sexuální akt slouží primárně jako prostředek k vyjádření agrese a dominance útočníka, který chce svou oběť pokořit. Nezřídka tak bývají homosexuální útoky spáchány brutálnějšími způsoby, které zahrnují únos, svázání oběti atp. Útočník tímto chce prokázat svou nadřazenost, sílu, dominanci a identitu. Zároveň takové chování pro pachatele slouží k odepření vnitřních pocitů bezcennosti, bezmoci a zranitelnosti.⁶¹ Groth a Burgess⁶² v jedné ze svých prací uvádí, že někteří útočníci dokonce chtějí, aby jejich mužská oběť během znásilnění dosáhla vyvrcholení, což v jejich očích vyjadřuje naprostou kontrolu a to, že si oběť ve skutečnosti útok tajně přála a ve výsledku může taková okolnost oběť zcela odradit od oznámení činu, neboť tyto skutečnosti mohou v očích soudu (byť jen částečně) presumovat

⁵⁷ JAVAID, A. (2015). Male Rape Myths: Understanding and Explaining Social Attitudes Surrounding Male Rape. *Masculinities and Social Change*, s. 5

⁵⁸ STERMAC, L., SHERIDAN, P. M., DAVIDSON, A., DUNN, S. (1996). Sexual assault of adult males. *Journal of Interpersonal Violence*, s. 52-64.

⁵⁹ KILIÁN, M. (2011). Znásilnili mi syna, horší snad už je jen o něj přijít, říká matka. *Deník.cz*. [online; cit. 2022-04-08] Dostupné z <https://www.denik.cz/krimi/znasilneni-soud-vezeni-podminka-20210610.html>

⁶⁰ HODGE, S., CANTER, D. (1998). Victims and Perpetrators of Male Sexual Assault. *Journal of Interpersonal Violence*, s. 222-239

⁶¹ BULLOCK, C., BECKSON, M. (2011). Male victims of sexual assault: Phenomenology, Psychology, Physiology. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online* 4/2011, s. 201-202 [online; cit. 2022-04-08] Dostupné z <http://jaapl.org/content/jaapl/39/2/197.full.pdf>

⁶² GROTH, N., BURGESS A.W. Male rape: offenders and victims. *Am J Psychiatry*, 1980, s. 137

souhlas poškozeného s útokem. Fyziologická poznání přitom naznačují, že řada mužů může dosáhnout erekce, popř. vyvrcholení v extrémně stresující situaci, bez toho, aniž by nad tím měli úplnou kontrolu.⁶³ Obecně si ale nejsem jistý, jak přesně lze vůbec relevantní statistiky o homosexuálních znásilněních vytvářet, už jen proto, že ne každý pachatel si svou sexualitou musí být jistý, může ji vědomě tajit, případně může být latentním homosexuálem a jeho sexuální orientace se tak v průběhu života může změnit.

2.5. Znásilnění – žena jako pachatel

V posledních letech se ve veřejném prostoru stále více objevují postoje mj. feministického hnutí, které v souvislosti se sexuální agresí vyobrazují jako pachatele výhradně muže a snaží se vytvořit vhodné prostředí pro ženy, které si tímto hrozným zážitkem musely projít, aby se o svém činu nebály mluvit. Jakkoliv se situace, kdy je pachatelem žena, stávají mnohem méně častěji a zpravidla dosahují i menší intenzity použité agrese, je vhodné je neopomíjet. Vážné následky si totiž může odnést i oběť takového znásilnění, ať už je předmětem útoku jiná žena, muž nebo dítě.

U většiny společnosti dodnes přetrvávají představy typických atributů ženy jako osoby femininní, tedy osoby vyznačující se něžností, submisí a romantičností. Tyto atributy však z podstaty věci nepřisuzujeme někomu, kdo páchá trestnou činnost, tím spíše ve smyslu sexuální agrese. Je to právě žena, kdo je ztělesněním bezpodmínečné lásky k dítěti, a přesto se kriminalisté občas setkají i s případy pedofilních matek. K problematice dlouhou dobu nebyla věnována řádná pozornost, ať už z důvodů, které jsem nastínil, nebo jednoduše proto, že se jedná ve srovnání s mužskou sexuální agresí o téma marginální. Znásilnění páchané ženami se však objevují, ať už ve spolupachatelství s mužem či samostatně, a to jak na mužských obětech, tak homosexuálně na jiných ženách. Ze zkoumání provedených v minulých desetiletích lze vyvodit, že oproti mužským pachatelům používají ženy jiné metody a techniky donucení. Násilí ve formě fyzické agrese je přítomno výrazně méně často a pokud k němu dojde, tak mívá menší intenzitu. Mnohem častěji je použit méně invazivní způsob donucení směřující k překonání odporu oběti i přes její předchozí odmítnutí, jako je pokračující dotýkání, líbání a svlékání. Velmi časté je také použití psychického nátlaku, různých forem vydírání, zastrašování, vyhrožování ukončením vztahu, prozrazení nežádoucích informací atp., kterými pachatelka překoná vážně míněný odpor a dosáhne tak svého. Nežřídkou je u

⁶³ BULLOCK, C., BECKSON., M. (2011). Male victims of sexual assault: Phenomenology, Psychology, Physiology. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online* 4/2011, s. 203 [online; cit. 2022-04-08] Dostupné z <http://jaapl.org/content/jaapl/39/2/197.full.pdf>

těchto případů znásilnění přítomen alkohol a jiné omamné látky, které pachatelka oběti podává, případně využije již existujícího stavu způsobeného takovými látkami. Oběť v takové situaci nemusí být schopna se dostatečně intenzivně (efektivně) bránit, případně z místa uniknout.⁶⁴

V jedné studii vyšlo najevo, že z 318 zkoumaných mužů bylo 43 % vystaveno alespoň jednou v životě sexuálnímu donucování ze strany žen. V 75 % případů byl přítomen verbální nátlak, ve 40 % pokus muže opít, v 19 % vyhrožování ukončením vztahu a v 8 % použití fyzické agrese. Jiná studie zjistila na vzorku vysokoškolských studentů se zkušeností se sexuálním donucováním, že v 45 % případů se je pachatelky pokusily opít, ve 29 % použily verbální nátlak, ve 20 % případů vyhrožovaly, v 18 % procentech vyhrožovaly ukončením vztahu a vlastním sebepoškozením a zhruba 5 % z nich k dosažení svého hrozilo zbraní. Z jiné studie vyplývá, že až 58 % mužských vysokoškolských studentů bylo minimálně jednou vybízeno k sexu poté, co již partnerku odmítli.⁶⁵

Ve většině případů tak půjde z trestněprávního hlediska o donucování pohrůzkou jiné těžké újmy nebo o uvedení do stavu bezbrannosti lští. S fyzickou agresí, která je typická pro mužské pachatele, se tedy oběti setkávají jen zřídka. Určitou roli zřejmě hraje i předpoklad, že sexuálně deviantní ženy jsou snadněji schopny realizovat své potřeby společensky konformním způsobem, ať už v partnerských vztazích, či na úrovni vlastní fantazie. Z tohoto důvodu, a také z důvodu větší společenské tolerance pro sexuálně nekonformní chování žen, často pachatelky nejsou souzeny, respektive odsouzeny.⁶⁶ Stojí opět za připomenutí, že tato znásilnění provází obrovská míra latence, neboť se v takových případech muž zpravidla odmítne jiné osobě svěřit, natož čin oznámit a spíše volí cestu racionalizace, výčitek a bagatelizace věci sám před sebou.⁶⁷ Obětí je obvykle osoba příbuzná nebo známá, mnohdy zároveň osoba stejného pohlaví – podíl homosexuálních znásilnění je u žen vyšší než u mužů.

⁶⁴ Gerlová E., Weiss P. (2006) Sexuální agrese u žen, *Česká a slovenská Psychiatrie* 01/2006, s. 18-19

⁶⁵ Tamtéž

⁶⁶ Tamtéž

⁶⁷ Persefona z. s., *Muži jsou také obětmi partnerského násilí*. 2020, [online; cit. 2022-04-09]. Dostupné z <https://www.persefona.cz/muzi-jsou-take-obetmi-partnerskeho-nasili>

3. Osoba pachatele

Již jsem výše psal, že primární motivací pachatele znásilnění nemusí být sexuální uspokojení, nýbrž mohou dominovat motivy jako je zloba, msta nebo potřeba ujistit se o vlastní moci. Holmes a Holmes uvádí čtyři typy pachatelů podle jejich dominujících motivů:⁶⁸

- *pachatel toužící ujistit se o své moci*
- *zlobný mstitel*
- *pachatel prosazující nebo využívající moc*
- *sadistický pachatel*

Bylo by chybou ztotožňovat sexuální deviace a sklony ke spáchání sexuální agrese konkrétní osobou.⁶⁹ Samotný výskyt sexuální deviace u jedince ještě neznamena, že někdy v životě spáchá sexuálně motivovaný trestný čin. Mnoho deviantních osob je schopno svou odchylku sublimovat do intelektuálních, uměleckých či pedagogických výkonů.⁷⁰ Stejně tak nelze vyloučit sexuální agresi u osoby, u které se žádná porucha sexuální preference nevyskytuje. Někteří autoři se dokonce domnívají, že větší podíl představují právě tito „sexuálně normální“ pachatelé. V neposlední řadě se také mohou sexuálního deliktu dopustit i osoby trpící závažnou duševní poruchou (př. schizofrenie), v takovém případě však bude nutno posoudit, zdali nebyl pachatel v době spáchání nepřičetný, tedy zda byl v danou chvíli schopen rozpoznat protiprávnost svého jednání a zda byl schopen své jednání ovládat.

3.1. Nedelegantní pachatelé

Obecně lze konstatovat, že osobnostní rysy nedelegantních sexuálních delikventů se budou do značné míry překrývat s rysy charakteristickými pro celou kriminální populaci, jako je zejména psychopatická struktura osobnosti, výbušnost, bezohlednost a potřeba uspokojit své touhy okamžitě. Weiss⁷¹ je dělí do následujících skupin:

- sociosexuálně a psychosexuálně nezralí pachatelé, kteří si dostatečně nepřisvojili společenské normy v sexuální oblasti a mají vysokou hladinu sexuální tenze

⁶⁸ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 413

⁶⁹ BRICHČÍN, S., KOLÁŘSKÝ, A., NETÍK, K., WEISS, P. *Sexuální delikventi z pohledu psychiatrické sexuologie*, Praha: Psychiatrické centrum, 1996, s. 10

⁷⁰ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 408

⁷¹ KOVÁŘ, P. *Sexuální agrese*, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, s. 88–90

- pachatelé s poruchou osobnosti (zejm. disociální), silně vykazují rysy nezdrženlivosti a bezcitnosti, zpravidla jsou agresivní
- situační pachatelé (často vliv alkoholu, např. pachatel se s obětí seznámí na večírku a špatně si vyhodnotí signály protějšku)
- hypersexuální pachatelé se sníženými volnými schopnostmi
- mentálně zaostalý pachatel se sníženou schopností kontroly svého chování

3.2. Sexuálně deviantní pachatelé

Sexuální deviace představují odklon od normality v rámci lidské sociosexuality. Je tak otázkou, co za normální považovat lze a co již ne, neboť postoje společnosti jsou nejen proměnlivé v čase, ale také jsou v rámci každého kulturního prostředí trochu odlišné. Lze se však domnívat, že existují některá sexuální jednání, která jsou napříč všemi kulturami vnímána jako nežádoucí, jako je sexuální kontakt s dítětem nebo přílišná sexuální agrese s cílem druhému ublížit.

Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10)⁷² v kategorii F65 stanovuje jednotlivé poruchy sexuální preference, mezi nimi zejména pedofilii a sadomasochismus (sadismus, masochismus). Ostatní klasifikované poruchy jako fetišismus, fetišistický transvestitismus, exhibicionismus a voyerismus, ze své podstaty samy o sobě pravděpodobně nebudou motivem pro spáchání znásilnění.

Velmi obvyklou poruchu sexuální preference v rámci pachatelů znásilnění představuje *patologická sexuální agrese*, která není v seznamu MKN-10 klasifikována. Takový pachatel pociťuje vzrušení z překonávání vážně míněného odporu oběti, nemá zájem o vedení konverzace a fázi dvoření přeskakuje. U těchto pachatelů bývá následně často diagnostikována i některá z poruch osobnosti. Nezřídka také jednají pod vlivem omamných látek. Tito lidé si často vytváří teorie o sobě samých a svých obětech, kterými si své jednání ospravedlňují (př. „mám na sex nárok, ženy jsou jen sexuální objekty“)⁷³

⁷² *Mezinárodní klasifikace nemocí*. In: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky [online; cit. 2022-06-20]. Dostupné z <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F60-F69>

⁷³ ŠVARC, J. (2017) „Patologická sexuální agresivita“ v praxi. *Psychiatr. praxi* 2017; 18(2), s. 82 [online; cit. 2022-06-20] Dostupné z <https://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2017/02/08.pdf>

Velmi zajímavé informace pro poznání pachatelů sexuální agrese přinesl výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP) z let 2012-2015⁷⁴, který analyzoval 610 trestních spisů, v řízeních o 796 násilných sexuálních deliktech 584 různých pachatelů. Výzkum dal za pravdu dříve zmíněným hypotézám, že sexuálními agresory zdaleka nejsou jen osoby sexuálně deviantní, neboť osoby s diagnostikovanou parafilii tvořily pouze jednu pětinu vzorku. Polovině z těchto pachatelů byla navíc souběžně diagnostikována určitá forma poruchy osobnosti. Právě osoby s poruchou struktury osobnosti, případně osoby s anomálně strukturovanou osobností tvořily více než 50 % ze zkoumaného vzorku. Je tak zřejmé, že samotná existence abnormální sexuální preference ještě není predispozicí k sexuální agresivnímu chování jedince, naopak prim hrají abnormální osobnostní rysy jako bezohlednost, impulzivita, bezcitnost a neschopnost odkládat krátkodobé uspokojení – tedy rysy, které jsou typické zejména pro disociální poruchu osobnosti. Tyto rysy pak v kombinaci s existující sexuální deviací značně zvyšují pravděpodobnost sexuálně agresivního chování v životě takového jedince.

3.3. Recidiva

Z výzkumu dále plyne, že zhruba 70 % sexuálních agresorů byli recidivisté, tedy osoby, které již byly v minulosti za nějakou trestnou činnost odsouzeny. Zhruba 25 % zkoumaných pachatelů byli druhoví recidivisté, tedy již byli dříve odsouzeni za trestný čin proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a okolo 17 % tvořili speciální recidivisté, kteří již za znásilnění v minulosti odsouzeni byli. Na první pohled jde v případech druhových a speciálních recidivistů o relativně nízký poměr osob, které se obdobné či stejné trestné činnosti po odpykání trestu dopustí znovu. V tomto vzorku se však znovu vyjímalo procento osob, které bylo diagnostikováno určitou poruchou osobnosti, případně sexuální deviací, zejména patologickou sexuální agresivitou. Modus operandi těchto osob zpravidla obsahoval použití fyzického násilí, typicky na osoby jemu neznámé, bez známek potřeby navázání předchozího kontaktu. Za zmínku také stojí fakt, že šestina pachatelů již v minulosti prošla soudně nařízeným ochranným léčením (zaměřené zpravidla na sexuální deviace, či závislosti na návykových látkách), avšak zde je opět nutné připomenout prevalenci poruch osobnosti, které

⁷⁴ BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P. ZEMAN, P. Kriminologický výzkum o sexuálním násilí v ČR: empirické poznatky o trestných činech a odsouzených pachatelích. *Trestněprávní revue* 6/2017. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 145–151.

jsou obecně velmi těžko léčitelné, zejména pokud jedinec při léčebných postupech nespolupracuje.

3.4. Věk

Z pohledu věku pachatelů lze dle výzkumu spatřovat jisté, více či méně rozhodující faktory, které sexuálně-agresivní chování způsobují a které jednotlivé věkové skupiny od sebe odlišují. Předně je nutno zmínit, že jsou to odhady do určité míry relativní, neboť počty pachatelů v jednotlivých věkových kategoriích se velmi různí. U mladistvých pachatelů hraje zásadní roli jejich stále nedokončená tvorba osobnosti a omezená vyvinutost rozumových a volních schopností. Při takových úvahách je však potřeba brát v potaz fakt, že diagnózy závažných duševních poruch, do kterých spadají sexuální deviace i poruchy osobnosti, nebývají stanovovány osobám, které nedovršily 18 let věku. Tato věková skupina mezi odsouzenými pachateli znásilnění tvořila v posledních letech zhruba 5 % z celé společnosti.⁷⁵

Nejpočetnější skupinu představují pachatelé ve věku 18-39 let, kteří tvoří 60 % všech v nedávné době odsouzených pachatelů za TČ znásilnění u nás.⁷⁶ U těchto osob hraje zdánlivě častěji roli jejich vlastní sexualita, mimo jiné i ve formě sexuální deviace. Oproti tomu u starších pachatelů už daleko více hraje roli struktura jejich osobnosti, která bývá častěji narušená, nezřídka se u nich objevuje i specifický druh poruchy osobnosti.⁷⁷ Skupina 40-59 let v České republice zahrnuje zhruba 28% odsouzených sexuálních agresorů, skupina 60+ pak okolo 4%.⁷⁸ Z výzkumu IKSP také vyplynula spojitost mezi kriminálním chováním pachatelů a jejich životní zkušeností s některým z rizikových faktorů v období dětství, jako je například ústavní výchova nebo nadměrná přísnost a krutost rodičů. Lze se tak legitimně domnívat, že způsob prožití období dětství a dospívání má na tvorbu osobnosti člověka vliv do takové míry, že může podstatně zvyšovat pravděpodobnost kriminálního chování jedince v budoucnu, a to nejen co do sexuální agrese, ale obecně.

⁷⁵ Statistika z webu jaktrestame.cz [online; přístup 2022-06-23], dostupné na <https://jaktrestame.cz>

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P. ZEMAN, P. Kriminologický výzkum o sexuálním násilí v ČR: empirické poznatky o trestných činech a odsouzených pachatelích. *Trestněprávní revue* 6/2017. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 145–151.

⁷⁸ Statistika z webu jaktrestame.cz [online; přístup 2022-06-23], dostupné na <https://jaktrestame.cz>

3.5. Vliv návykových látek

Skutečnost, že návykové látky, ať legální či ilegální, mají neblahý vliv na rozvoj a chování člověka, je dobře známá, přesto je v naší společnosti mnohdy přehlížena a bagatelizována a jejich užívání je do jisté míry normalizováno. Na základě dostupných informací však nelze s jistotou říct, do jaké míry má jejich dlouhodobé užívání vliv na páchání trestné činnosti, neboť kauzalita mezi těmito jevy nebyla zcela prokázána. Pro zhodnocení skutečné míry vlivu návykové látky na jedince jakožto kriminogenního faktoru je totiž nezbytné zohlednit spoustu dalších faktorů, jako je jeho osobnost, celkový antisociální styl života nebo sociálně-ekonomická situace, neboť právě tyto faktory mohou vést k tomu, že se u jedince abúzus těchto látek vyskytne. Intoxikace návykovou látkou tak může v mnoha případech představovat pouze jakýsi podpůrný faktor, který člověka s již existujícími kriminálními předpoklady ke konkrétnímu kriminálnímu chování svede.⁷⁹

Zmiňovaný výzkum IKSP na zkoumaném vzorku pachatelů přesto potvrzuje, že akutní intoxikace má na četnost a průběh znásilnění vliv. Z pohledu pachatele dochází častěji k použití násilí, mnohdy nepřiměřeného, neboť agresivní pachatel pod vlivem (zejména alkoholu) ztrácí do jisté míry zábrany a zároveň má horší odhad ohledně potřebné intenzity násilí sloužícího k uskutečnění jím zamýšleného cíle. Pro posouzení míry vlivu látky na pachatele je tak nutno zohlednit mnoho individuálních faktorů, včetně druhu aktivní látky, míry intoxikace a v neposlední řadě také míry tolerance pachatele na danou látku. V případě alkoholu platí, že jeho menší množství zvyšuje míru použité agrese, naopak při překročení určité hranice se intenzita agrese spíše zmenšuje. Z dlouhodobého znaleckého pozorování vyplývá, že pachatelé znásilnění byli v nadpoloviční většině případů alkoholem posilněni. Pokud je takový agresor zároveň osobou s určitou sexuální deviací, zpravidla je jeho pozornost ve stavu intoxikace upoutána právě onou preferovanou částí těla.

Jiné výzkumy naznačují, že skutečnost, že je osoba pod vlivem návykové látky, zvyšuje pravděpodobnost, že se tato stane obětí sexuálního násilí, protože v očích (často také intoxikovaných) agresorů nevysílá dostatečně silné negativní signály, což může pachatele ve výsledku tím spíše přimět ke konání.⁸⁰ Je však vysoce nepravděpodobné, že by samo alkoholové opojení přimělo jinak zdravého jedince ke spáchání („úmyslného“) znásilnění.

⁷⁹ GRĚVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. A kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 377

⁸⁰ WEISS, P., *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, s. 630-632

4. Osoba oběti

Právní definici pojmu *oběť* poskytuje zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. „*Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.*“⁸¹

Zmíněný předpis navíc v odst. 4 obětem znásilnění přisuzuje postavení zvláště zranitelných obětí, čímž těmto osobám přiznává zvláštní procesní postavení vyplývající z velké citlivosti a zranitelnosti v nastalé situaci. Zákon tak zvláště tyto oběti chrání před dalšími možnými negativními důsledky, které by na oběť mj. průběh vyšetřování mohl mít. Obětí znásilnění se může stát jakákoliv fyzická osoba bez ohledu na pohlaví (muž, žena, hermafrodit) a věk, může jí tak být i dítě útlého věku. Pro takové případy zákon podmiňuje použití vyšší trestní sazby podle § 185 odst. 3 písm. a) TZ. Nezáleží ani na způsobu života znásilňované osoby, ani na její pověsti, ani na tom, zda jde o osobu pohlavně nedotčenou. Může jít i o osobu, s níž měl pachatel dříve pohlavní styky, popř. s ní žije v manželství (srov. R 97/1955) nebo v poměru druha a družky anebo v partnerství.⁸²

4.1. Viktimologie

Viktimologie je relativně novou vědní disciplínou zkoumající oběti trestných činů. Zkoumá zejména to, jak se mění chování a prožívání osob, které se staly obětí trestného činu. Pozornost je také upřena na to, jakou roli hraje oběť v motivaci pachatele a do jaké míry se „spolupodílí“ na průběh trestného činu. Zde je potřeba zdůraznit, že záměrem v žádném případě není snaha převést na oběť část viny za pachatelovo chování a tím pachatele do jisté míry ospravedlnit, neboť podstata viktimologie bývá částí laické i odborné veřejnosti nepochopena. Velký zájem tato nauka věnuje také poznávání viktimogenních situací, což jsou místa a časové okamžiky, ve kterých je riziko ohrožení podstatně zvýšené. V neposlední řadě se viktimologie zaměřuje na problematiku právní a psychologické pomoci obětem trestných činů.⁸³

⁸¹ §2 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

⁸² ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní zákoník. Komentář*, 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1836

⁸³ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 97-98

4.2. Previktimní faktory

Zkoumání previktimních faktorů probíhá ve dvou rovinách. V té první je věnována pozornost otázce, zda existují určité predestinující okolnosti, které zvyšují u osob (zejména tedy u žen) pravděpodobnost znásilnění nad hranici náhody. Druhá rovina bádání je zaměřena primárně na následky znásilnění. Výzkumy tak hledají odpověď na otázku, které previktimní faktory, situace nebo události rozhodují o dopadu znásilnění na oběť. V anamnéze a osobnosti obětí se pátrá po klíčových momentech, které zmírňují nebo naopak komplikují následné potíže při návratu do normálního života.⁸⁴

První rovina zkoumání se tedy pokouší zjistit, zda existují určité specifické charakteristiky, které ženy předurčují k útoku sexuálního agresora, a které to případně jsou. Výzkumníci se v zásadě shodují, že takové charakteristiky skutečně existují a že riziko znásilnění není v ženské populaci rozloženo náhodně. Tyto osobnostní rysy pak značným způsobem ovlivňují rozhodování pachatele.

Jednu z nejznámějších typologií obětí definoval egyptský viktimolog E. A. Fattah, pro kterého je klíčové hledisko „spoluzavinění“, a který oběti rozlišuje do pěti skupin podle interakce mezi obětí a pachatelem v době kolem spáchání trestného činu:

1. *zúčastňující se oběť*

- znásilnění předchází interakce mezi pachatelem a obětí, která zásadně ovlivňuje motivaci pachatele, jde o statisticky velmi obvyklou situaci

2. *nezúčastňující se oběť*

- oběť se s pachatelem předem neznala, útok neměla možnost předpokládat (typicky přepadení na odlehlém temném místě)

3. *provokující oběť*

- oběť podcenila viktimogenní situaci i pachatele a záměrně či neuvědoměle se vystavila nepřiměřenému riziku útoku

4. *latentní oběť*

- jde o osobu, jejíž role oběti není veřejně známá, neboť ji v oznámení překáží určité sociální nebo emocionální bariéry, jako je rodinné prostředí nebo strach z reakce okolí (např. dítě znásilňované jedním z rodičů)

5. *nepravá oběť*

⁸⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 183

- role oběti je získána omylem nebo náhodou, jelikož útok původně směřoval vůči jiné osobě (omyl v předmětu útoku nebo falešné oběti)⁸⁵

Postupem času se začaly projevovat názory, že je potřeba věnovat komplexnější pozornost celé situaci předcházející znásilnění, místo aby se zkoumala jen míra „spoluzavinění“ oběti. S novější a reálnější koncepcí přišel Silverman, který oběti rozdělil na oběti *vztahového znásilnění* a oběti *útočného znásilnění*. Vztahové znásilnění probíhá na základě již existující známosti mezi pachatelem a obětí. Oběť je v těchto případech zaskočena, že se pachatel po neutrální či přátelské interakci uchýlí k sexuální agresii. Tyto oběti pak trpí především pocity viny. Naopak u útočného znásilnění, přestože byl útok také neočekávaný a překvapivý, trpí oběť především silným strachem a stresem. Častěji se u nich také objeví příznaky posttraumatické stresové poruchy.⁸⁶

Dnešní výzkumy previktimních faktorů jsou zaměřeny zejména na zvláště ohrožené skupiny žen, jako jsou prostitutky a drogově závislé dívky. Jeden z výzkumů uvnitř drogově závislé populace ukázal, že hlavními nositeli zvýšeného rizika znásilnění jsou výstřední chování, konflikty se zákonem a časté střídání partnerů v peer skupině. Dnešní bádání již nepracuje s ideou predestinované oběti, ale soustředí se na faktor zranitelnosti. Zranitelnost je chápána jako komplexní vývojová charakteristika měnící se v čase, spočívající ve vzorcích chování jedince, ke kterým jedinec inklinuje pro zvládání obtížných a nebezpečných situací. Pojem tak zahrnuje mnoho aspektů, jako je víra ve vlastní schopnosti, iluze kontroly, životní vitalita, autonomie a nezdolnost.⁸⁷

4.3. Chování a pocity oběti během znásilnění

Druhý směr bádání se zaměřuje na zkoumání chování obětí v průběhu znásilnění. Přestože se již pachatel rozhodl danou osobu znásilnit, existují způsoby, jakými lze útočníka od jeho záměru odradit nebo docílit, aby od něj v průběhu upustil. Vždy však záleží na konkrétní situaci, na vzájemném poměru sil, na prostředí, ve kterém ke znásilnění dochází a také na tom, zda se oběť s pachatelem zná. Výzkumy tak hledají co možná nejvhodnější strategie obrany.

Jeden z výzkumů zjišťoval mentální pochody ženských obětí v průběhu znásilnění. Nejčastěji dotazované uváděly pocit strachu ze smrti (až 90 %), bezmocnost (60 %), vztek (55 %),

⁸⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 100-101

⁸⁶ Tamtéž, s. 184

⁸⁷ Tamtéž, s. 185

ponížení (40 %) a hnus (40 %). Pouhá pětina z nich uvedla, že si v průběhu znásilnění udržela odstup a zachovala chladnou hlavu, což s přihlédnutím k tomu, o jak silně stresující situaci se jedná, není překvapením. Ohledně mužských obětí zatím podobné výzkumy nejsou dostupné, dá se však předpokládat, že by se čísla o mnoho nelišila.

Mezi nejčastěji užívané projevy odporu patří verbální odpor, útek, konfrontační odpor (fyzický odpor), nekonfrontační odpor (málo intenzivní fyzický odpor) a pasivita. V jednom z výzkumů se ukázalo, že oběti zpravidla volí způsob obrany podle typu pachatele, avšak nejsou zpětně schopny uvést, proč zvolily zrovna ten konkrétní způsob, pravděpodobně tedy reagují spontánně na základě podprahových signálů. Nejčastěji se oběti brání verbálně a pokusy o fyzickou obranu. Je však velmi důležité, aby tato obrana měla zároveň i dostatečnou intenzitu, neboť slabý odpor (prosby o slitování, jemné odstrkování) může působit kontraproduktivně a je pravděpodobné, že pachatel bude v agresi pokračovat.⁸⁸

Někteří odborníci se shodují, že účinným prostředkem obrany může být i použití lsti, jako je třeba předstírání menstruace nebo nakažlivé pohlavní nemoci.⁸⁹ Zaznívají také hlasy, které kladou důraz na vnitřní monology napadené osoby. Podle nich je zásadní, aby oběť ve své mysli mobilizovala různé scénáře obrany a měla víru ve vlastní kompetenci. Pokud by byla její mysl zcela zahlcena strachem o život a zdraví, byla by pro pachatele snadnou kořistí, neboť by ji mohl strach paralyzovat a byla by pachateli odevzdána na pospas.⁹⁰ Obecně je velmi složité poskytnout to nejučinnější doporučení, o to složitější je pro oběť zachování klidu a racionálního rozhodování. Je však nesporné, že je nezbytné se v dostatečné intenzitě bránit, ať už voláním o pomoc nebo silným fyzickým odporem, což může pachatele často odradit. Způsob a intenzita odporu v neposlední řadě mohou hrát významnou roli při následném vyšetřování a dokazování. Přesto se bohužel vyskytují případy, kdy se oběť rozhodne nebránit. Tyto osoby popisují jako hlavní důvody strach, pocity bezmoci nebo pocity spoluviny.

4.4. Rape trauma

Rape trauma neboli trauma znásilnění, je termín zahrnující následky na oběti znásilnění, tedy dopad, který má tato vysoce stresující situace na kvalitu života oběti po

⁸⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 186-187

⁸⁹ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 245

⁹⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 187

znásilnění (primární viktimizace). Obecně lze následky rozdělit do dvou kategorií – bezprostřední následky a dlouhodobé následky.

Bezprostřední následky mohou mít jak fyzickou podobu, způsobenou např. pachatelem při překonávání odporu, tak zejména psychickou (emocionální) podobu. V této souvislosti někteří odborníci užívají pojem „neviditelné rány“.⁹¹ V bezprostřední podobě je představuje akutní stresová reakce definovaná MKN-10 F43.⁹² Příznaky trvají v řádu hodin až několika dnů, zprvu oběť popisuje ztuhnutí úlekem, které je posléze vystřídáno dezorientací. Oběť je zmatená, má zúžené pole vědomí, sníženou pozornost a nechápe některé nové podněty ve svém okolí. Dezorientace se projevuje také neschopností srozumitelně se vyjadřovat, souvisle mluvit a racionálně uvažovat.

Dlouhodobé následky se projevují zejména v podobě tzv. posttraumatické stresové poruchy (PTSP), taktéž klasifikované v MKN-10 (F43.1). Začínají se u oběti vyskytovat v řádu týdnů až měsíců po znásilnění. Typické jsou chvíle opakovaného přežívání vzpomínek („flashbacks“) za bdělého stavu, případně ve spánku. Oběť dlouhodobě pocítuje emoční oploštělost, straní se okolního světa, je nedůvěřivá a vyhýbá se situacím, které by jí mohly znásilnění opět připomenout. Obvyklé jsou také problémy se spánkem, zvýšená reaktivita, úzkosti, deprese a nezřídka také sebevražedné myšlenky. U některých osob může PTSP přejít do chronické podoby a vést k trvalé změně osobnosti. PTSP se projevuje u téměř 46 % znásilněných žen a u 65 % znásilněných mužů. Tato čísla jsou mnohonásobně vyšší než u obětí přírodních katastrof, válek a tragédií.⁹³ Dopady znásilnění se však případ od případu různí, záleží především na následujících třech faktorech.⁹⁴

1) Previktimní osobnost

Osobnostní rysy každého z nás jsou v leccems odlišné, není tak překvapením, že mají zásadní vliv na reakci konkrétní osoby na silně stresující zážitek. Čírtková rozvádí tři zajímavé aspekty ovlivňující tyto procesy (iluze kontroly, nepravý cynismus, poučená oběť). Osoby, které žijí v přehnané iluzi kontroly nad svým životem a které si odmítají připustit, že by kdy mohly být znásilněny, bývají výrazně častěji a silněji zasaženy devastujícími psychickými následky. Pravděpodobně proto, že pak musí zcela přestavět vnímání sebe a světa okolo sebe. Nepravým cynismem je myšlena předstíraná lhostejnost k emocionálním situacím, osoby, které si hrají na siláky, a které nic nevyvede z míry, se

⁹¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 206

⁹² Mezinárodní klasifikace nemocí

⁹³ KOVÁŘ, P. *Sexuální agrese*, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 115

⁹⁴ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 209-211

po takovém zážitku, jakým je znásilnění, vyrovnávají s vlastní viktimizací velmi složitě. Ze suveréna se pak často stává labilní bytost. Obecně lze říci, že osoby, které mají alespoň orientační povědomí o tom, jaké následky mohou po prožití sexuálního násilí nastat, se poté se situací vypořádají lépe.

2) Okolnosti znásilnění

Velikost psychologických dopadů na oběť je ovlivněna intenzitou násilí užitého pachatelem a mírou ponížení při znásilnění. Roli však také hraje zpětné hodnocení vlastního chování v průběhu činu – výzkumy ukazují, že osoby, které se znásilnění vůbec nebránily, případně se bránily jen málo, se následně potýkají s těžšími emocionálními následky. Negativní efekt má také lhostejnost ostatních osob na místě činu. Pokud se znásilnění odehrálo na veřejném místě a oběti nikdo nepomohl, hrozí závažnější psychické reakce.

3) Reakce okolí

Na proces zpracovávání takto silně traumatizující situace má důležitý vliv i přístup okolí oběti, a to jak blízkého okolí, tak i např. policistů, soudců a médií. Často se objevují situace, kdy si lidé z blízkého okolí myslí, že nejlepší bude o tom, co se stalo, nemluvit a celou situaci ignorovat. Tato strategie však blokuje přirozené mechanismy vyrovnávání se s traumatem a trápení oběti jen prohlubuje. Oběť v období po znásilnění velmi citlivě vnímá explicitní i implicitní reakce policistů, vyšetřovatelů i justičních pracovníků, a tak jí může uškodit i neprofesionální chování někoho z nich (nevhodné poznámky, otázky, předsudky).⁹⁵

4.5. Sekundární viktimizace

Sekundární viktimizaci lze definovat jako újmu vznikající oběti v důsledku reakce jejího okolí a jeho následného jednání. Není sice pravidlem, že se s takovým chováním oběť znásilnění vždy setká, ale výzkumy ukazují, že zpravidla k určité formě sekundární viktimizace dojde. Jako typické původce takového chování lze označit orgány činné v trestním řízení, média, ale i nejbližší sociální okolí oběti. Sekundární újma může

⁹⁵ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 211

v některých případech dokonce převýšit primární (bezprostřední) újmu. V praxi byly dokonce zaznamenány případy sebevražd poté, co se okolí od oběti odvrátilo.⁹⁶

Nestátní organizace Bílý kruh bezpečí provedla výzkum⁹⁷, který zkoumal nejčastější původce sekundární viktimizace. Okolo 70 % dotazovaných obětí uvedlo jako zdroj soudní znalce (zejména z oboru gynekologie, psychiatrie a psychologie), o kterých uváděly, že neprojevují dostatečný zájem, pochopení, nerespektují důstojnost oběti a nejsou dostatečně transparentní ohledně průběhu vyšetření. Znalci také často pokládají nevhodné otázky v oblasti sexuální historie oběti, které jsou pro traumatizovanou oběť velmi necitlivé a z hlediska vyšetřování irelevantní, neboť se obětí může stát jak prostitutka, tak počestně žijící osoba a toto dotazování u oběti může vyvolat zbytečné pocity spoluviny na činu. Oběti dále uváděly jako zdroj druhotného zraňování orgány činné v trestním řízení, zejména pak policisty. Je přitom nepřijatelné, aby státní orgány takto působily a aby oběť zraňovaly, jejich postupy by měly být co možná nejcitlivější a nejohleduplnější, zejména ve smyslu zákona o obětech trestných činů a trestního řádu. Bohužel k těmto situacím v praxi dochází, zejména pak v situacích, kdy je oběť v kontaktu s málo zkušeným a nedostatečně citlivým policistou, který oběti pokládá nevhodné, zraňující otázky, projevuje nedůvěru k její výpovědi a naznačuje, že na znásilnění oběť nese část viny (zpravidla u tzv. socializovaného znásilnění, kde oběť pachatele znala, případně ke znásilnění došlo v jejím nebo pachatelově obydlí). Je tak vhodné, aby výslech oběti vedl zkušený kriminalista, u ženských obětí ideálně ženského pohlaví, což může oběti dodat pocit bezpečí a pochopení. Policista by měl k oběti přistupovat vždy korektně, respektovat lidskou důstojnost, nekritizovat ji (např. za pozdní oznámení činu) a nepřipisovat jí vinu (ani skrytě) za její lehkovážné chování. Špatný úsudek nebo naivita není prohrěškem, za který si člověk zaslouží být znásilněn. Ať už oběť jednala jakkoliv neuváženě, platí, že pachatel neměl právo znásilňovat. Policisté by také neměli opomenout poskytnutí informací o možnosti odborné psychologické podpory a pomoci.⁹⁸

Dalším zdrojem zraňování oběti bývá soudní líčení, zejména při rekognici, jelikož opětovné setkání s pachatelem je pro oběť traumatizující a vzpomínky na čin se jí opět vracejí. Stejně tak pokládání otázek (zejména od obhájce obžalovaného), které zasahují do intimní sféry života oběti při veřejném líčení, často navíc irelevantních k trestnému činu, staví

⁹⁶ GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 128

⁹⁷ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 22

⁹⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 193

oběť do ponižující a pokořující pozice.⁹⁹ V takovém případě je vhodné, aby byl výslech oběti proveden bez přítomnosti obžalovaného ve smyslu § 209 trestního řádu.

Významným původcem sekundární viktimizace jsou média. Dnešní média jsou, jak víme, senzacechtivá a zabývají se pouze tím, co přitáhne největší pozornost jejich konzumentů. Svými třaskavými titulky a komentáři tak mnohdy zapomínají na zachování soukromí a důstojnosti oběti a podporují společensky zakořeněné mýty o „typické oběti znásilnění“. Medializace takto nepříjemné zkušenosti pak pochopitelně trauma oběti jen prohlubuje, netřeba snad ani zmiňovat komentáře, se kterými se pak v anonymním prostředí internetu u daného článku může setkat.

V neposlední řadě může být zdrojem sekundární viktimizace i blízké okolí oběti, u kterého se jí může dostat nepochopení, obviňování a odtažitosti. Je nezbytné, aby měla oběť ve svém okolí alespoň jednu osobu, které se může plně svěřit a která jí v takto psychicky tíživé situaci nabídne pomocnou ruku, případně alespoň bez předsudků vyslechne. Výzkumy opakovaně potvrdily skutečnost, že má většina lidí tendenci vyhýbat se kontaktům s oběťmi trestných činů. Tato tendence je spojena s implicitní laickou teorií o tom, že oběť vždy nese do určité míry část viny na tom, co se jí přihodilo, ať už svou nedostatečnou obezřetností či nápadným způsobem života. Tento předsudek podle Čírtkové plní psychologickou funkci toho, aby měli lidé v okolí čisté svědomí a nemuseli se jakožto „slušní lidé“ trápit soucitem k oběti a vžívat se do její bolesti, neboť si za to přeci může částečně sama.¹⁰⁰

4.6. Věrohodnost výpovědi oběti

Výpověď poškozené osoby je jedním ze základních důkazních prostředků, v případech znásilnění občas vůbec tím jediným. Jde o problematiku velmi složitou, avšak zcela zásadní pro zjištění skutečného stavu věci. U problematických případů znásilnění tak musí brát vyšetřovatel zřetel na mnoho různých okolností rozhodných pro posouzení věrohodnosti takové výpovědi. Postupovat by měl přitom nanejvýš citlivě, na jedné straně hrozí oběti vznik sekundární viktimizace, na straně druhé je při nesprávném posouzení věrohodnosti v sázce pochopitelně i svoboda obviněného, případně alespoň jeho dobré jméno, neboť už samotné vedení řízení na falešně obviněném zanechá určité společenské stigma. Důležitou roli zde hraje znalec – psycholog, který bývá při nejasných okolnostech k řízení přizván a který oběť podrobuje psychologickému vyšetření pomocí psychodiagnostických metod a procedur.¹⁰¹

⁹⁹ KOVÁŘ, P. *Sexuální agrese*, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, s. 115-118

¹⁰⁰ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 204-205

¹⁰¹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 302

Jím vypracovaný znalecký posudek sice soudce nezavazuje určitým způsobem výpověď jakožto důkazní prostředek posoudit, avšak soudce k němu při svém rozhodnutí přihlíží.

V praxi se však nezdá setkávat se znaleckými posudky, které jsou vypracovány chybně, a tak je žádoucí, aby nebyly brány jako absolutní záruka skutečného stavu věci. To ostatně potvrzují i některé výzkumy zaměřující se na soudně-znaleckou činnost v problematice znásilnění. Jeden z nich provedli Scholz a Greuel¹⁰², kteří při analýze dvou desítek znaleckých posudků zadaných kvůli posouzení věrohodnosti výpovědi znásilněné osoby dospěli k závěru, že znalci kladli příliš velkou pozornost na sexuální anamnézu poškozené osoby a příliš často spoléhali na výsledky projektivních testů, jejichž účelnost je mezi odbornou obcí považována přinejmenším za spornou. Posudky, které byly zaměřeny na psychologii osobnosti poškozené osoby, označili v 60 % za předpojaté a ovlivněné obecnými stereotypy. O mnoho lépe ze studie vyšly posudky, které se zaměřovaly především na psychologii výpovědi poškozené osoby, u těchto označili jako předpojaté pouhých 10 % z nich.

V drtivé většině oznámení znásilnění není hlavním cílem znalce zjistit, zda došlo k pohlavnímu styku, nýbrž primárně je potřeba zjistit, zda k němu došlo dobrovolně, či nedobrovolně, tedy zda obviněný vyvíjel nátlak, v jaké formě ho vyvíjel a zdali poškozená osoba vyvíjela odpor. U psychologického posuzování výpovědi existuje obecně doporučovaný postup skládající se ze třech kroků – *analýza osobnosti* (pro stanovení svědecké způsobilosti, tedy zda jsou kognitivní schopnosti osoby dostatečně rozvinuté k tomu, aby mohla situaci správně vnímat, zapamatovat si a následně věrohodně reprodukovat), *analýza motivů* (pro zjištění, zda nemá poškozená motivaci k falešnému obvinění) a *analýza výpovědi* (rozbor výpovědi podle verbálních i neverbálních kritérií věrohodnosti).¹⁰³

Mezi odborníky v zásadě panuje přesvědčení, že mezi výpovědí, která se opírá o skutečný prožitek a tou, která je smyšlená, existuje jasný kvalitativní rozdíl. Stále se však pohybujeme v oblasti pravděpodobnosti. Mezi typické poukazatele toho, že se nejspíše jedná o výpověď obsahově věrohodnou patří zejména:

- množství detailů, mnohdy zcela podružných (popisy pachů a zvuků)
- nestrukturovanost výpovědi a asociativní skoky, vylepšování vlastních výroků
- líčení komplikací, které poškozená osoba popisuje, včetně jejich překonání

¹⁰² ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 190

¹⁰³ Tamtéž, s. 191

- líčení originalit – drobností ve vztahu k obsahu i subjektivnímu prožívání
- nepochopení děje – líčení skutečností, které poškozenému nedávají smysl, přiznává, že si možná něco nepamatuje správně (lhář by spíše chtěl, aby vše mělo logiku)
- reprodukování konverzací a popis mentálních pochodů zúčastněných osob¹⁰⁴

Ohledně neverbálních kritérií je při posuzování věrohodnosti na místě opatrnost, neboť nelze s jistotou říci, že některý signál řeči těla opravdu poukazuje na předpokládanou skutečnost. Různí lidé reagují na různé situace rozdílně, a tak nelze brát známky strachu a nervozity jako důkaz toho, že poškozená osoba lže. Stejně tak ale nelze brát projevy klidu a sebevědomí jakožto záruku věrohodného líčení skutečností. Vždy je potřeba tyto projevy a jejich dynamiku vnímat v kombinaci s verbálními projevy a sledovat jejich změny v průběhu výpovědi.

4.7. Problematika falešných obvinění

Přestože jde v případě falešných obvinění o problematiku okrajovou, považují za vhodné jí jednu z podkapitol věnovat. Statistické odhady tvrdí, že zhruba 6-10 % ohlášených znásilnění se nezakládá na pravdě. Číslo je to na první pohled relativně vysoké a nezanedbatelné, avšak je třeba mít na paměti obrovskou míru latence skutečných znásilnění. Každé takové trestní oznámení by mělo být bráno vážně, dokud se neprokáže opak, ledaže je oznámení zjevně nereálné. Zároveň je však nutné dodržovat zásadu presumpce neviny, což z hlediska právního zajištěno je, avšak jisté společenské stigma si každý falešně obviněný odnese, zejména v případech problematických (př. partnerských) znásilnění, kde je ve smyslu zásady *in dubio pro reo* rozhodnuto ve prospěch obžalovaného. Zde je však třeba poznamenat, že takové rozhodnutí neznamená, že ke znásilnění ve skutečnosti nedošlo, ba naopak – takových případů bude pravděpodobně mnohem více.

Viktimologie v těchto případech užívá pojem „nepravá oběť“, jde tedy o osobu, která se vydává za oběť trestného činu, přestože jí ve skutečnosti není. Výzkumy se zaměřují zejména na zkoumání motivů vedoucích k takovýmto oznámením. Čírtková¹⁰⁵ uvádí čtyři nejobvyklejší pohnutky. První z nich je hledání alibi – v takovém případě nepravá oběť zakrývá nebo vysvětluje určitou jinou okolnost, jako je třeba nechtěné těhotenství. Další častou pohnutkou bývá pomsta (př. za odmítnutí), dále touha po pozornosti – v těchto

¹⁰⁴ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie*. 3 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 192, 351-364

¹⁰⁵ ČÍRTKOVÁ, L.: *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 226

případech naopak oproti pomstě zpravidla konkrétního pachatele neuvede, navíc bývá u oznamovatelky nápadně často přítomna specifická porucha osobnosti (zejména histriónská nebo hraniční). V neposlední řadě také může oznamovatele motivovat vidina určitých materiálních či finančních výhod. Ne vždy je však falešné oznámení oznámením lživým, vyskytují se totiž případy falešných oznámení v dobré víře, například u některých starostlivých matek v období po rozvodu, které si sugestivně špatně interpretují neobvyklé chování dítěte po víkendu u otce.

Média před pár lety informovala o případu matky, která manžela po rozchodu křivě obvinila z toho, že děti znásilňoval a prováděl s nimi v obleku kočičky všemožné ohavnosti. Přestože prvotní znalecké posudky přisuzovaly věrohodnost matce, nakonec to byla ona, kdo byl odsouzen. „*Je to hysterická osobnost, u těchto lidí je sklon ke lhaní, zákeřnosti, je to účelově manipulující člověk. Podle ní bylo vše výborné, a naopak nekonečně špatné na straně manžela,*“ prohlásila při předchozím jednání jedna ze znalkyň na adresu matky. ¹⁰⁶ V tomto případě tak pochopitelně o obvinění v dobré víře nešlo, motivem byla především zášť po krachu vztahu v kombinaci s histriónskou poruchou osobnosti. Tato kombinace faktorů je velmi nebezpečná, neboť takto narušené osoby skvěle zvládnou vyvolat soucit a apelovat na okolí, aby jim poskytlo pomoc, což v ostatních vzbuzuje uvěřitelnou představu toho, že se něco opravdu muselo stát. ¹⁰⁷ Podle Čírtkové je možné na základě některých znaků předpokládat zvýšenou pravděpodobnost toho, že se jedná o výpověď lživou:

a) příznaky zadržování informací

- osoba disponuje dalšími informacemi, ale odmítá jimi rozšířit svou výpověď
- popírá, že by znala podstatné momenty děje a rozpomíná se pouze na ty nepodstatné
- vyslyšající uvede část výpovědi za odporující zjištěnému stavu a vypovídající tuto část pouze vypustí a neuvede jiné („náhradní“) informace
- vyslyšchaný klade otázky vyslyšajícímu, utíká od podstatných otázek
- formulace vypovídajícího jsou vágní a nepřesné

b) příznaky servilnosti k vyslyšajícímu

- přílišné lichotky na adresu vyslyšajícího, zveličování bezbrannosti

¹⁰⁶ KOZELKA, P. (2020). Žena křivě obvinila manžela z bizarních praktik s dětmi, soud s ní neměl slitování. *Novinky.cz* [online; cit. 2022-07-07]. Dostupné z <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/zena-krive-obvinila-manzela-z-bizarnich-praktik-s-detmi-soud-s-ni-nemel-slitovani-40339182>

¹⁰⁷ ČÍRTKOVÁ, L. (2016). Podezření na křivé obvinění ze sexuálního zneužívání. *Ministerstvo vnitra ČR*. [online; cit. 2022-07-07]. Dostupné z <https://www.mvcr.cz/soubor/podezreni-na-krive-obvineni-ppt.aspx>

c) „Freudovské signály“

- nápadná přeráknutí nebo chyby ve sdělení – ne každý totiž umí mistrně lhát, výsledek je pro vyslychaného zpravidla emočně náročná aktivita

5. Specifika zahájení vyšetřování

Přestože se již v oboru kriminalistiky zformovaly určité univerzální kriminalistické teorie, metody, postupy a operace, v reálném procesu vyšetřování na ně vyšetřovatelé mohou jen stěží spoléhat. Je nutné zkoumat jednotlivé zvláštnosti vzniku, vyhledávání a využívání stop, jiných soudních důkazů a kriminalisticky významných informací, s ohledem na konkrétní typy trestných činů a předpokládané vyšetřovací situace. K tomu slouží metodika vyšetřování v kriminalistické vědě, která pro jednotlivé typy trestných činů, včetně znásilnění, navrhuje vyšetřovatelům specifické postupy.¹⁰⁸

5.1. Zvláštnosti předmětu vyšetřování

Trestní řád ve svém § 89 odst. 1 obecně stanovuje, jaké skutečnosti je při vyšetřování každého trestného činu nutné objasnit:

- „a) zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin,*
- b) zda tento skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohmutek,*
- c) podstatné okolnosti mající vliv na posouzení povahy a závažnosti činu,*
- d) podstatné okolnosti k posouzení osobních, rodinných, majetkových a jiných poměrů obviněného,*
- e) podstatné okolnosti umožňující stanovení následku, výše škody způsobené trestným činem a bezdůvodného obohacení,*
- f) okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.“¹⁰⁹*

V případech znásilnění je potřeba objasnit, kdy a jakým způsobem došlo k prvnímu kontaktu pachatele s obětí, zda se oba předtím již znali, nebo šlo o jejich první kontakt. Dále je potřeba odpovědět na otázku, jak se oběť ocitla na místě činu, zda si pachatel oběť předem vytipoval (případně ji na místo nalákal), nebo se oběť pouze ocitla v nesprávný čas na nesprávném místě. Vyšetřovatelé také musí zjistit k jaké formě pohlavního styku došlo, případně o co se pachatel pokusil, tedy zda došlo k souloži, pohlavnímu styku srovnatelnému se souloží, či k jiným praktikám. Pro naplnění znaků skutkové podstaty TČ znásilnění je nezbytné zjistit, zda k němu pachatel užil násilí, jakou podobu a intenzitu mělo, případně zda pachatel využil bezbrannosti oběti a jak se oběť do tohoto stavu dostala. Je dále nutné

¹⁰⁸ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 164

¹⁰⁹ zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

stanovit, zda byla oběť znásilněna pouze jedním pachatelem, nebo zda bylo pachatelů více, v takovém případě je potřeba zjistit jejich přesný počet a úlohy každého z nich. Pro posouzení skutečného stavu věci je také potřeba zjistit, zda oběť vyvíjela odpor, zda byl vážně míněný a jakou formu a intenzitu takový odpor měl (př. útěk, volání o pomoc, verbální odpor, fyzická obrana, lest). Při vyšetřování je zásadní zjistit, jestli existují svědci takového trestného činu a ve vztahu k pachateli také to, zda se snažil nějakým způsobem zakrýt stopy. Ve vztahu k oběti je v neposlední řadě potřeba zjistit následky, které jí byly znásilněním způsobeny, ať už fyzické, psychické, či materiální a v případě pozdního oznámení i důvody, které jí bránily v tom, aby čin oznámila dříve.¹¹⁰

5.2. Specifika podnětů k zahájení vyšetřování

Podnět k vyšetřování lze definovat jako soubor informací, na jehož základě je možné vyslovit hypotézu o možném spáchání trestného činu.¹¹¹ Policejní orgán je podle zákona¹¹² povinen učinit všechna nezbytná šetření a opatření k odhalení skutečností, jež nasvědčují tomu, že byl trestný čin spáchán. Činí tak na základě vlastních poznatků, trestních oznámení a podnětů jiných osob a orgánů. Tato oznámení je vedle policejního orgánu povinen přijímat i státní zástupce.

V případech znásilnění se v praxi nejčastěji setkáme s oznámením z řad občanů, ať už od samotné poškozené, očitých svědků nebo od osob, kterým se poškozená osoba o znásilnění zmínila, jako jsou členové rodiny, přátelé, učitelé, zdravotníci nebo sociální pracovníci. Naopak případy, kdy si poznatky o možném znásilnění obstará policejní orgán sám, v rámci operativně pátrací činnosti, jsou velmi ojedinělé, což je způsobeno zejména specifickou povahou tohoto trestného činu, který se ve většině případů odehrává ve vnitřních prostorech, na místech, kde často chybí jakýkoliv svědek, natož aby ho měl možnost zaznamenat policejní orgán, například v rámci pochůzky po veřejném prostranství.

Jak jsem již dříve zmiňoval, pro případy trestného činu znásilnění je specifické, že jej provází vysoká latence, a i v případech, kdy k oznámení skutečně dojde, nebývá mnohdy oznámeno okamžitě, ale až s určitým odstupem, který někdy bývá v řádu dnů, někdy se však objevují i oznámení po několika letech. V tomto směru svou roli hraje i popularizace celosvětového hnutí MeToo, která vybízí skryté oběti k tomu, aby svou zkušenost se

¹¹⁰ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 246-247

¹¹¹ Tamtéž, s. 247

¹¹² § 158 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

sexuálním obtěžováním nadále neskrývaly a aby se tím odkryla míra prevalence sexuální agrese ve společnosti. Obecně však lze říct, že důvodů, proč poškozené oznamují znásilnění pozdě (nebo vůbec) je celá řada. Některé oběti ani neví, co přesně pod skutkovou podstatu znásilnění spadá, jiné mají strach z odvety pachatele, některým brání v oznámení osobní závislostní poměr k pachateli (př. rodinný, pracovní, ekonomický). Oběti mají nezřídka pochybnosti o funkčnosti státního aparátu a nevěří, že by se mohly domoci spravedlnosti (mj. z nedostatku důkazů), respektive se bojí hrozící sekundární viktimizace při průběhu vyšetřování. Často se lze setkat i s vysvětlením, že je oběť přesvědčená, že by její verzi nikdo neuvěřil, zejména pokud je obviněným společensky oblíbená a vážená osoba. V případech socializovaných znásilnění, kdy se oběť s pachatelem dobře zná, nezřídka oběť cítí spoluvinu a spíše, než aby znásilnění oznámila, si vyčítá své vlastní chování.¹¹³ Jakkoliv lze těmto důvodům porozumět, pro účely vyšetřování je odkládání oznámení velkou komplikací, neboť se postupem času znehodnocují stopy a některé zcela zanikají – zejména pak stopy biologické. U některých je zásadní, aby oběť přišla na vyšetření co nejdříve, ideálně okamžitě (např. na poševní nebo jiné stěry). Také paměťová schopnost rozpomenout si na konkrétní vzpomínku postupem času slábne, případně se vzpomínky zkreslují, a to jak u poškozené, tak u svědků.¹¹⁴

Specifikem podnětů k zahájení vyšetřování znásilnění je i relativně častý výskyt falešných oznámení, kterým jsem se podrobněji věnoval v předchozí kapitole.

5.3. Typické vyšetřovací situace

Typické počáteční vyšetřovací situace můžeme u znásilnění rozdělit do tří skupin:

- 1) *Skutečnosti nasvědčují tomu, že ke znásilnění došlo, není však známa totožnost pachatele.*

V tomto případě se vyšetřovatelé zaměřují na zjištění totožnosti pachatele. Předpokládá se úzká součinnost útvarů Policie ČR, zjišťují se informace k popisu pachatele, jeho pohybu a způsobu života.

¹¹³ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. A kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 302

¹¹⁴ KOVÁŘ, P. a kol. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. 1. vydání. Praha: Maxdorf, 2008, s. 160

2) *Skutečnosti nasvědčují tomu, že ke znásilnění došlo a je možné učinit jednoznačný závěr o totožnosti pachatele.*

Tato situace je pro vyšetřovatele pochopitelně tou nejpříznivější. Zpravidla následuje sdělení obvinění dané osobě, čímž vyšetřování přechází do další etapy.

3) *Zjištěné skutečnosti vzbuzují pochybnosti o tom, zda došlo ke spáchání trestného činu. Totožnost údajného pachatele bývá obvykle známa.*

V této situaci se vyšetřovatelé zaměří na obstarání dalších důkazů a informací, které by pomohly vyřešit rozpor (objasnit skutečný stav věci) mezi výpověďmi obou stran.

K tomuto účelu obvykle slouží detailizace výpovědí ke způsobu spáchání, popisu situace před činem a po něm, šetření na místě činu a jeho okolí nebo výslech osob z okolí zúčastněných stran. Po důkladné analýze výpovědí je vhodné provést prověřovací úkony, jako prověrka výpovědí na místě, vyšetřovací experiment nebo expertízu z oblasti psychologie. Dojde-li pak vyšetřovatel k přesvědčivému závěru ohledně skutku a pachatele, je možné sdělit obvinění a vyšetřování přechází do další etapy.¹¹⁵

Po sdělení obvinění lze vyšetřovací situace klasifikovat do tří základních skupin podle přístupu obviněného k danému obvinění – obviněný trestný čin doznává, popírá, nebo odmítá vypovídat. Přístup obviněného je však jen jedním z prvků vyšetřovací situace. Cílem vyšetřování totiž není pouhé prokázání viny pachatele, nýbrž je nutné zjistit skutečný skutkový stav věci (způsob provedení, způsob odporu oběti apod.). Samotné doznání viny pachatele tak nestačí.¹¹⁶

¹¹⁵ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 245-246

¹¹⁶ Tamtéž

6. Zvláštnosti počátečních úkonů

Počáteční vyšetřovací úkony jsou odvislé od toho, jaké typy stop jsou vyšetřovatelům k dispozici, zpravidla se jedná o výsledky oznamovatele (svědka, poškozené osoby), ohledání místa činu, prohlídka těla oběti a pátrání po pachateli. Pro všechny z nich je však zásadní, aby byly provedeny bezodkladně, neboť jak již bylo výše zmíněno, kvalita stop se v průběhu času zhoršuje a některé zanikají. Problémem bohužel je, že zdaleka ne každý případ znásilnění je bezodkladně oznámen, což situaci komplikuje, mimo jiné pak není dostatečně dobře možné pátrat po pachateli po tzv. „horké stopě“¹¹⁷

6.1. Výslech oznamovatele

Obecné náležitosti podání upravuje § 59 trestního řádu, který připouští podání písemně, ústně do protokolu, v elektronické podobě, telegraficky, telefaxem nebo dálnopisem. V praxi se však nejčastěji vyšetřovatelé setkají s ústním podáním do protokolu. Specifika se různí podle toho, kdo je oznamovatelem – zda jde o poškozenou osobu, očitého svědka či svědka, který informace o spáchání trestného činu znásilnění nabyl zprostředkovaně. *Před výslechem svědka je třeba vždy zjistit jeho totožnost, jeho poměr k obviněnému, poučit jej o právu odeprít výpověď, a je-li toho třeba, též o zákazu výslechu nebo o možnosti postupu podle § 55 odst. 2, jakož i o tom, že je povinen vypovědět úplnou pravdu a nic nezamlčet. Dále musí být poučen o významu svědecké výpovědi z hlediska obecného zájmu a o trestních následcích křivé výpovědi, křivého obvinění a pomluvy. Je-li jako svědek vyslýchána osoba mladší než patnáct let, je třeba ji poučit přiměřeně jejímu věku.*¹¹⁸

Výslech je jedním z nejzásadnějších vyšetřovacích úkonů, jde o důkazní prostředek, s jehož pomocí lze za předpokladu jeho věrohodnosti zjistit průběh relevantních událostí. Ve většině případů znásilnění je výpověď jedinečným a nenahraditelným zdrojem informací pro objasnění případu.¹¹⁹

V případech, kdy je oznamovatelem sama oběť, je potřeba maximální pozornost a pečlivost. Oběť je tím nejcennějším zdrojem informací ohledně popisu pachatele, vztahu k pachateli, místa činu, způsobu spáchání, průběhu znásilnění, obsahu interakce s pachatelem, způsobu obrany, chování pachatele po činu atd. Vyšetřovatelé však musí předem počítat s tím,

¹¹⁷ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 248-250

¹¹⁸ § 101 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

¹¹⁹ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forezní psychologie*. 3 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 305

že některé části výpovědi mohou být zkreslené či vymyšlené, neboť oběť si může chtít průběh znásilnění přibarvit tak, aby se vše tvářilo jednoznačně v neprospěch obviněného. Nezřídká se také stane, že dívka chce některé informace před vyšetřovateli zatajit, třeba proto, že má obavy z reakce rodičů, a tak konsensuální styk vydává za vynucený.¹²⁰ I kdyby byl obviněný skutečně vinen, třebaže by se ke spáchání znásilnění i přiznal, je vždy potřeba zjistit přesný skutkový stav věci. Vyšetřovatel by při tom měl zároveň dbát na to, aby během podrobného výslechu poškozené osoby nedošlo k sekundární viktimizaci, což může být zejména u méně zkušeného či méně taktního policisty problém. Bohužel policisté jsou také jen lidé a v praxi se oběti s nevhodnou a necitlivou komunikací setkávají. Policisté by však při výslechu měli mít vždy na paměti, že oběť trestný čin nespáchala.¹²¹ Osobně si však dovedu představit, že najít balanc mezi zájmem na získání všech potřebných informací a mezi zájmem ochrany zvláště zranitelné oběti, musí být mnohdy složité, a to i při vedení taktní komunikace.

Při výslechu obětí – dětí je velmi důležité zvážit věk, rozumovou a sexuální vyspělost dítěte. V případech, kdy je věk dítěte příliš nízký na to, aby bylo schopno popsat, co se mu přihodilo (ať už z neznalosti či ostýchavosti), vyšetřovatelé často využívají loutek „Jája a Pája“. Výslech se tím pro dítě stává humánnější, méně traumatizující a je tímto způsobem schopno lépe popsat svou špatnou zkušenost.¹²²

Pokud je oznamovatelem očitý svědek, vyšetřovatelé se soustředí na získání popisu místa činu, popisu pachatele, doby a způsobu spáchání činu. Je podstatné také zjistit, zda oznamovatel znal některou ze zúčastněných osob a jak se na místě činu ocitl. Další otázky by měly směřovat na to, zda byl při činu přítomen ještě někdo další a pokud ano, jaké bylo jeho chování. Dále je potřeba zjistit, zda pachatel použil agresi a zda oběť vyvíjela vážně míněný odpor. Na závěr výslechu je nutné očitému svědku položit otázku, zda trestný čin znásilnění překazil, případně proč jej nepřekazil, tedy zda se sám nedopustil trestného činu nepřekazení trestného činu ve smyslu § 367 odst. 1,2 trestního zákoníku.¹²³

Během výslechu oznamovatele, který informace o spáchání znásilnění nabyt zprostředkovaně, je třeba zjistit čas, místo a okruh osob, ve kterém se o znásilnění mluvilo, kdo hovor inicioval, přesný obsah hovoru, co oznamovatel ví o údajném pachateli a

¹²⁰ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 249

¹²¹ ČÍRTKOVÁ, L.: *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 203

¹²² Policie ČR (2009). *Jája a Pája*. [online; cit. 2022-07-10]. Dostupné z <https://www.policie.cz/clanek/jaja-a-paja.aspx>

¹²³ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 248

poškozené osobě a jaký je vztah oznamovatele k iniciátoru hovoru a údajným zúčastněným osobám znásilnění.¹²⁴

6.2. Ohledání místa činu

Ohledání místa činu je prováděno podle obecných ustanovení trestního řádu¹²⁵. Stejně jako u výslechu oznamovatele se jedná o úkon, který nesnese odkladu, v tomto případě je však požadavek na okamžité provedení ohledání z povahy věci ještě zásadnější, neboť zejména ve vnějších prostorách dochází v průběhu času k rychlému znehodnocení důkazů působením přírodních sil (vítr, déšť, sníh apod.) – za nepříznivého počasí o to rychleji. Cílem vyšetřovatelů je zajistit co nejvíce informací, které mohou vést k tomu, aby bylo možné objasnit, co se na místě skutečně stalo a porovnat zjištěné poznatky s ostatními důkazy. Ohledání může ze zákona provést jakýkoliv orgán činný v trestním řízení, avšak z logiky věci, kdy je potřeba zajistit důkazy co nejrychleji, je jím v praxi nejčastěji policejní orgán, případně výjezdová skupina policejních orgánů. Skupinu obvykle tvoří vedoucí, nutný počet dalších policistů a kriminalistický technik. Součástí skupiny mohou být také psovod, znalec a soudní lékař.¹²⁶ Z uvedeného vyplývá, že tento úkon se zpravidla neprovádí v případech, kdy dojde k oznámení znásilnění se značným časovým odstupem.

Místem činu znásilnění mohou být jak vnitřní (domy, byty), tak venkovní prostory, ale také prostory uvnitř motorových vozidel a různé jiné neobývané prostory (sklepy, podkrovní, kůlny apod.). Při ohledání je nutné věnovat se primárně stopám pobytu poškozené osoby a pachatele – případným stopám po souboji, jako jsou čerstvé stopy od bot, slehlá tráva, stopy otlačenin v půdě od částí těl zúčastněných (kolena, lokty atd.), ale také kusy oblečení, módní doplňky a typicky také utržené knoflíky. Oblast ohledání je zároveň vhodné určit co nejdříve, jelikož předmětné může být i místo, kde pachatel na oběť vyčkával (nedopalky od cigaret, otisky bot apod.), stejně jako místa, přes která místo činu opustil.¹²⁷

V případě, že byly místem činu znásilnění vnitřní prostory, se vyšetřovatelé zaměřují na předměty a kusy nábytku jako postel, pohovka nebo matrace, u kterých je pravděpodobné, že na nich byly zanechány biologické (sperma, krev, vaginální sekret, vlasy apod.) nebo materiální stopy (nádobí, láhve). Vzhledem k tomu, že se u oznámení znásilnění vyšetřovatelé

¹²⁴ Tamtéž

¹²⁵ § 82 a násl. zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

¹²⁶ CHMELÍK, J. a kol., 2005. *Místo činu a znalecké dokazování*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 303

¹²⁷ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 249

relativně často setkávají s křivými obviněními a přikreslováním průběhu, je třeba věnovat pozornost i tzv. negativním okolnostem, které mohou některá tvrzení z výpovědi vyvrátit.¹²⁸

6.3. Prohlídka těla

Prohlídka těla je jedním z typických a nejzásadnějších počátečních úkonů při vyšetřování znásilnění. Obecnou právní úpravu poskytuje § 114 trestního řádu. Prohlídka těla zahrnuje ohledání tělesné schránky člověka a jeho oblečení. Prohlídce je povinen se podrobit každý, je-li nezbytné zjistit, zda se na jeho těle nenachází stopy nebo následky trestného činu. Zpravidla se jí podrobí poškozená osoba, dále podezřelý (pokud byl přistižen při činu nebo bezprostředně po něm), případně i svědek. Účelem prohlídky je zejména zjištění rozsahu stop vzniklých na těle či oděvu, ale také může sloužit k určení specifických fyzických znaků umožňujících identifikaci osoby (tetování, mateřská znaménka atd.). Stejně tak důležité ale může být zjištění, že se na těle žádné stopy po znásilnění nenacházejí.

V praxi se prohlídka obvykle provádí v návaznosti na výslech.¹²⁹ Jak jsem již výše zmiňoval, stopy po znásilnění podléhají rychlé zkáze, a tak je potřeba prohlídku provést co nejrychleji – i pouhé osprchování se, umytí rukou, převléknutí se nebo provedení dentální hygieny mohou mít zásadní vliv na zachování kvality stop, což může závažným způsobem ovlivnit osud případu.¹³⁰

Je vždy vhodné, aby prohlídku provedl lékař (př. praktický lékař, gynekolog). Ke zjištění stop znásilnění je totiž mnohdy potřeba odborných znalostí především z oborů traumatologie a gynekologie, aby se důkladně odlišily skutečné stopy znásilnění od stop, které vznikly jinak a s daným trestným činem nesouvisí. K popisu zjištěných stop po poranění lékaři používají ilustrativní formuláře zveřejněné ve věstníku ministerstva zdravotnictví 6/2008¹³¹. V případě, že lékař není dostupný, může prohlídku provést i jiná osoba (policista), musí však být stejného pohlaví jako prohlížená osoba.¹³²

Při prohlídce je odebírán biologický materiál, hledají se stopy po násilí, stopy značící obranu oběti a stopy poukazující na to, že došlo k souloži či jinému sexuálně agresivnímu jednání. Pozornost je věnována tomu, zda se na těle nachází například stopy ochlupení, stopy

¹²⁸ Tamtéž

¹²⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1634

¹³⁰ KOVÁŘ, P. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. 1. vydání. Praha: Maxdorf, 2008, s. 183

¹³¹ Ministerstvo zdravotnictví ČR. (2008) Věstník 6/2008, s. 6-7 [online; cit. 2022-07-11]. Dostupné z <https://www.mzcr.cz/vestnik/vestnik-6-2008/>

¹³² Tamtéž

od trávy, zeminy, krve, spermatu, vaginálního epitelu a jiné nečistoty. Vždy je podstatné přesně popsat a lokalizovat jednotlivé stopy.¹³³

Lékař by měl prvně sestavit anamnézu prohlížené osoby, vyšetřit ji, ošetřit, zavést záznam do zdravotnické dokumentace a následně vyhotovit lékařskou zprávu. Při anamnéze poškozené je důležité, aby lékař postupoval citlivě a ctil zásady ochrany oběti. Je vhodné, aby s poškozenou mluvil bez přítomnosti jiných osob a aby do jejího líčení událostí nevstupoval, pokud to není nezbytné. Zde je potřeba připomenout, že i lékař může být (a v praxi i bývá) zdrojem sekundární viktimizace oběti, zejména pokud oběti pokládá nevhodné otázky nebo ji předkládá své hodnotící soudy. Gynekologické vyšetření je zaměřeno na hledání stop po souloži, násilí a obraně, pozornost je věnována především oblasti zevního genitálu, vulvě a pochvě, kde lze ve většině případů znásilnění nalézt různá poranění jako jsou trhliny, oděrky, otoky, zarudnutí a krevní výrony. Součástí vyšetření je i toxikologická analýza, na jejímž základě lze zaznamenat látky, které pachatel použil pro ztlumení odporu oběti, případně pomocí kterých ji uvedl do stavu bezbrannosti.¹³⁴

6.4. Pátrání po pachateli

Pro vyhlášení pátrání po pachateli znásilnění je nezbytné, aby měl policejní orgán na základě oznámení k dispozici dostatečné množství popisných informací, tak aby bylo možno pachatele individuálně vymezit, zejména ohledně jeho vzhledu a pravděpodobného místa pohybu. Předpokladem pro úspěšné pátrání je neprodlené oznámení o spáchání znásilnění, na jehož základě může policejní orgán okamžitě reagovat a pronásledovat pachatele po horké stopě, či alespoň z místa činu zajistit co největší počet stop, na jejichž základě by bylo možné pachatele dopátrat. V takovém případě se předpokládá součinnost Služby kriminální policie a vyšetřování s ostatními službami ČR, které mohou zahájit například silniční kontroly vozidel nebo prohledávání okolí oznámeného místa činu s využitím policejních psů.¹³⁵

Největším nepřítelem vyšetřovacího procesu tak jsou pochopitelně pozdní oznámení, která jsou u znásilnění relativně častá (ačkoliv u znásilnění přepadením méně), o to hůř, pokud ke znásilnění dojde v nočních hodinách a oběť si ve tmě nedostatečně zapamatuje

¹³³ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 250

¹³⁴ KOVÁŘ, P. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. 1. vydání. Praha: Maxdorf, 2008, s. 184-188

¹³⁵ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 250

rozpoznávací rysy agresora. Pokud oběť přijde na policejní stanici až další den, navíc vybavena plytkými informacemi o pachateli, šance na úspěšnost pátrání se zásadně snižuje.

7. Typické stopy

Kriminalistickou stopu lze definovat jako každou změnu v materiálním prostředí nebo ve vědomí člověka, která příčinně, místně nebo časově souvisí s vyšetřovanou situací a obsahuje pro daný případ relevantní informaci, kterou je možné využít za použití dostupných kriminalistických, přírodovědných a technických metod, prostředků a postupů.¹³⁶ Pro znásilnění je z povahy tohoto trestného činu logické, že vždy dochází k osobnímu kontaktu oběti s pachatelem. Typické stopy znásilnění tak lze kategorizovat na stopy ve vědomí a stopy materiální.

7.1. Stopy ve vědomí

Stopami ve vědomí se rozumí paměťové stopy zejména v mysli oběti, případně svědka. Vyjma případů, kdy pachatel zneužije bezbrannosti oběti, se v určité formě a kvalitě vyskytují vždy. Problémem však je, že vzpomínky jedince mohou být ovlivněny celou řadou subjektivních faktorů, jako jsou vnitřní emoční procesy v průběhu činu, akutní stresová reakce navazující na takto traumatizující zážitek, vnitřní zkraslování vzpomínky pro přijatelnější zpracování zážitku, vliv omamných látek při činu a podobně. Lidská paměť navíc s přibývajícím časovým odstupem od předmětné události slábne a paměťové stopy se tak přirozeně znehodnocují – o to rychleji, pokud je poškozeným osoba staršího věku, osoba mentálně zaostalá atd. Je třeba mít na paměti i fakt, že se pro oběti jedná o silně traumatizující zážitek, při jehož průběhu většina z nich cítí existenční ohrožení života, a tak si mohou bezděčně zapamatovat charakteristiky pachatele a průběh činu jinak, než jaká byla realita (pachatel byl mnohem mohutnější, intenzita útoku byla mnohem větší apod.).¹³⁷ I zde je tak velmi důležité, aby došlo k oznámení činu (a navazujícího výslechu) co nejdříve, informace nabyté vyšetřovateli v případech pozdě oznámených mohou být nepřesné, aniž by to bylo v úmyslu oběti.

Z paměťových stop lze získat zejména informace o pachateli – jeho totožnosti, vzhledu, chování při činu, obsah konverzace, míru použitého násilí a o jeho chování po činu. Dále se touto cestou vyšetřovatelé zpravidla dozví podrobnosti o místě činu, čase, zda byli přítomni nějakí svědci, jak se oběť ocitla na místě činu, jakým způsobem se bránila, zda

¹³⁶ PORADA, V., POLÁK, P. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 58-59

¹³⁷ PORADA, V., POLÁK, P. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 69-70

pachatele předtím znala apod. Přestože mohou být informace zkreslené, mohou vyšetřovatele přivést k jiným (materiálním) stopám, které jsou ze své podstaty hůře zpochybnitelné.

7.2. Materiální stopy

Materiální stopy lze definovat negativně – jsou to ty stopy, které nejsou stopami ve vědomí, existují tedy objektivně. Jsou to takové stopy, které vznikly v důsledku jednání pachatele nebo působením předmětů, které před, v průběhu a po znásilnění použil, a které jsou zachyceny na určitém nositeli. Patří zde zejména stopy biologické, chemické, balistické, daktyloskopické, mechanoskopické a trasologické.¹³⁸

7.2.1. Biologické stopy

Nejtypičtějšími a nejprůkaznějšími materiálními stopami jsou stopy biologické. Zejména jde o stopy spermatu pachatele, které prokazují, že k pohlavnímu styku skutečně došlo a které jsou získávány výtěrem z pochvy, konečnicku, případně jiné části těla, kterou oběť ve výpovědi uvede (včetně oblečení). Dále jde o stopy krve, trhlin a jiných poranění pohlavních orgánů, které poukazují na to, že k pohlavnímu styku došlo nedobrovolně, a že k němu bylo použito násilí. Dále je možné nalézt ochlupení a jiné kusy tkáně pachatele, například na oblečení oběti nebo jinde na těle (př. za nehty). V dnešní době je již možné na základě genetické expertízy DNA s téměř absolutní přesností určit, zda odebrané vzorky skutečně patří obviněnému, nebo to naopak vyloučit.¹³⁹

Důležitou kategorii stop tvoří tzv. „stopy působení“, na jejichž základě je možné posoudit intenzitu útoku, způsob užitého násilí a intenzitu obrany oběti.¹⁴⁰ Stejně tak je kriminalisticky relevantní zjištění, že takové stopy (zejména na těle oběti a na místě činu) neexistují. Tyto informace jsou pro vyšetřovatele cenné pro posouzení, zda byl pohlavní styk skutečně nedobrovolný. Je však nutné pamatovat na to, že některé oběti znásilnění jsou při aktu paralyzovány nebo se z důvodu velké fyzické převahy útočnicka rozhodnou nebránit, a tak pachateli tak nekladou takový odpor, jehož důsledkem by podobné stopy vznikly.

Na místě činu a v jeho okolí lze často najít stopy daktyloskopické (otisky prstů) a trasologické (stopy obuvi, bosých nohou). Jak jsem již výše zmiňoval, okolí místa činu je

¹³⁸ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 82 - 83

¹³⁹ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 245

¹⁴⁰ Tamtéž

potřeba věnovat důkladnou pozornost, zejména u znásilnění přepadením je totiž pravděpodobné, že budou relevantní stopy k nalezení až o kousek dál od místa, kde došlo k samotnému aktu - na místě, kde pachatel vyčkával (př. nedopalky od cigaret).¹⁴¹

¹⁴¹ PORADA, V., POLÁK, P. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 338

8. Zvláštnosti následných úkonů

8.1. Výslech obviněného

Pokud skutečnosti zjištěné ve fázi prověřování dostatečně naznačují, že byl spáchán trestný čin znásilnění, stává se podezřelý obviněným a je proti němu zahájeno trestní stíhání. Opis usnesení o zahájení trestního stíhání je obviněnému doručen nejpozději na počátku prvního výslechu.¹⁴² Před prvním výslechem je nutné zjistit totožnost obviněného, seznámit ho s podstatou sděleného obvinění, poučit jej o trestních následcích křivého obvinění a pomluvy a poučit jej o jeho právech.¹⁴³ Mezi ta patří mimo jiné právo nevyprávět a právo zvolit si obhájce¹⁴⁴, přičemž pokud jednání obsažené v obvinění naplňuje znaky kvalifikované skutkové podstaty znásilnění (§ 185 odst. 2,3,4 TZ), je dle zákona nutné, aby měl obhájce již v přípravném řízení.¹⁴⁵

Je vhodné zprvu nechat obviněného spontánně mluvit o svém životě, včetně toho sexuálního. Měl by osvětlit, zda mezi ním a poškozenou existuje vzájemný vztah a popsat jej, případně popsat okolnosti prvního kontaktu, pokud se potkali ten den poprvé. Pokud spáchání trestného činu popírá, měl by vysvětlit, co by mohlo poškozenou vést k předmětnému trestnímu oznámení.¹⁴⁶ Dále by měl obviněný souvisle povídat o tom, jak celou situaci vnímal ze svého pohledu, jak podle něj čin probíhal a co považuje za důležité zmínit. Takový souvislý monolog dává vyslyšajícimu prostor porovnat nabyté informace s výpovědí oběti, svědků a jinými dříve získanými důkazy.¹⁴⁷

Poté by měl vyslyšající převzít iniciativu a klást obviněnému doplňující otázky, zejména ohledně skutečností, které jsou v rozporu s výpovědí oznamovatele a jinými důkazy, nebo pokud je potřeba některé okolnosti upřesnit. Vždy je potřeba pečlivě pozorovat okolnosti, které by mohly naznačovat, že výpověď není věrohodná – obecně platí pro posouzení věrohodnosti výpovědi stejná pravidla pro oběť i pachatele, podrobněji jsem se jim věnoval v kapitole 4. Pokud má vyslyšající za to, že je předkládaná výpověď lživá, může postupně předkládat důkazy o nesrovnalostech ve výpovědi, kterými podněcuje obviněného k tomu, aby ji změnil. Pokud na své verzi i přesto trvá, může se vyslyšající pokusit

¹⁴² § 160 odst. 1,2 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

¹⁴³ § 91 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

¹⁴⁴ § 33 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

¹⁴⁵ § 36 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

¹⁴⁶ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 251

¹⁴⁷ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 331-332

vyslýchaného stimulovat apelací na jeho kladné charakteristiky, zákony logiky a etiky.¹⁴⁸
Vyslychající se však vždy musí zdržet pokládání sugestivních a kapciózních otázek.¹⁴⁹

8.2. Problematika nevhodných otázek kladených oběti

Policisté hrají v procesu reakce na prožité trauma pro oběť zásadní roli. Právě oni jsou obvykle těmi prvními osobami, se kterými oběť přijde do styku poté, co se rozhodne se svou zkušeností svěřit. Při výslechu přijde oběť do kontaktu s kriminalisty, kteří by již měli být na takto citlivou problematiku proškoleni, avšak jak Sedláček uvádí, hlídková služba tímto školením nutně procházet nemusí, neboť se předpokládá, že s nimi oběť do styku nepřijde, což však zdaleka není pravidlem. Oběť, kterou policisté zahlédnou například v parku a která je ještě stále v akutním šoku z toho, co se jí před malou chvílí přihodilo, může být snadno vystavena nevhodným a neohrabaným dotazům policistů, kteří nejsou pro takovou konverzaci dostatečně vycvičení. Výsledky studií přitom ukazují, že prvotní kontakt je pro další ochotu oběti spolupracovat s policií zcela klíčový. Jakékoliv známky nedůvěry, zlehčování, neochoty naslouchat, připisování části viny a podobně, oběť ve chvílích krátce po znásilnění velmi citlivě vnímá a probouzejí pocity viny a méněcennosti. Přitom už jen samotný fakt, že před ní stojí další dva cizí muži, nemusí být pro oběť v dané chvíli komfortní a je pro ni těžké se jim otevřít. *To, co může totiž navenek působit jako hloupost, emoční zploštěnost, necitlivost či lenost, je často ve skutečnosti „pouze“ projevem nezkušenosti s danou situací. Mnohé ze zásad jednání s obětí znásilnění totiž na první pohled mohou odporovat zdravému rozumu, tedy jakýmsi intuitivním přesvědčením, jak se v takové chvíli máme chovat.*¹⁵⁰

Přirozenou lidskou reakcí je v takové situaci snaha nezranit osobu, u které je podezření, že byla znásilněna. Většina laické veřejnosti (včetně nedostatečně proškolených policistů) tak bude spíše chodit okolo „horké kaše“ a nebude se chtít ptát přímo, zda byla skutečně znásilněna. Zřejmě proto, že podvědomě vnímáme slovo „znásilnění“ jako nevhodné, tvrdé a do jisté míry tabuizované. Pro oběť je však mnohem snesitelnější, pokud je tázána přímo a nemusí tak onen výraz vyslovit sama, a může třeba jen přikývnout, než když jí jsou pokládány dotazy typu „kde všude se vás dotýkal?“, „jaké na vás měl požadavky?“, „nechtěl po vás ještě něco dalšího?“. Situaci pak nepřidává ani to, pokud policisté před sedící obětí stojí a ona tak chvíli po prožitém traumatu musí mít oči ve výšce rozkroku dvou cizích

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 333-334

¹⁴⁹ § 92 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

¹⁵⁰ SEDLÁČEK, L. (2010). Dilema věř, nebo pochybuji: Problematika vzdělávání policistů a policistek v oblasti práce s obětí znásilnění. *Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění*. Praha: Gender studies, s. 39

mužů.¹⁵¹ Bylo by vhodné, aby na výše zmíněné nedostatky byl do budoucna brán při školení policistů zřetel.

S problémy se však oběti nezdídky setkávají i poté, co znásilnění oznámí, tedy při výslechu vedeném specializovaným kriminalistou. Není zcela neobvyklé, že je při něm oběť vystavena obviňování, zesměšňování, nezájmu a nevhodným otázkám, zejména těm, které směřují na její sexuální život („míváte často nezávazný sex?“, „co jste čekala, když jdete vyzývavě oblečena do baru?“, „kolik jste již měla sexuálních partnerů?“). Výzkumy ukazují, že se vyslyšající nepřiměřeně často ptají na to, jakou má oběť sexuální anamnézu, což samo o sobě nemá pro skutečnost, že se stala obětí znásilnění, žádnou relevanci a nevěnují dostatečnou pozornost předmětné situaci znásilnění.¹⁵² Problematické je také, pokud vyšetřovatelé na oběť při výslechu příliš tlačí, aby se rozpomenula na všemožné detaily, čehož oběť nemusí být v danou chvíli schopna. Jakkoliv je úmysl vyšetřovatelů na zjištění skutečného skutkového stavu pochopitelný a legitimní, zvolená forma výslechu může způsobit, že se výpověď jeví jako zmatená, nekonzistentní a nevěrohodná a sama oběť pak může nabýt dojmu, že vyslyšající její verzi nevěří, což negativně ovlivňuje její důvěru v policejní orgány.¹⁵³ Jeden z výzkumů ukazuje, že více než polovina obětí sexuálního násilí nebyla následně spokojena s činností policie, zejména proto, že policista neprojevoval dostatečnou empatii a zájem.¹⁵⁴ Je tak nanejvýš vhodné, aby výslech vedl zkušený, specializovaný a vysoce empatický kriminalista. V případě, že je obětí žena (což je však drtivá většina), by měl být výslech ideálně veden osobou ženského pohlaví.

Na základě jiných výzkumů lze do jisté míry vyvodit, že mezi početnou částí vyšetřovatelů stále přetrvává mýtus o tzv. „pravém znásilnění“, takovém, kdy je žena přepadena cizím mužem kdesi v temné uličce. Vyplývá z nich totiž, že pokud žena oznámí znásilnění manželem či přítelem, trvá výslech výrazně delší dobu a její výpověď při tom bývá mnohdy zpochybňována¹⁵⁵ („proč vám to teď najednou vadilo, když už jste s ním dříve měla sex?“). Jiné výzkumy zase ukazují, že jsou vyšetřovatelé nezdídky nedůslední při pokládání otázek a následné protokolaci, což má za následek to, že je výslech nutné opakovat a oběť tak

¹⁵¹ Tamtéž, s. 39-40

¹⁵² Tamtéž, s. 42

¹⁵³ VALEŠOVÁ, K. (2020), Sekundární viktimizace obětí trestných činů a jak jí předcházet. *Epravo.cz*. [online; cit. 2022-07-13]. Dostupné z <https://www.epravo.cz/top/clanky/sekundarni-viktimizace-obeti-trestnych-cinu-a-jak-ji-predchazet-112102.html?mail>, In: SEDLÁČEK, L. (2010) cit. dílo, s. 41

¹⁵⁴ MARTINKOVÁ, M. *Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty: výsledky viktimologického výzkumu*. 1. vyd., 2014, s. 59

¹⁵⁵ SEDLÁČEK, L. (2020) cit. dílo, s. 42

musí o prožitých traumatických vzpomínkách mluvit stále dokola.¹⁵⁶ Pro minimalizaci rizika vzniku sekundární viktimizace je přitom zásadní, aby výslech trval co nejkratší dobu a aby ho nebylo nutné opakovat.

8.3. Výslech dítěte

Pravidla výslechu osob mladších 18 let upravuje § 102 trestního řádu. V těchto případech je požadavek na citlivost a šetrnost výslechu ještě umocněn, a to z důvodu možných negativních důsledků na duševní a mravní vývoj tohoto dítěte. Zákon tak klade důraz na to, aby byl výslech proveden takovým způsobem, aby ho nebylo nutné opakovat. Zejména u dětí útlého věku může dojít k větší viktimizaci průběhem řízení než samotným sexuální aktem, který si ještě z důvodu nedostatečného sociálního vývoje nejsou schopny vysvětlit a vyhodnotit.

§ 102 TŘ kromě zvláštního apelu na šetrnost a prevenci potřeby opakovat výslech zároveň umožňuje přibrání orgánu sociálně-právní ochrany dětí, osoby mající zkušenosti s jejich výchovou či rodiče, aby tak bylo přispěno ke správnému provedení výslechu. Tyto osoby navíc mají právo navrhnout přerušování či odložení výslechu. Svědkovi mladšímu osmnácti let je možno klást otázky jen prostřednictvím orgánu činného v trestním řízení a protokol o jeho výslechu z přípravného řízení je možno v hlavním líčení přečíst místo provedení důkazu svědeckou výpovědí i mimo obvyklá omezení dle § 211 odst. 1 a 2 TŘ. Je zřejmé, že toto opatření má za cíl umožnit důkazní využití předchozí výpovědi svědka mladšího osmnácti let, aniž by musel být znovu vyslechnut, což by zvýšilo riziko jeho případné sekundární viktimizace. Realizuje se tím zvýšená ochrana dítěte, jak vyplývá z mezinárodněprávních dokumentů, zejména z Úmluvy o právech dítěte.¹⁵⁷

V zájmu toho, aby se vyslýchané dítě cítilo při výslechu co nejpřirozeněji a nejkomfortněji, je na území České republiky vytvořeno několik desítek speciálních výslechových místností, které jsou navrženy tak, aby připomínaly prostory dětského pokoje, včetně nábytku, obrázků a hraček. Výslechová místnost je propojená se dvěma dalšími místnostmi – s technickou, ze které je pořizován audiovizuální záznam výslechu a

¹⁵⁶ VALEŠOVÁ, K. (2020), cit. dílo

¹⁵⁷ PROVAZNÍK, J. (2018). Výslech zvlášť zranitelné oběti z pohledu viktimologického a kriminalistického. *Zborník príspevkov z mezinárodnej vedeckej konferencie 22. – 23. februára 2018. Bratislava legal forum 2018, s.170*

s monitorovací, ze které průběh výslechu sledují zúčastněné osoby jako orgán sociálně-právní ochrany dětí, advokát, psycholog, státní zástupce atd.¹⁵⁸

Pro komunikaci s dětmi útlého věku bývá hojně užíváno loutek „Jája a Pája“, pomocí kterých může dítě přijatelnou formou zprostředkovat svou negativní zkušenost – jednak proto, že je nežádoucí, aby o ní hovořilo, ale také proto, že děti raného věku ještě nejsou schopny pochopit, co se vlastně stalo, a tak to neumí zprostředkovat pomocí slov. Je však vždy nutné zkoumat věrohodnost dětské výpovědi, zejména vzhledem k věku a rozumové a sociální vyspělosti, neboť z praxe vyplývá, že děti mají obecně bujnější fantazii a snadněji podléhají sugesci. Čírtková uvádí, že děti velmi citlivě reagují na působení vyslychajícího, snaží se odhadnout co by od nich chtěl slyšet, aby mu mohly následně vyhovět. Vyslychající by tak měl velmi pečlivě volit své otázky tak, aby nijak nenaznačovaly očekávanou odpověď. Zároveň by se měl v průběhu výslechu ujišťovat, zda používá takové verbální i neverbální prostředky, kterým je dítě schopno zcela porozumět. Měl by se přitom vyvarovat nadužívání uzavřených otázek (ano/ne), neboť výzkumy ukazují, že děti mají při pochybnostech tendenci přitakat, a to i v případech, kdy ve skutečnosti otázce nerozumí.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Ministerstvo vnitra ČR (nedatováno). *Speciální výslechové místnosti* [online; cit. 2022-07-13]. Dostupné z <https://prevencekriminality.cz/dobra-praxe/specialni-vyslechove-mistnosti/>

¹⁵⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 341-343

Obrázek č.1 – Speciální výslechová místnost v Benešově

Zdroj: https://www.benesov-city.cz/vismo/gallery-viewer.asp?id_galerie=1480&width=412

8.4. Rekognice

Podstatou rekognice je, aby poznávající osoba znovu poznala určitou osobu nebo věc, kterou už dříve vnímala, pokud je takové znovupoznání důležité pro trestní řízení. Tímto způsobem poznávající osoba potvrdí nebo vyvrátí, zda poznávanou osobu či věc již v minulosti viděla nebo poznávanou osobu slyšela, a v kladném případě za jakých časových a místních okolností se tak stalo, v jakých souvislostech a jak osobu či věc identifikuje.¹⁶⁰

V praxi se používá buď rekognice in naturam nebo rekognice na základě fotografií. Základní zásadou rekognice je její neopakovatelnost, je však možné první provést rekognici na základě fotografií a poté i in naturam, ne však v bezprostřední časové návaznosti, což by značně ovlivnilo proces poznávání, neboť by došlo k sugestivnímu vnímání již dříve poznávané osoby. Přednost má vždy rekognice in naturam, fotografie se užijí v pouze v případech, kdy není možné rekognici in naturam provést (poznávaná osoba je neznámá,

¹⁶⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 923

mrtvá, její vzhled se zásadním způsobem změnil atd.)¹⁶¹ Je nutné, aby byla při rekognici poznávaná osoba obklopena alespoň třemi dalšími osobami, které se od ní příliš neliší.

Vzhledem ke specifické povaze znásilnění, kdy je oběť často velmi traumatizovaná a opětovného setkání s pachatelem se obává, je potřeba oběť nejprve psychicky uklidnit a na rekognici ji řádně připravit. Je třeba zajistit, aby všechny přivzaté osoby splňovaly obecné vzhledové charakteristiky, které si oběť o pachateli pamatuje, a to i včetně oblečení – pachatel byl zhruba 185 cm vysoký, měl dlouhé černé vlasy a červené tričko – musí takto vypadat všechny přivzaté osoby.¹⁶²

Obecně se doporučuje, aby byly přivzaté osoby s poznávanou osobou přivedeny ve stejnou chvíli, existují však situace, kdy je vhodnější přivádět jednoho po druhém. Důležité je, aby měla poznávající osoba dostatek času na to, aby si všechny objekty pečlivě prohlédla. Jindy může být součástí rekognice i aktivní jednání poznávaného a zúčastněných osob (zejména v případech hlasové rekognice nebo pokud bylo něco specifického na způsobu chůze pachatele), avšak z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že k tomuto nelze poznávanou osobu nutit, a naopak musí být řádně poučena o možnosti odepřít aktivní rekognici a v případě, že by poučena nebyla, byla by taková rekognice neúčinným důkazem (*nemo tenetur se ipsum accusare*).¹⁶³ Průběh rekognice je nutno bezchybně organizačně připravit, je zásadní, aby se oběť s žádnou z osob před rekognicí nepotkala. Každá chyba může negativně ovlivnit věrohodnost výsledku tohoto úkonu, právě proto, že se jedná o neopakovatelný úkon. V případech znásilnění je vhodné zvážit provedení rekognice přes jednocestné zrcadlo nebo pomocí video přenosu, a to z titulu ochrany oběti jakožto zvlášť zranitelné oběti, kdy setkání tváří v tvář pachateli může trápení oběti dále prohloubit. Z povahy věci lze také říci, že se rekognice provádí v případech znásilnění, kdy oběť pachatele předem neznala nebo jej znala teprve krátce.

8.5. Prověrka výpovědi na místě

Dalším ze zvláštních druhů dokazování je prověrka výpovědi na místě, kterou upravuje § 104e trestního řádu. Jedná se o specifickou metodu kriminalistické praxe, pomocí které lze získat kriminalisticky a právně relevantní informace srovnáváním dříve získané výpovědi s aktuální objektivní situací na místě a na něm se nacházejících objektů, s pomocí

¹⁶¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 926

¹⁶² KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 252

¹⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 22.2.2006, sp.zn. I. ÚS 671/05

již dříve vyslechnuté osoby. Jejím hlavním cílem je objektivizace a upřesnění dříve podané výpovědi.¹⁶⁴

Svá specifika a relevanci má i v případech znásilnění. Prověrka bývá zpravidla prováděna s obětí, je vhodné ji provést co nejdříve po oznámení a výslechu, oběť při ní uvádí objekty, které mají s ohlášeným znásilněním souvislost, a které se tak mohou stále nacházet na místě činu nebo poblíž něj (oběť po znásilnění odhodila kus oblečení do křoví, otřela se kapesníkem, který následně na určité místo zahodila atd.). Pokud je obětí dítě, je nutné zvážit, zda je prověrku nezbytné provést, zejména s ohledem na jeho duševní vývoj.¹⁶⁵

8.6. Vyšetřovací pokus

Vyšetřovací pokus je specifická metoda kriminalistické praxe, která spočívá v provádění pokusů (experimentů) v uměle vytvořených a úmyslně měněných podmínkách. Mezi základní cíle patří získání podkladů pro vytvoření kriminalistických verzí, získání nových důkazů a prověrka již dříve získaných důkazů.¹⁶⁶ Zkoumají se při něm jak skutečnosti pozitivní (že se něco takto stát mohlo), tak negativní (je vyloučeno, aby se něco takového stalo).

První kategorií pokusů jsou senzorické pokusy, pomocí kterých se zjišťuje, zda šlo v určité situaci vnímat určité skutečnosti lidskými smysly (vidět, slyšet, cítit). V případech znásilnění tak půjde typicky o zjištění, zda svědek skutečně mohl oznámenou situaci vidět nebo zda z místa, kde se nacházel, mohl zaslechnout volání oběti o pomoc. Druhou kategorií tvoří situační pokusy, pomocí kterých vyšetřovatelé zjišťují, zda bylo možné určitou činnost v určitých podmínkách provést (zda bylo možné překonat určitou překážku), případně zda mohly určité stopy určitým způsobem vzniknout.¹⁶⁷

Vždy však platí zásada, že k úkonům, které souvisejí s vyšetřovacím pokusem, nesmí být podezřelý, obviněný, poškozený nebo svědek, který má právo odepřít výpověď, žádným způsobem donucován.¹⁶⁸ Pokud tyto osoby k účasti na pokusu svolí, je vždy nutné dbát na to, aby při něm nebyla snížena jejich lidská důstojnost a aby nedošlo k ohrožení jejich zdraví.¹⁶⁹

¹⁶⁴ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 77-78

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 251

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 104

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 105

¹⁶⁸ § 104c odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

¹⁶⁹ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004, s. 474

8.7. Rekonstrukce

Kriminalistická rekonstrukce spočívá v navození kriminalisticky relevantních objektů a situací, na základě již dříve nasbíraných údajů a skutečností. Bývá užívána jako speciální metoda kriminalistické praxe jakožto součást jiných specifických metod, zejména při vyšetřovacím pokusu, expertíze nebo rekognici. Jako samostatná specifická metoda se využívá v podobě rekonstrukce trestného činu, jejíž právní úpravu poskytuje § 104d trestního řádu. Jejím obsahem je obnovení materiální situace na místě činu a demonstrace činnosti zúčastněných osob podle poskytnutých výpovědí, případně na základě jiných důkazů (závěry znalců atp.). Cílem rekonstrukce je ověřit jednotlivé důkazy, získat nové důkazy, vyjasnit nesrovnalosti v dosud nashromážděných důkazech a najít příčinné souvislosti mezi dříve nabytými informacemi.¹⁷⁰

V případech znásilnění bývá k rekonstrukci často přistupováno pokud oběť zemřela. Jindy bývá této metody užito jako proverky do té doby nasbíraných důkazů.¹⁷¹

8.8 Expertízy

Znalecké zkoumání relevantních skutečností souvisejících s trestným činem se záměrem získat další důkaz pro trestní řízení se nazývá expertíza, jejímž výsledkem je znalecký posudek. V případech vyšetřování znásilnění se lze setkat s mnoha druhy expertíz, mezi ty nejhojněji užívané se řadí *expertíza kriminalistická* (biologická, trasologická, daktyloskopická, mechanoskopická atd.), *sexuologická*, *soudně-lékařská*, *soudně-psychiatrická* nebo *psychologická*.¹⁷²

Kriminalisticko-biologická expertíza zkoumá biologický materiál obsahující DNA člověka, s užitím dnes dostupných technik, metod a postupů je na jeho základě možné určit totožnost původce, vymezit rodinný okruh pachatele, případně lze vyloučit, že získané vzorky patří obviněnému. Nejčastěji se při vyšetřování znásilnění zkoumají stopy jako sperma, vlasy, pubické ochlupení, krev, sliny, poševní sekret a podobně.¹⁷³ Trasologické expertízy pomáhají určit totožnost pachatele podle otisků a otláčenin, zejména jde o otisky nohou, loktů a kolen

¹⁷⁰ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 118-121

¹⁷¹ KONRÁD, Z. a kol. *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1995, s. 90

¹⁷² KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 40-41

¹⁷³ KONRÁD, Z. a kol. *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1995, s. 91

v půdě nebo otisky chrupu na těle poškozené osoby. Daktyloskopické expertízy analyzují kožní papilární linie, které jsou pro každého člověka jedinečné, a jejichž otisky je možné sejmout z předmětů v okolí místa činu (na nedopalcích cigaret v okolí místa činu, na sklenici, z níž pachatel v baru popíjel atd.).

Sexuologické expertízy zkoumají především pachatele a jeho sexuální život – jeho anamnézu, potenci, vyvinutost pohlavních orgánů a případnou přítomnost sexuální deviace. V praxi se lze setkat s případy falešných obvinění, kdy je na základě následné expertízy zjištěna sexuální dysfunkce obviněného a ten je obvinění zproštěn. Nezřídka bývá relevantní také vyšetření obviněného pomocí falometru, který zaznamenává změny prokrvení pohlavního údu v průběhu předkládání sexuálně stimulujících podnětů (obrázky, videa). Svůj význam má pro zjištění poruchy sexuální preference (deviace), na jejímž základě pak může obžalovaného soud označit za zmenšeně příčetného a uložit pachateli sexuologické léčení. Věrohodnost takto získaného důkazu je však některými odborníky zpochybňována a nelze jej brát jako stoprocentně objektivní, neboť okolnosti vyšetření mohou být pro pozorovanou osobu stresující a nemusí tak vůbec dojít k reakci, ke které by došlo za klidového stavu. Stejně tak mají někteří lidé nadměrně rozvinutou schopnost fantazie a mohou tak průběh vyšetření úmyslně ovlivnit.¹⁷⁴

Soudně-lékařská expertíza zkoumá přítomnost stop po násilí na tělech poškozené i obviněného, jejich podobu a intenzitu, včetně stop po pohlavním styku. Dále je posuzováno, zdali mohlo ke znásilnění dojít způsobem, jaký oznamovatel líčil, s přihlédnutím k sexuální a fyzické vyspělosti zúčastněných osob (př. zda byla poškozená osoba schopna klást odpor).¹⁷⁵

Úkolem soudně-psychiatrických expertíz je posoudit, zda obviněný trpí určitou duševní poruchou, jaké jsou její projevy a zda existuje předpoklad, že by díky tomu mohl být společností nadále nebezpečný. U poškozených je nutné posoudit, zda netrpí takovou duševní poruchou, respektive specifickou poruchou osobnosti, u nichž je nápadný sklon ke konfabulacím, fantazírování nebo ke křivému obviňování.¹⁷⁶ Tyto sklony se typicky vyskytují u osob s histriónskou nebo hraniční poruchou osobnosti.

V rámci psychologické expertízy se znalci psychologové vyjadřují zejména k osobnosti obviněného (případně i poškozeného a svědka), možné kriminální motivaci obviněného, motivaci k falešnému obvinění oznamovatele, věrohodnosti osoby a její

¹⁷⁴ PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 174-175

¹⁷⁵ KONRÁD, Z. a kol. *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1995, s. 91

¹⁷⁶ Tamtéž

výpovědi a v neposlední řadě se vyjadřují také k celkové společenské nebezpečnosti pachatele, respektive zda přetrvává riziko, že by mohl v budoucnu opět znásilňovat, případně zda existují možnosti jeho nápravy a resocializace.¹⁷⁷

¹⁷⁷ ČÍRTKOVÁ, L. *Forezní psychologie*. 3 vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 297

9. Prevence znásilnění

Problematika prevence znásilnění je tématem velmi širokým a komplikovaným. Lze se na něj podívat z několika rovin:¹⁷⁸

- *vykonávání preventivní policejní činnosti* v místech obvyklého páchaní znásilnění ve vnějších prostorech (parky, okolí škol)
- *ukládání ochranného sexuologického léčení* pachatelům, u nichž by uložení trestu nesplnilo svůj výchovný účel (prevence recidivy)
- *aktivní vykonávání výchovné a osvětové činnosti* (sexuální výchova ve školách, otevření intenzivního společenského diskursu na téma znásilnění, rady, jak se vyhnout rizikovým situacím a jak se v nich účinně bránit)
- *zlepšení péče o děti v rodině a ve škole* (zesílení role rodičů jako průvodců mladého člověka do partnerských vztahů, zvyšování důvěry mezi rodiči a dětmi, zřizování důvěrných orgánů ve školských zařízeních – př. fakultní ombudsman)

Osobně jsem toho názoru, že prevence v současné době pokulhává zejména v posledních dvou bodech. Ty považuji jako primární způsoby prevence, první dva body v zásadě představují jen umírňovací prostředky, k již existujícímu celospolečenskému problému. Vzhledem k tomu, že většina znásilnění se odehrává ve vnitřních prostorech, často na místech, která oběti považují za bezpečná, by ani výrazné zvýšení počtu policejních hlídek v parcích a odlehlých uličkách nepomohlo znásilňování vymýtit.

Jak jsem již v práci rozebíral, hlavní motivací ke spáchání znásilnění ve většině případů není neodkladná sexuální tužba pachatele, nýbrž touha po moci nad druhým, potřeba dominance a utvrzení se o vlastním sebeobrazu. Za tohoto předpokladu je potřeba se ptát, jak to, že je znásilnění téměř výhradně mužskou záležitostí? Proč je většina agresorů sexuálně nedelegantní osoba, kterou oběť předtím znala? Lze si to opravdu vysvětlit pouze tradičními společenskými klišé, že jsou muži agresivnější, mají silnější sexuální pud a jsou obecně fyzicky zdatnější – tedy snadněji schopni překonat odpor opačného pohlaví? Problém je však dost možná hlubší, vycházející ze stereotypů maskulinity a patriarchálního postavení obou pohlaví ve společnosti. Zárodky pro takovou tezi lze hledat již v raném dětství, kdy jsou chlapci obecně vychovávaní odlišně od dívek. Vykonávání určitých činností a projevoování

¹⁷⁸ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 252

určitých emocí není považováno za dostatečně maskulinní, mezi chlapci vznikají tabu již v předpubertálním věku. Samotná puberta je pak bojem o místo v kolektivu vrstevníků a ti, kteří vykazují femininní znaky, jsou vystaveni posměchu a jsou bráni za podřadné.

Feministická antropoložka Peggy Reeves Sanday ukázala, že množství sexuální agrese se různí podle typu společnosti. Jako příklad uvádí kmeny na Sumatře, kde jsou případy znásilnění velmi ojedinělé, přičemž jde o takové společnosti, kde se ženy dlouhodobě těší velké vážnosti a mají důležitou rozhodovací roli v rámci celé společnosti.¹⁷⁹

Pokud se tyto teze zakládají na pravdě, pak je řešení této problematiky během na velmi dlouhou trať a tou neúčinnější prevencí je celospolečenský diskurs, jehož cílem je postupné boření společenských mýtů o znásilnění a v širším kontextu boření nerovností a předsudků mezi pohlavími ve společnosti. Je však třeba zmínit, že rovnost ve společenských příležitostech je rok od roku větší, respektive je největší v naší historii, a tak nezbývá než doufat, že zbytek bude následovat. Zároveň považuji za vhodné, aby ruku k dílu přiložily i školní instituce, které ve většině případů tzv. „rodinnou výuku“ zanedbávají. Já osobně jsem se s ní nesetkal ani na základní škole, ani na gymnáziu.

Za stávající situace je v rámci prevence rozhodně vhodné poskytovat veřejně přístupné rady ohledně vyhýbání se rizikovým situacím a jejich řešeních, čemuž se věnují některé neziskové organizace, např. Persefona nebo Bílý Kruh Bezpečí.¹⁸⁰

¹⁷⁹ PAVLÍK, P. (2002). O znásilnění: kontra hegemonní diskurs. *Gender rovné příležitosti výzkum*. 01/2002, s. 4

¹⁸⁰ NÁCHODSKÝ, Z. (2006). Zásady pro inteligentní sebeobranu. *Zpravodaj BKB 1/2006* [online; cit. 2022-07-20]. Dostupné z <https://www.bkb.cz/prevence/zasady-pro-inteligentni-sebeobranu/>

10. Problematika souhlasu

Snad vůbec nejdůležitějším a nejproblematičtějším prvkem znásilnění je souhlas, který je ve své podstatě a ve svých různých podobách tím, co odlišuje konsensuální pohlavní styk dvou osob od sexuální agrese. Jeho fundamentálním východiskem je sexuální autonomie člověka, tedy právo svobodně se rozhodovat o svém sexuálním životě. Na tuto autonomii lze nahlížet z pozitivního a negativního hlediska. Pozitivní autonomie značí, že je osoba oprávněna projevit svou vůli k participaci v sexuální interakci, naopak negativní autonomii představuje oprávnění odmítnout svou účast na takovém jednání. Souhlasem se pak rozumí ochota podílet se na zamýšleném sexuálním chování, po předchozím jasném srozumění s jeho průběhem a bez toho, aniž by k tomuto osoba svolila za okolností, za kterých nemůže projevit svobodný a vážný souhlas. Právní úprava tak má stanovit, za jakých okolností nelze projevit takový souhlas (př. bezbrannost, nátlak, závislost) a jak má takový souhlas vypadat, respektive z jakých znaků chování lze důvodně usuzovat, že je souhlas skutečně udělen nebo neudělen.

Různé právní řády přistupují k těmto definicím různě, lze však vymezit dva základní přístupy, které zejména z procesněprávního hlediska přisuzují rozdílné postavení. První přístup se zaměřuje na znásilnění na základě donucení, druhý na znásilnění na základě neudělení souhlasu. Náš právní systém pracuje s první koncepcí, pozornost je primárně směřována na jednání obviněného a na prostředky, které k dosažení pohlavního styku použil. V trestním řízení je pak na obžalobě, zda zvládne shromáždit dostatek přesvědčivých důkazů svědčících o tom, že si poškozená osoba pohlavní styk nepřála nebo byla ve stavu, ve kterém nemohla projevit svou vůli.

Druhá koncepce, založená na vyjádřeném souhlasu, je typická pro mnoho západních zemí, jako Německo, Belgie, Švédsko a Velká Británie. V současnosti se s voláním po jejím přijetí lze ve veřejném prostoru setkat i u nás. Hlavní pozornost vyšetřovatelů zde není upřena na jednání obviněného, nýbrž na chování a mentální pochody poškozené osoby. Hlavní rozdíl tkví v tom, že pro naplnění skutkové podstaty znásilnění není podstatné, že poškozená neprojevila odpor nebo neprojevila nesouhlas, ale že z jejího chování nebylo možné přesvědčivě vyvodit souhlas. Při dokazování je pak očekáváno aktivní přičinění obžalovaného, který se snaží vyvrátit, že z nastalých okolností nebylo možné souhlas presumovat (což může být velmi složité, vzhledem k tomu, že ve většině případů sexuální

interakce je souhlas udělován konkludentně). V tomto systému je tak zaručena větší ochrana oběti, ale zároveň je ohroženo postavení obviněného.¹⁸¹

Jak jsem zmiňoval, v posledních letech se v našem veřejném prostoru rozvířily debaty, které mají za cíl změnu praktikované koncepce, zejména je voláno po redefinici skutkové podstaty TČ znásilnění tak, aby její podstata byla založena na jasně vyjádřeném souhlasu. Jakkoliv apelu na větší ochranu obětí rozumím, zejména s vědomím, jak velkým a skrytým problémem znásilnění v naší společnosti je, přikláním se spíše k praxi, která je aplikována nyní, a která obviněnému zajišťuje právo na spravedlivý proces se všemi právy, která k němu náleží. Největší problém spatřuji v problematice rozpoznávání negativních skutkových omylů, neboť z dynamické povahy intimních vztahů mezi dvěma osobami je mnohdy skutečně ne zcela jasné, zda v konkrétní situaci (případně i v průběhu pohlavního styku) byl souhlas skutečně srozumitelně udělen, či ne a zda nebyl posléze vzat zpět. Je třeba mít na paměti i to, že mnoho sexuálních interakcí se odehrává v souvislosti s různými večírky a oslavami, a tak je jak chování, tak vysílání a přijímání signálů mnohdy ovlivněno alkoholovou intoxikací. Pokud v takové situaci nepresumujeme zlý úmysl obviněného, je v praxi mnohem snazší rozpoznat nesouhlas druhé osoby podle toho, že vysílá negativní signály (ať už verbální, či fyzické – jakékoliv intenzity), než abychom očekávali, že chování druhé osoby bude každý automaticky správně interpretovat. Nerad bych problematiku nechtěného pohlavního styku jakkoliv zmenšoval, mezi tyto případy pochopitelně nepatří situace, kdy pachatel použije násilí nebo pohrůžky násilí a oběť se posléze v paralýze není schopna bránit nebo jinak vyjádřit nesouhlas. Pochopitelně souhlasím s argumenty, že pro to, aby bylo oběti uvěřeno, nemusí skončit poraněná ani nemusí s agresorem zápasit, avšak navrhovanou koncepci jasného souhlasu považuji jako potenciálně nebezpečný nástroj ohrožující postavení obviněného, zejména co do práva na obhajobu a presumpce nevinu.

¹⁸¹ Koljonen, C. *How is consent-based legislation on rape providing more protection for individuals in comparison to coercion-based legislation? - Comparison between Finland and Sweden.* 2019, s. 23-28

Závěr

Jako jeden z hlavních cílů mé práce jsem stanovil analýzu činnosti orgánů činných v trestním řízení, zejména pak v rámci vyšetřování. Tato problematika byla středobodem celé práce, věnoval jsem se vyšetřovacím úkonům jak v obecné rovině, tak zejména z pohledu jejich specifík pro případy znásilnění, od specifík zahájení vyšetřování, až po zvláštnosti následných úkonů. K tomu mi sloužilo několik monografií a jiných odborných publikací. Svou práci jsem však zamýšlel pojmut způsobem, který bude protínat několik vědních oborů, mimo kriminalistiku zejména s hlediskem kriminologickým, forenzně-psychologickým a sociologickým. Zaměřil jsem se důsledně jak na oběť, pachatele i na falešně obviněného a snažil jsem se ke všem přistoupit individuálně.

V souvislosti s osobou oběti mě osobně zprvu šokovala extrémní latence tohoto trestného činu. Důvodů, proč oběti čin nenahlásí je více (závisí zejména na typu znásilnění), avšak aby něco mohla osoba nahlásit, musí si být vůbec vědoma, že se stala obětí trestného činu. Většina laické veřejnosti nemá o tom, co vše znásilnění znamená, dostatečně dobré informace. Nepomáhá tomu ani formulace skutkové podstaty, která sice bývá vykládána extenzivně, ale její výklad může snadno připadat neznalému člověku zmateně. Dále jsem věnoval zvýšenou pozornost problematice sekundární viktimizace oběti, zejména ze strany policistů a soudních znalců. Z mého bádání vyplynulo, že paradoxně tito lidé, kteří by měli v oběti vzbuzovat pocity důvěry, způsobují další prohlubování traumatu. Je pochopitelně potřeba rozlišovat případ od případu, ale domnívám se, že zejména policisté by měli být pro jednání s oběti takto silně traumatizujících trestných činů lépe proškoleni a připraveni. U znalců by logicky prospěla jejich plná profesionalizace, tak, aby si na každou oběť mohli vyhradit dostatek času a trpělivosti. Otázkou však je, do jaké míry je to z finančních důvodů reálné.

U pachatelů jsem se zaměřil primárně na jejich typologii a motivaci. Samotného mě překvapilo, že primárním motivem pro sexuálně-agresivní chování není ve většině případů neudržitelný sexuální pud, nýbrž potřeba dominance, kontroly a pokoření druhého. Tyto znaky se ještě umocňují v případech homosexuálních znásilnění. Většina pachatelů přitom ani není nijak sexuálně deviantní – jde o osoby s „normální“ sexuální preferencí. Vyšší podíl mezi pachateli tvoří osoby se specifickou poruchou osobnosti nebo alespoň s abnormální strukturou osobnosti. Drtivou většinu pachatelů tvoří muži mladšího a středního věku, ve většině případů jde o jedince, který oběť již předem znal, často důvěrně – pachatelem může

být i manžel nebo partner. Zde však může při dokazování vzniknout jakási šedá, těžko zkoumatelná zóna, neboť náš právní systém pracuje s koncepcí překonání odporu donucením, načež vyšetřovatelé pak primárně hledají stopy po zápase, respektive odporu. Zákon i judikatura sice pamatují i na další způsoby donucení, ale ty jsou obecně hůře dokazatelné. V dnešní době početná část veřejnosti volá po změně, která by při vyšetřování nasměrovala pozornost na to, zda byl udělen k pohlavnímu styku souhlas. Tímto by se posílila práva oběti a důvěra v její výpověď, na druhou stranu je to dvousečná zbraň, která staví obviněného do slabšího postavení, neboť z povahy intimních styků je zřejmé, že ve většině případů dojde k souhlasu konkludentní formou (často navíc v alkoholovém opojení) a je tak mnohdy na pouhé interpretaci aktérů, zda si signály správně vyhodnotí.

Zkoumal jsem i problematiku falešných obvinění ze znásilnění, jelikož právě těmi se ve většině případů obhajují lidé, kteří jsou ve veřejném prostoru známí, a na které je podáno trestní oznámení. Problematika je to sice okrajová, ale falešná obvinění se ve vyšších jednotkách procent objevují, což je však zkreslené díky obrovské latenci skutečných znásilnění. Existují obecné postupy, podle kterých mohou kriminalisté křivou výpověď rozpoznat, a to jak podle kritérií verbálních, tak neverbálních. Za zmínku stojí, že jedním z častých důvodů, proč oběti znásilnění společensky oblíbenou osobou neoznámí (nebo ho oznámí pozdě) je, že mají strach, že by jim nikdo neuvěřil. Lidé neradi mění názory na osoby, které jim imponují, které respektují, tím spíše pokud pro celou věc není silnější důkaz než výpověď oběti. Pak se dá skutečně pochopit, že oběť spíše skončí ve vlastních výčitkách než na policejní stanici – bojí se sekundární viktimizace.

Středobodem práce pak byla analýza samotného procesu vyšetřování znásilnění a jeho jednotlivá specifika. Oběti znásilnění jsou ze zákona považovány za zvlášť zranitelné oběti, což značně ovlivňuje požadavky na přístup k nim v rámci vyšetřování a na jejich procesní postavení. Ještě přísnější úprava je pak pro případy, kdy je obětí osoba mladší 18 let, kdy je důraz na neprohlubování traumatu ještě silnější, s ohledem na nenarušení mentálního vývoje jedince.

Závěrem bych shrnul, že stupeň informovanosti veřejnosti o aspektech znásilnění je zcela tristní. V posledních letech sice začala probíhat osvěta zejména na základě iniciativ neziskových organizací a spolků, avšak mám pocit, že konzervativní „české“ společnosti jsou informace kolikrát předávány nevhodnou, vnucovací formou a mnozí lidé ony informace a priori odmítnou vzít na zřetel. Nicméně jiná cesta, než osvěta nevede. Lidé si nejsou vědomi rozsahu problému a jsou podezíraví k tomu, že by realita byla natolik odlišná od toho, čemu sami věří. Věřím ale, že se bude situace každým rokem zlepšovat. Ostatně, je to v zájmu nás

všech, zkušenost se znásilněním často přetváří zdravého jedince na jedince frustrovaného, depresivního a asociálního. A to pro společnost pochopitelně není nic dobrého.

Zdroje

BARLOW, H. D. *Introduction to Criminology*. 7. vyd. Edwardsville: Harper Collins College Publishers, 1996. ISBN: 978-0673522658

BLATNÍKOVÁ, Š. a kol. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. ISBN: 978-80-7338-153-0

BRICHČÍN, S., KOLÁŘSKÝ, A., NETÍK, K., WEISS, P. *Sexuální delikventi z pohledu psychiatrické sexuologie*, Praha: Psychiatrické centrum, 1996. ISBN: 80-85121-16-6

CIPROVÁ, K. *Pod hladinou: akta a mýty o znásilnění*. Praha: Gender studies, 2010. ISBN: 978-808-6520-315.

ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN: 978-80-7380-461-9

ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. ISBN: 978-80-7380-581-4

ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN: 8024720142

DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN: 978-80-7380-344-5

GROTH, N. *Men Who Rape: The Psychology of the Offender*. New York: Plenum, 1979. ISBN: 978-1-4899-6078-8

GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. A kol. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. ISBN: 978-80-7598-554-5

CHMELÍK, J. a kol., 2005. *Místo činu a znalecké dokazování*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN: 8086898423

Koljonen, C. *How is consent-based legislation on rape providing more protection for individuals in comparison to coercion-based legislation? - Comparison between Finland and Sweden*. 2019

- KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. ISBN: 978-80-7380-547-0
- KONRÁD, Z. a kol. *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1995. ISBN: 8090192300 9788090192300
- KOVÁŘ, P. a kol. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. 1. vydání. Praha: Maxdorf, 2008. ISBN: 978-80-7345-161-5
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. ISBN: 8071798134
- KUTÁLKOVÁ, P., KOBOVÁ, E., DOUŠOVÁ V. *Sexuální násilí: proč se nikdo neptá?* Praha: In IUSTITIA, 2014. ISBN: 978-80-260-5793-2
- MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. ISBN: 80-7201-433-1
- MARTINKOVÁ, M. *Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty: výsledky viktimologického výzkumu*. 1.vyd., 2014
- MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004. ISBN: 8071798789
- PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN: 978-80-247-4332-5
- PORADA, V., POLÁK, P. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. ISBN: 978-80-7380-558-6
- STRAUS, J., PORADA, V. a kol. *Teorie, metody a metodologie kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN: 978-80-7380-666-8
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN: 978-80-7400-043-0
- ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní zákon*, 6. vydání. Praha: 2004. ISBN: 978-80-7179-547-6
- ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní zákoník. Komentář*, 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN: 978-80-7400-428-5

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 7.vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN: 978-80-7478-616-7

Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. trestní zákoník

WEISS, P., *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN: 978-80-247-2492-8

Odborné články

BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P. ZEMAN, P. Kriminologický výzkum o sexuálním násilí v ČR: empirické poznatky o trestných činech a odsouzených pachatelích. *Trestněprávní revue* 6/2017. Praha: C. H. Beck, 2017. ISSN 1213-5313

BULLOCK, C., BECKSON., M. (2011). Male victims of sexual assault: Phenomenology, Psychology, Physiology. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online* 4/2011 Dostupné z <http://jaapl.org/content/jaapl/39/2/197.full.pdf>

ČIHÁK, F. (2011). Psychické reakce dětských obětí sexuálního zneužívání a znásilnění. *Pediatric pro praxi* 12(5), s.325-327. [online; cit. 2022-04-08]. Dostupné z <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2011/05/08.pdf>

DSOUZA., M. *Undermining of prima facie consent in the criminal law. Law and Philosophy*

Gerlová E., Weiss P. (2006) Sexuální agrese u žen, *Česká a slovenská Psychiatrie* 01/2006

GROTH, N., BURGESS A.W. Male rape: offenders and victims. *Am J Psychiatry*, 1980

HODGE, S.,CANTER, D. (1998). Victims and Perpetrators of Male Sexual Assault. *Journal of Interpersonal Violence*

HRUŠKA, J., VOLEVECKÝ, P. (2010) Několik poznámek k trestným činům proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti podle trestního zákoníku. *Trestní právo*

JAVAID, A. (2015). Male Rape Myths: Understanding and Explaining Social Attitudes Surrounding Male Rape. *Masculinities and Social Change*

NÁCHODSKÝ, Z. (2006). Zásady pro inteligentní sebeobranu. *Zpravodaj BKB* 1/2006 [online; cit. 2022-07-20]. Dostupné z <https://www.bkb.cz/prevence/zasady-pro-inteligentni-sebeobranu/>

PAVLÍK, P. (2002). O znásilnění: kontra hegemonní diskurs. *Gender rovné příležitosti výzkum*. 01/2002

PROVAZNÍK, J. (2018). Výslech zvlášť zranitelné oběti z pohledu viktimologického a kriminalistického. *Zborník príspevkov z mezinárodnej vedeckej konferencie 22. – 23-februára 2018. Bratislava legal forum 2018, s.170*

SEDLÁČEK, L. (2010). Dilema věř, nebo pochybuji: Problematika vzdělávání policistů a policistek v oblasti práce s obětí znásilnění. *Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění*. Praha: Gender studies

STERMAC, L., SHERIDAN, P. M., DAVIDSON, A., DUNN, S. (1996). Sexual assault of adult males. *Journal of Interpersonal Violence*

ŠVARC, J. (2017) „Patologická sexuální agresivita“ v praxi. *Psychiatr. praxi 2017; 18(2)*, s. 82 [online; cit. 2022-06-20] Dostupné z <https://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2017/02/08.pdf>

VALEŠOVÁ, K. (2020), Sekundární viktimizace obětí trestných činů a jak jí předcházet. *Epravo.cz*. [online; cit. 2022-07-13]. Dostupné z <https://www.epravo.cz/top/clanky/sekundarni-viktimizace-obeti-trestnych-cinu-a-jak-ji-predchazet-112102.html?mail>

VÁLOVÁ, I. (2014), Trestní odpovědnost právnických osob je destrukcí trestního práva, *Česká Justice*. [online; cit. 2022-03-19]. Dostupné z <https://www.ceska-justice.cz/2014/06/trestni-odpovednost-pravnicky-ch-osob-je-destrukci-trestniho-prava/>

Internetové zdroje

Persefona, z. s. (2016). *Sexuální násilí nebo obtěžování zažilo 39% Čechů*. [online; cit. 2022-03-25]. Dostupné z http://www.persefona.cz/source/pdf/TZ_Persefona_vysledky_vyzkumu.pdf

Anketa reportérů serveru Deník.cz (2021) [online; cit. 2022-03-26]. Dostupné z https://www.denik.cz/z_domova/znasilneni-sexualni-nasili-zeny-anketa-policie-20211209.html

Mezinárodní klasifikace nemocí. In: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, [online; cit. 2022-03-26]. Dostupné z <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F60-F69>

KNĚŽÍNEK, J. (2018). Vyzývavě oblečená nebo opilá? Může si za znásilnění sama, míní tři pětiny Čechů. *iRozhlas.cz*. [online; cit. 2022-03-26]. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/znasilneni-sexualni-obtezovani-istanbulska-umluva-amnesty-international-nasili_1811061701_gak

Persefona z. s., *Muži jsou také oběťmi partnerského násilí*. 2020, [online; cit. 2022-03-26]. Dostupné z <https://www.persefona.cz/muzi-jsou-take-obetmi-partnerskeho-nasili>

ŠARMANOVÁ, Š. (2010). Policie má podezřelého ze série znásilnění. *Zlínský deník*. [online; cit. 2022-04-08]. Dostupné z <https://zlinicky.denik.cz/zlociny-a-soudy/policie-obvinila-muze-ktery-na-morave-3735.html>

KILIÁN, M. (2011). Znásilnili mi syna, horší snad už je jen o něj přijít, říká matka. *Deník.cz*. [online; cit. 2022-04-08] Dostupné z <https://www.denik.cz/krimi/znasilneni-soud-vezeni-podminka-20210610.html>

KOZELKA, P. (2020). Žena křivě obvinila manžela z bizarních praktik s dětmi, soud s ní neměl slitování. *Novinky.cz* [online; cit. 2022-07-07]. Dostupné z <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/zena-krive-obvinila-manzela-z-bizarnich-praktik-s-detmi-soud-s-ni-nemel-slitovani-40339182>

ČÍRTKOVÁ, L. (2016). Podezření na křivé obvinění ze sexuálního zneužívání. *Ministerstvo vnitra ČR*. [online; cit. 2022-07-07]. Dostupné z <https://www.mvcr.cz/soubor/podezreni-na-krive-obvineni-ppt.aspx>

Policie ČR (2009). *Jája a Pája*. [online; cit. 2022-07-10]. Dostupné z <https://www.policie.cz/clanek/jaja-a-paja.aspx>

Ministerstvo zdravotnictví ČR. (2008) Věstník 6/2008, s. 6-7 [online; cit. 2022-07-11]. Dostupné z <https://www.mzcr.cz/vestnik/vestnik-6-2008/>

Ministerstvo vnitra ČR (nedatováno). *Speciální výslechové místnosti* [online; cit. 2022-07-13]. Dostupné z <https://prevencekriminality.cz/dobra-praxe/specialni-vyslechove-mistnosti/>

Předpisy

Zákon č. 117/1852 Ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů a nálezech Ústavního soudu

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád

zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

Judikatura

Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci, sp. zn. 6 To 3/2013

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23.01.1978, sp. zn. 2 Tz 26/77 (R 63/1978 tr.)

Nález Ústavního soudu ze dne 22.2.2006, sp.zn. I. ÚS 671/05

Ilustrace

https://www.benesov-city.cz/vismo/gallery-viewer.asp?id_galerie=1480&width=412

Metodika vyšetřování trestného činu znásilnění a jeho specifika

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá fenoménem znásilnění, problémem, který naši moderní společnost dodnes trápí a který je hned za vraždou nejvíce zraňujícím trestným činem. Oběť sice na rozdíl od vraždy ve většině případů vyvázne živá, avšak rány (zejména ty psychické) si s sebou nese po celý život. A přesto se toho o znásilnění tak málo ví a tak málo se o něm mluví.

Práce si klade za cíl poskytnout víceoborovou analýzu znásilnění, od jeho trestně-právní definice a historického kontextu, přes kriminologické aspekty geneze a prevalence tohoto trestného činu ve společnosti, po rozbor specifické práce vyšetřovatelů znásilnění, kteří mají často k dispozici jen velmi omezené množství důkazů a zároveň musí postupovat velmi citlivě s ohledem na specifickou povahu tohoto trestného činu, u kterého může snadno dojít k sekundární viktimizaci oběti, stejně tak však může být její oznámení smyšlené.

První část práce tvoří trestně-právní charakteristika a definice znásilnění, včetně zařazení dnešní právní úpravy do historického kontextu. Závěr první části je věnován problematice typických společenských mýtů a předsudků ohledně znásilnění. Druhá část je primárně kriminologická, rozebírám v ní jednotlivé druhy spáchání a rozdíly mezi nimi. Pozornost je zde upřena na osobu pachatele a oběti, věnuji se motivaci jednotlivých pachatelů, vlivu sexuálních deviací a jiných duševních poruch, vztahu obou zúčastněných atd. U osoby oběti hledám otázku na odpověď, zda existují faktory, které u oběti zvyšují pravděpodobnost znásilnění, dále zkoumám okolnosti, které mají vliv na vznik dlouhodobých následků a v neposlední řadě se věnuji ve spojitosti se znásilněním nechvalně známé problematice falešných obvinění. Třetí, nejzásadnější část práce představuje část kriminalistická. Věnuji se specifickým problémům a překážkám, které práci vyšetřovatelů komplikují od momentu trestního oznámení až po odsouzení pachatele. Poukazuji zejména na zvýšené požadavky pro zacházení s obětí a na specifické problémy při zajišťování stop a získávání důkazů. V závěru práce analyzuji pojem „souhlas“, jeho teoretická východiska a alternativy k v dnešní době užívané koncepci znásilnění, ve které je pozornost upřena na překonání odporu, a ne na neudělení souhlasu.

Klíčová slova: znásilnění, metodika, vyšetřování

Methodology of rape investigation and its specifics

Abstract

This diploma thesis is focused on the ever present phenomenon of rape in our modern society, which is the second most hurtful crime, right after murder. Although the victim, unlike in cases of murder, survives most of the time, their wounds (especially the mental ones) often take a lifetime to heal. And yet so little is known about rape and so little is it discussed.

The thesis aims to provide a multidisciplinary analysis of rape, from its legal definition and historical context, to the criminological aspects of genesis and prevalence of the crime in society, to an analysis of the specific work of rape investigators, who often have only a very limited amount of evidence at their disposal, while also having to be very sensitive to the specific nature of this crime, for which secondary victimisation of the victim can easily occur, as well as the accusations being potentially false.

The first part of the work consists of legal characteristics and definition of rape, including placing today's legislation in historical context. The conclusion of the first part is devoted to the issue of typical social myths and prejudices regarding rape. The second part is primarily criminological, in which I discuss the different types of perpetration and the differences between them. The focus here is on the person of the perpetrator and the victim. I pay attention to the motivation of the perpetrator, the influence of sexual deviations and other mental disorders, the relationship between the two etc. For the person of the victim, I am looking for an answer as to whether there are factors that make the victim more likely to be raped, I examine circumstances that influence the emergence of long-term consequences and, last but not least, I address the infamous issue of false rape accusations. The third, most crucial part of the thesis is the criminalistic part. This part is dedicated to the specific problems and obstacles that complicate the work of investigators from the moment of the allegation to the conviction of the offender. I refer in particular to the increased demands for the treatment of victims and the specific problems in obtaining evidence. At the end of the work I analyse the concept of „consent“, its theoretical ground and alternatives to the concept of rape used in this day and age, in which the focus is on overcoming resistance rather than not granting consent.

Key words: rape, methodology, investigation